THE

DHÂTURÛPA MUKTÂVALÎ

BEING

A HANDBOOK OF SANSKRIT GRAMMAR

INTENDED FOR USE IN SCHOOLS AND COLLEGES

BY

P. K. DORAISAWMY IYENGAR,

Sanskrit Pandit, Hindu High School, Triplicane, Madras

THIRD EDITION.

[*Revised and enlarged from the Second Edition approved by the Text Book Committee*]

IN TWO PARTS—PART I.

PUBLISHED BY

RAO AND COMPANY,

PUBLISHERS AND BOOKSELLERS, TRIPLICANE, MADRAS

1923

Price Part I, Rs. 1-4; Part II, Rs 1-8; Parts I & II, Rs. 2-8

Postage, etc., extra.

PRINTED AT
THE LAW PRINTING HOUSE
MOUNT ROAD, MADRAS.

श्रीरस्तु ।

॥ धातुरूपमुक्तावळी ॥

कैरविणीतीरविराजमानायां हिन्दुपाठशालायां गैर्वाणवाण्युपदेष्ट्रा
श्रीशैलार्यापराभिधानेन

पि. के. दुरसाम्यय्यंगार्येण

विरचिता ।

तृतीयेयमङ्कनावृत्तिः

भागद्वयात्मिका—प्रथमभागः ।

राव् अण्ड् कम्पिनी.
प्रकटनकर्ता
पुस्तकविक्रेताच तिरुवल्लिकेणि.

मूल्यम्—प्रथमभागस्य सपादैकरूप्यम्.
द्वितीयभागस्य सार्धैकरूप्यम्. समुचित्य सार्धरूप्यद्वयम्. मार्गव्ययः पृथक् ।

चेन्नपुर्यां
ला प्रिण्टिङ् मुद्राक्षरशालायां अमुद्र्यत ।

PREFACE TO THE THIRD EDITION.

In this edition, some new passages have been inserted both in prose and verse in place of old ones at the special request of experts in Sanskrit teaching. Some portions have been re-written to suit the requirements of modern schools. It is hoped that the book, thus revised, will be found more useful to the readers, and continue to enjoy the same degree of popularity, as hitherto.

THE AUTHOR.

10th October, 1923.

PREFACE TO THE SECOND EDITION.

Since the publication of the first edition, I have received letters from several Pandits and Professors of Sanskrit, approving generally of the plan of the book, and making suggestions for its improvement. I am right glad that they have spoken in words of approbation of the arrangement I have adopted, the classification of the Dhatus in an intelligent way and the co-ordination of the modernised rules with the original Sutras. I am happy to thank these gentlemen for their appreciative remarks. The suggestion which have been made relate chiefly to the correlation of the science of grammar with the literature of Sanskrit so far as it may be placed with safety and advantage with the student in School and College. In this edition I have tried to carry out these suggestions.

To enable teachers and students to get the fullest benefit of such an attempt, I have divided the book into two parts, the first part dealing with those portions that may be done in the Lower Secondary Forms, the second part being reserved for study in the higher classes.

The course of study prescribed is offered as a tentative syllabus and is left to the trial of individual teachers and students, placed as they are in different circumstances in different places in this country, it will, however, be not out of place to add that the course has been suggested to me by my own experience in the several forms of a big Secondary School.

Much of the matter of the first edition has been recast and many mprovements have been made in this edition. They have been rendered necessary owing to the desire to make the study of the book more nteresting and attractive.

Opportunity has been taken in this edition to add a few more rules and examples, which further experience has taught me to be useul, if not absolutely necessary. The book, I trust, will therefore be found more useful for the students for whom it is intended.

THE AUTHOR.

TRIPLICANE,
1st January, 1915.

तृतीयमुद्रणस्य

उपोद्घातः ।

विदितमेवेदं विद्वन्मणीनाम् यद्भगवत्पाणिन्युपज्ञं व्याकरणशास्त्रं बहुभिः पण्डितैः बह्वीषु भाषासु बहुभिः प्रकारैः स्वस्वधिषणाचातुरीमनुसृत्य विवरीत्रियत इति ; सेयं व्याकृतिः भागीरथीव कुल्याभिः कृषीवलानाम्, बहूपकरोति गैर्वाणभाषाव्युत्पित्सूनां संक्षिप्तैः विस्तृतैश्च स्वविषयैः । निस्समाभ्यधिकशेमुषी-विशेषैः श्रुतिपरिगृहीततया समधिरूढप्रशस्त्यायाः अस्याः गैर्वाण्याः वाण्याः अनुजिघृक्षया दिव्यलोकाद्भुवमवतीर्णैः त्रिभिर्मुनिभिः चिरतरविचारास्थिरीकृतेऽ-स्मिन् शास्त्रे रेखामात्रमपि न तेषां सरणिम् अतिचलितुं प्रभवामो वयम् अल्पाल्पचैतन्यसाराः। किन्तु चिरतरपरिचयसञ्जातस्तद्गम्भीरिमास्वादः किञ्चिद्वि-लेखयति निर्भयत्रपमस्मान्। तत्र च आंग्लेयभाषामवलम्ब्य गैर्वाणीमिमां गिरम् अवतितीर्षूणां स्वासाधारणीभिः दुर्ज्ञेयाभिः संज्ञाभिः परिभाषाभिश्च निपुणमति-भिरपि दुरवगाहे अस्मिन्पाणिनीये प्रवेशमतिकृच्छ्रसाध्यमाकलय्य यथामति सुखप्रबोधाय वयं प्रावर्तिष्महि । तत्र "श्रेयांसि बहुविघ्नानि" इति प्राचाम् अनुभूतानिर्गताम् उक्तिं अनुसृत्य मङ्गलशतैरपि दुरुपशमान् विघ्नाननुभूतवन्तो वयं तत्र तत्र प्रक्रियाप्रकरणेषु बहुभिः पण्डितैस्सह समासादितेषु प्रज्ञापरिश्रमे-ष्वपि नितरामप्रतीतचेतसो वर्तामहे । तदहमभ्यर्थये करुणैकप्रवणमानसानि पण्डितप्रकाण्डानि, "गच्छतः स्खलनं न दोषाय" इति समाधाय तत्र तत्र समुपलब्धानि स्खलनानि मयि निवेद्य संशोधयितुम् । प्रथमभागे परिकल्पिताः विषयविभागाश्चैवम्—प्रथमं संज्ञाप्रकरणे साधारणतया काश्चित्संज्ञः प्रदर्शिताः। द्वितीये सन्धिप्रकरणे उत्सर्गापवादशास्त्राणि चिरतरमालोड्य बहुविधास्सन्धिभेदाः अवाचिषत । तृतीये तु पदानि चतुर्थे वाक्यानि अध्येतॄणाम् अत्यन्तोपयोगितया

प्रोक्तानि । पञ्चमे श्रीरामायणसङ्ग्रहः निरूपितः । षष्ठे संख्यासंख्येयवाचकाः सप्तमे प्रयोग, कर्मणिलकार उपसर्गादयः प्रत्यपादिषत । अष्टमे सुबन्तशब्द-रूपाणि प्रोक्तानि । नवमे बालानां यथोपयोगं तिङन्तप्रयलकारार्थाः केचन धातवश्च: ऊचिरे । दशमेकारक कृत्प्रत्ययान्तादीनि उक्तानि । द्वितीयभागे आदौ समासप्रकरणे प्राचीनान्येव समासकुसुमावळीपद्यानि प्रथमद्वितीययोः तत्तत्समासोदाहरणपूर्वकं निरूपितानि । तृतीये तिङन्तप्रकरणे लाकारार्थाः परस्मैपदात्मनेपदप्रत्ययविभागाः, विकरणभेदनिरूपणं च बालानां सुखबोधाय प्राकाशिषत । चतुर्थे आर्धधातुकप्रकरणे इडागमसंप्रसारणादीनि सिद्धान्त-कौमुदीप्रकारानुसारेण संगृह्य यथामति परिष्कृतानि । पञ्चमे भावकर्मप्रक्रिया, णिजन्तप्रक्रिया, सन्नन्तप्रक्रियादयश्च, प्रकटीकृताः । षष्ठे धातुरूपप्रकरणे प्रयोगे भूयांसमुपयोगमुपेयुषां धातूनां समग्राणि रूपाणि प्रदर्शितानि । सप्तमे कृदन्तसुबन्ताः प्रावाचिषत । अष्टमे अव्ययप्रकरणे प्रायशः सर्वेषां अव्ययाना-मुदाहरणानि प्रदर्शितानि । नवमे बालानां सुखबोधाय संग्रहेण कारकप्रक्रिया प्रोक्ता । दशमे सौभरि, ध्रुव, वेताळ, सत्राजित्, प्रह्लाद कथाः, विष्णुपुराण-भागवतादिभ्यः उद्धृत्य प्रोक्ताः । एकादसे तु. भारतादुद्धृतगृध्रजम्बुकसंवाद, शकुन्तळोपाख्यान, नीतिश्लोकाः प्रावाचिषत । द्वादशे तु लोकोक्तिः, छन्दस्सूची च प्रादर्शिषाताम् । तत्र प्रक्रियाप्रतिपादनपूर्वकरूपज्ञानस्य दुरवापतया बालानां निष्पन्नान्येव धातुरूपाणि सम्यक् बोधयित्वा तदुपरि साधुत्वासाधुत्वविवेकायैव व्याकृतिः प्रमाणीकरणीयेति नवीनानां पण्डितानामाशयमनुसृत्य मयायं परि-ष्कारविधिः प्रारंभि । भो भो महाशयाः विद्वन्मणयः कृतावस्यां परिज्ञाताः दोषाः मयि निवेद्य संशोधयितव्या इति सानुनयं अभ्यर्थयते सहृदयानां निर्मत्सराणां सुधियामनुचरः ।

इति—श्रीशैलार्यापराभिधान दुरसाम्यय्यङ्गार्यः ॥

OPINIONS.

Pandit P. K. Doraiswamy Aiyangar's New Edition of his Dhaturupamuktavali is, I am glad to say, an improvement in many respects upon the first edition of that work He has pointed out clearly in this new edition what portions of the book are to be studied in the various forms beginning from the first and going up to the sixth, and in doing this he has rightly relied upon his long experience as a Sanskrit teacher in an important and popular High School. Another improvement is the addition of suitable literature in Verse and Prose to be read in the various forms, so as to make the book serve the purposes of a Grammar and a Reader at the same time I consider the book to be a fit publication for use in all High Schools wherein Sanskrit is being taught, and can confidently recommend it to such high school students as wish to learn Sanskrit accurately and well

(Sd.) M. RANGACHARIAR, RAO BAHADUR, M.A.,

Retired Professor of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College, and Curator, Government Oriental Manuscripts Library, and Registrar of Books, Madras.

२७—१०—१९१४.

I have seen some portions of Pandit P. K. Doraiswami Aiyangar's third edition of the Dhaturupamuktavali. I am glad to be able to say that by a judicious combination of the Indian and European methods of studying the Sanskrit language, the work is made specially useful to Sanskrit students in secondary schools and I am sure it will provide them with the necessary equipment for acquiring a fairly good acquaintance with the complicated structure and idiom of the Sanskrit language.

(Sd.) S KUPPUSWAMI SASTRIAR, M.A.,

Professor of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College, and Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

7—10—1923.

It is with great pleasure that I have seen the third edition of Mr Doraiswami Aiyangar's 'Dhaturupamuktavali' In this edition it is needless to say, there are many improvements, of which, to point out one or two, I may mention the fuller treatment of the comparative and superlative forms and the replacement of the selection from the Ramayana by Ramayana sangraha, the former, in my opinion, being unsuited to beginners owing to the many archaisms and repetitions

I hope this edition will achieve as much success as the former editions have.

TRIPLICANE,
7th October, 1923

K. KRISHNASWAMI AIYANGAR,
Pandit, Christian College, Madras.

अद्राक्षमहं वैयाकरणसिद्धान्तसौधनिश्रेणिकां धातुरूपमुक्तावळीं नाम श्रीमतां पण्डितवर्य दुरसाम्यय्यङ्गार्याणां कृतिम्। होण्यध्ययनबद्धश्रद्धानां सर्वेषामपि अनायासेन गैर्वाणीमवतारयितुमुपकरोति दत्तावलम्बामिति नैतावदेवास्माकं प्रमोदस्थानं। अपितूपत्रिंशान् वत्सरान् कैरविणीतीराविराजमायां हिन्दूकळाशालायां गैर्वाण्यध्यापनकृतपरिश्रमाणां अमीषां दुरसाम्यय्यङ्गार्याणां परिचयसंपादितायाः बोधनाचातुर्याः परीवाहभूतेयं कृतिरध्यापकानामपिबोधना परिक्लेशं शिथिलयतीति नितरां हृष्यामः अस्यां च प्रकरणोपरचनानि प्रासाद सोपानानीव सुगमानि अनन्यसापेक्ष्याणि दृढतरप्रमाणोपष्टंभानि च बालानामपि सुबोधानीत्यत्र न कोऽपि विशयः। तदिमां कृतिं निर्मत्सरं सकरुणञ्च विलोक्य सहृदयाः पण्डितास्सर्वेऽप्यैकरस्येनानुगृह्य प्रोत्साहयेयुरेतादृशकृतिप्रणयिनः पण्डितानिति सादरातिशयमाशंसामहे.

इति—वि. अनन्ताचार्यः
संस्कृतपण्डितः
पच्चयप्पन् कालेज्

चेन्नपुरी,
23—10—1923.

V. ANANTHACHARIAR,
Sanskrit Pandit, Pachaiyappa's College, Madras.

I have read portions of Dhaturupamuktavali composed by Mr. Doraiswami Aiyengar, Sanskrit Pandit of the Hindu High School, Triplicane. I am of opinion that the work will be very useful to all Sanskrit students studying grammar. He has taken great pains in so arranging the course of studies as to be of use to students of Forms I to VI. The Selections of Prose and Poetry are excellent. His long experience as a Sanskrit Teacher of Students preparing for University Examinations, has enabled him to understand thoroughly their real difficulties and he has done his best to remove them. I wish him success

(Sd) K. KRISHNASWAMY RAO, DEWAN BAHADUR, C.I.E.,
Retired Dewan of Travancore.

३०—१०—१९१८.

I am extremely thankful for your very kind present of a copy of your valuable Grammar. There are three features of your book that have struck me as adding to its excellence, *viz.* .—

(1) The arrangement of the subject-matter in a manner more intelligent than those adopted in the ordinary grammars of the present days.

(2) The classification of the Dhatus not only according to the गण arrangement, but also according to the विकरण which will be very useful to our students.

(3) And the co-ordination of the modernised rules with the original *sutras*.

I have always felt that it is the divorce of our College Grammars from the *sutras* that makes the study unreal and makes us liable to forget what we have learnt. It is so much easier to bear in mind *sutras* than a number of loosely formed sentences into which the concise *sutras* have been hitherto translated.

(Sd) GANGANATHA JHA, M.A.,
Professor of Sanskrit,
Muir Central College, Allahabad.

२०—१०—१९०९.

श्रीकैरविणीक्षेत्रस्थहिन्दुहैस्कूलाभिधाङ्गलकलाशालायां संस्कृताध्यापकैः श्रीदुरस्वाम्यय्यङ्गार्यमहाशयैः सङ्कलितां धातुरूपमुक्तावळीं महता प्रमोदेन अन्ववांचयम् अत्रहि प्रथमकक्ष्यामारभ्य आषष्ठकक्ष्यं तत्तत्कक्ष्यानुगुणतया पदशब्दमञ्जरीभागधातुस्वरूपतद्रूपगद्यपद्यानि पृथक् पृथक् प्रकटितानि सन्ति चिराय अध्यापकवृत्तिमास्थाय बालानां मनोगमनिकां सुसूक्ष्मं विज्ञाय तदनुरूपं प्रवर्तमानैरेतैर्महाशयैर्निर्मितेऽस्मिन्ग्रन्थरत्ने नकिमपि इतोऽपि योजनीयमिति मे मतिः । सर्वथा अस्य ग्रन्थस्य सर्वतोऽपि प्रचारमाशंसे.

इति—रा. च. वि. कृष्णमाचार्यः

अभिनवभट्टबाणः, मद्रसंस्थान राजकीय संस्कृतपाठशालोपपरिशोधकः.

Supervisor of Sanskrit Schools Madras.

१२—१२—१९१४.

केवलवैय्याकरणाः नालंबोधयितुमांग्लेय्या । तद्भाषया विनार्था ह्याद्यतनास्सम्यगवयन्ति ॥ एवं मिथोविरोधाद्व्युत्पित्सुषु भूरिखिद्यमानेषु । तेषां सौकर्यार्थी तदुभयभाषाविशेषज्ञः ॥ शब्दार्णवे गभीरे पाणिनिवाक्छुक्तिसम्भृतैर्मणिभिः । दुरसामिकविरगृभ्णात् स्रजमांग्लेयीप्रवाळकृतशोभां । मुक्तावळीमिमां ये कण्ठाभरणं वितन्वंति । तेषां शाब्दिकसङ्ख्या नातिविलम्बेति लक्ष्मणो मनुते.

चेन्नपुरी,
२३—८—१९१४.

इत्थम्—लक्ष्मणसूरिः

पच्चयप्पपाठशाला संस्कृताध्यापकः.

M. LAKSHMANA SASTRIAR,
Sanskrit Pandit, Pachaiyappa's College, Madras.

औपाध्यायकमादितेयफाणितौ विद्यागृहे विन्दता बालानां सुखबोधमुज्ज्वलयितुं मार्गं हितं पश्यता। श्रीशैलार्यसुधीन्दुना सुघटिता सद्धातुरूपात्मिका मुक्तायष्टिरियं हृदा सुमनसां धार्या क्षितौ राजते।।सुप्तिङ्प्रत्ययनामधातुरचनां तत्तद्विभागोचितां तन्वानेन समीचिबोधनपथे जङ्घालमेधाजुषा। लोकश्रेयसितत्परेण सुधिया बालाःकृतार्थीकृताः व्याकृत्यां सुलभप्रवेशकरणाद्धीराश्च सम्मोदिताः ।

कैरविणीतरिवासिभिः महाशयैः स्थापितायां चिरप्रवृत्तायां हिन्दुविद्याशालायां संस्कृताध्यापकैः दुरसाम्यय्यङ्गार्यपण्डितवर्यैः विरचितेयं धातुरूपमुक्तावळी मया व्यलोकि । अत्र प्राचीनवैयाकरणसमयानुसारेण सन्धिप्रकरणादारभ्य तत्र तत्र स्थलेषु मुख्यतमानि सूत्राणि सोदाहरणानि आंग्लभाषाविवरणेन सह सम्यक् प्रपञ्चितानि । एतादृशललितग्रन्थदौर्लभ्येन संस्कृतभाषाध्ययनात् पराजयमानान् व्युत्पित्सून् बालकान् तदध्ययने प्रोत्साहयेदिति प्रत्येमि । किंचेयं सहृदयानां पण्डितानामपि बोधनाविषये लघयेदिति निश्चप्रचं मन्यामहे ॥

चेन्नपुरी,
१२—६—१९१४.

इति—कृष्णमाचार्यः
रायपेटांग्लविद्याशालायां संस्कृताध्यापकः.

KRISHNAMACHARIAR,
Sanskrit Pandit, W. M. College, Royapettah, Madras.

Pandit P K. Doraiswami Aiyengar's Dhaturupamuktavali is quite well-known to the Sanskrit public of this presidency. To the students, it serves admirably the purpose of being a handy reference book of every day use, while to the teachers, it is useful by the large range of subjects dealt with. Sanskrit Pandits of High Schools will find this book an invaluable help to them as they can easily teach applied Sanskrit Grammar as the present edition supplies a good range of selections in prose and poetry as well.

(Sd.) P P. S. SASTRI, B.A., (OXON.),
M.A. (MADRAS), M.R.A.S.,
Superintendent of Sanskrit Schools, Madras.

1—11—23.

CONTENTS.

विषयानुक्रमणिका ।

COURSE OF STUDY.

पठनक्रमः ।

प्रथमभागे तु ।	Part 1.
प्रथमशाखायाः	**FORM I.**
1-A. संज्ञाप्रकरणम्.	Samignaprakaranam.
B. कालविभागः.	Table of time.
C. पदानि.	Words
5-A. प्रथममञ्जरी.	Chapter V-A. Balakanda.
6-A. संख्यावाचकाः.	Chapter VI-A.
B. संख्येयवाचकाः.	Chapter VI-B
8. अजन्तावधयःशब्दाः.	Chapter VIII. Declension of nouns ending in vowels.
द्वितीयशाखायाः	**FORM II.**
2. अच्सन्धिः.	Chapter II. Vowel sandhi.
3-A. प्रथममञ्जरी.	Chapter III-A.
4-A. प्रथममञ्जरी.	Chapter IV-A.
5-B. द्वितीयमञ्जरी.	Chapter V-B. Ayodhya, Aranya and Kishkindha kandas.
8. हलन्तावधयःशब्दाः.	Chapter VIII. Declension of nouns ending in consonants.
9. धातूनां सार्वधातुकरूपाणि.	Chapter IX. Forms of conjugational tenses of roots.
तृतीयशाखायाः	**FORM III.**
2. हल्सन्धिः.	Chapter II. Sandhi of consonants.
3-B. द्वितीयमञ्जरी.	Chapter III-B. Words.

ड्य ḍ-ya
ड्व ḍ-va
ड्म ḍ-ma
ढ्य ḍh-ya
ण्ठ ṇ-ṭha
ण्ण ṇ-ṇa
ण्म ṇ-ma
ण्य ṇ-ya
र्ण्य r-ṇ-ya
ण्व ṇ-va
त्त t-ṭa
त्न t-na
त्म t-ma
त्य t-ya
त्र t-ra
त्व t-va
त्स्य t-s-ya
त्प्र t-p-ra
त्प t-pa
त्स t-sa
त्र्य t-r-ya
त्फ t-pha
त्थ t-tha
त्स्न t-s-na
त्त्र t-t-ra
थ्य th ya
द्ग d-ga
द्व d-va
द्य d-ya
द्द d-da
द्ध d-dha

द्र्य d-r-ya
द्ब d-ba
द्ब्र d-b-ra
द्व्य d-v-ya
द्र d-ra
द्म d-ma
द्भ d-bha
द्व्र d-v-ra
ध्म dh-ma
ध्न dh-na
ध्र dh-ra
ध्य dh-ya
ध्व dh-va
र्ध्व r-dh-va
न्न n-na
न्य n-ya
न्व n-va
न्म n-ma
प्त p-ta
प्त्य p-t-ya
प्स p-sa
प्न p-na
प्य p-ya
प्म p-ma
प्ल p-la
प्र p-ra
ब्ध b-dha
ब्ज b-ja
ब्द b-da
ब्र b-ra
ब्य b-ya

भ्य bh-ya
भ्र bh-ra
भ्ण bh-ṇa
भ्व bh-va
भ्न bh-na
म्र m-ra
म्य m-ya
म्ल m-la
म्व m-va
म्म m-ma
य्व y-va
ल्क l-ka
ल्ग l-ga
ल्य l-ya
ल्प l-pa
ल्म l-ma
ल्व l-va
ल्ल l-la
व्य v-ya
व्र v-ra
श्र ç-ra
श्न ç-na
श्य ç-ya
श्ल ç-la
श्व ç-va
श्म ç-ma
श्च ç-cha
श्व्य ç-v-ya
ष्क sh-ka
ष्क्र sh-k-ra
ष्ट sh-ta

ष्ट्र sh-ṭ-ra
ष्ट्व sh-ṭ-va
ष्ट्य sh-ṭ-ya
ष्ठ sh-ṭha
ष्ठ्य sh-ṭh-ya
ष्प sh-pa
ष्ण्य sh-ṇ-ya
ष्ण sh-ṇa
ष्म sh-ma
ष्प्र sh-p-ra
ष्य sh-ya
ष्व sh-va
स्क s-ka
स्ख s-kha
स्त s-ta
स्म s-ma
स्त्य s-t-ya
स्थ s-tha
स्र s-ra
स्न s-na
स्प्र s-p-ra
स्फ s-pha
स्य s-ya
ह्ण h-ṇa
ह्म h-ma
ह्न h-na
ह्य h-ya
ह्र h-ra
ह्व h-va
ह्ल h-la

॥ श्रीरस्तु ॥

धातुरूपमुक्तावळी

CHAPTER I—*A*.

संज्ञाप्रकरणम् ।

I. In the Sanskrit language there are fifty letters, Anusvara, Visarga, Jihvamuliya, and Upadhmaniya being taken into account = गैर्वाण्यां भाषायाम् अयोगवाहसहितानि अक्षराणि पञ्चाशत् ।

II Of them, thirteen are vowels = तत्र अचः त्रयोदश; these are called Svaras = एते स्वरसंज्ञाः स्युः ।

III. Five of them are short vowels = तत्र ह्रस्वाचः पञ्च; अ, इ, उ, ऋ and ऌ.

IV. There are eight long vowels = दीर्घाचः अष्ट; आ, ई, ऊ, ॠ, ए, ओ, ऐ and औ.

V. There are 33 consonants = हल त्रयस्त्रिंशत्; कवर्ग, चवर्ग, टवर्ग, तवर्ग, पवर्ग, य, र, ल (ळ), व. श, ष, स, ह.

VI. - (अनुस्वार), : (विसर्ग), ᳵ क (जिह्वामूलीय), and ᳵ प (उपध्मानीय)—These are treated both as vowels and as consonants = एते अच्सु हल्षु च परिगण्यन्ते.

VII. Sanskrit letters are subdivided into I Gutturals (कण्ठ्यानि), II Palatals (तालव्यानि), III Linguals (मूर्धन्यानि), IV Dentals (दन्त्यानि), V Labials (ओष्ठ्यानि), according to the places or organs of the mouth which are exercised in pronouncing the letters. They are also classed thus :—

	I	II	III	IV	V		
	अ	इ	ऋ	ऌ	उ	Short	vowels.
	आ	ई	ॠ		ऊ	Long	
Hard Consonants.	क	च	ट	त	प	Unaspirate	स्पर्शाः
	ख	छ	ठ	थ	फ	Aspirate	
Soft Consonants.	ग	ज	ड	द	ब	Unaspirate	
	घ	झ	ढ	ध	भ	Aspirate	
	ङ	ञ	ण	न	म	Nasal	
		य	र	ल	व	(Dental-Labial)	Semi-vowels (अन्तःस्थाः)

Hard.		श	ष	स	Sibilants (ऊष्माणः)
Soft.	ह	Aspirate			

Guttural-Palatals ए, ऐ.	Diphthongs.
Guttural Labials ओ, औ.	

Sanskrit names for some of these subdivisions :—

अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः ।

इचुयशानां तालु ।

ऋटुरषाणां मूर्धा ।

ऌतुलसानां दन्ताः ।

उपूपध्मानीयानाम् ओष्ठौ ।

ञमङणनानां नासिका च ।

एदैतोः कण्ठतालु ।

ओदौतोः कण्ठोष्ठम् ।

वकारस्य दन्तोष्ठम् ।

जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम् ।

नासिकानुस्वारस्य ।

VIII. Equivalent English names for Sanskrit cognomens :—

अचः, स्वराः = Vowels.
हलः, व्यञ्जनानि = Consonants.
संयुक्तम् = Conjunct consonant.
उपधा = Penultimate letter.
ह्रस्व = Short.
दीर्घ = Long.
प्लुत = The long accent, Vowel lengthened to three Matras.
कर्ता = Agent.
कर्म = Object.
क्रियावाचक = Verb.
प्रातिपदिक = Un-inflected noun.
प्रत्यय = Affix.
अङ्ग = Base.
उपसर्ग = Preposition.
सुबन्त = Inflexion of nouns.
तिङन्त = Conjugation of verbs.
सर्वनाम = Pronoun.
समास - Compound.
विग्रह = Separation of compounds.
अव्यय = Indeclinable.
तुमुन्नन्त = Infinitive of purpose.
ल्यबन्त = Indeclinable past participle.
क्तान्त = Past passive participle.
शत्रन्त = Present participle of the Parasmaipada roots.
शानजन्त = Present participle of the Atmanepada roots.
गुणवाचक = Adjective.
क्रियाविशेषण = Adverb.
प्रथमपुरुष = Third person.
मध्यमपुरुष = Second person.
उत्तमपुरुष = First person.
एकवचन = Singular.
द्विवचन = Dual.
बहुवचन = Plural.

CHAPTER I—*B*.

कालविभागः ।

मध्यमाङ्गुल्यङ्गुष्ठजनितशब्दावधिकः

यः कालः सः त्रुटिः इत्युच्यते (Second)

षष्टिः त्रुटयः एकः निमिषः (One minute)

षष्टिः निमिषाः एका घण्टा (One hour)

चतुर्विंशतिः घण्टाः एकं दिनम् (One day)

पञ्चदशदिनानि एकः पक्षः (Fortnight)

स च शुक्लः कृष्णश्चेति द्वेधा ॥ It is of 2 kinds, the bright and the dark.

द्वौपक्षौ एकोमासः ॥ Two fortnights make one month.

सचचैत्रादिभेदेन द्वादश ॥ There are 12 months by the name of Chaitra, etc.

द्वौमासौ एक ऋतुः ॥ Two months make one season.

स च वसन्तादिभेदेनषड्विधः ॥ There are six seasons, spring, etc.

पौषमासमारभ्य षट् मासाः उत्तरायणम् ॥ Six months from the month Pausha (January-February) constitute Uttarayana.

आषाढमासमारभ्य षट् मासाः दक्षिणायनम् Six months from Ashada (July-August) make up Dakshinayana.

अयनद्वयन्तु एकः संव्वत्सरः ॥ The two ayanas make a year.

स च प्रभवादिक्रमेण व्यवह्रियते ॥ The years are known by the names of Prabhava, etc.

CHAPTER I—*C.*

पदानि ॥

रामः	नौः	द्विट्	एषः	चत्वारि
हरिः	ज्ञानम्	अनड्वान्	एषा	पञ्च
पतिः	वारि	वाक्	एतत्	षट्
सखा	दधि	स्रक्	त्वम्	सप्त
गुरुः	मधु	सरित्	अहम्	अष्ट
स्वभूः	पयोमुक्	शरत्	अयम्	नव
धाता	भिषक्	गीः	इयम्	दश
पिता	मरुत्	दिक्	इदम्	उभौ
ना	धीमान्	प्रावृट	कः	प्राणाः
राः	महान्	आशीः	का	अप्सरसः
गौः	सुहृत्	उपानत्	किम्	दाराः
ग्लौः	राजा	जगत्	असौ	आपः
रमा	आत्मा	नाम	अदः	सुमनसः
मतिः	श्वा	पयः	एकः	समाः
गौरी	युवा	हविः	एका	वर्षाः
स्त्री	मघवा	सर्वः	एकम्	गृहाः
श्रीः	पन्थाः	पूर्वः	द्वौ	कति
धेनुः	शार्ङ्गी	सः	द्वे	उभयः
वधूः	वेधाः	सा	त्रयः	दोः
भ्रूः	विद्वान्	तत्	तिस्रः	जरा
माता	पुमान्	यः	त्रीणि	ऐक्ष्वाकः
स्वसा	विट्	या	चत्वारः	विश्वपाः
द्यौः	तादृक्	यत्	चतस्रः	निर्जरः

CHAPTER II—*A*.

सन्धिप्रकरणम् ।

अच्सन्धिः ।

१. अकस्सवर्णे दीर्घः ।

When two *similar* vowels, the last four excepted, blend, their long form takes the place of both.

EXAMPLES.

दैत्य + अरिः = दैत्यारिः ।	गुरु + उदयः = गुरूदयः
राम + आदिः = रामादिः ।	गुरु + ऊनः = गुरूनः ।
सीता + अत्र = सीतात्र ।	चमू + उदयः = चमूदयः ।
कान्ता + आश्रयः = कान्ताश्रयः ।	वधू + ऊहा = वधूहा
मुनि + इन्द्रः = मुनीन्द्रः ।	पितृ + ऋणम् = पितॄणम् ।
कवि + ईशः = कवीशः ।	होतृ + ॠकारः = होतॄकारः
गौरी + इह = गैरीह ।	होतृ + ऌकारः = होतॄकारः
गौरी + ईशः = गैरीशः ।	

गुणसन्धिः ।

२. अदेङ्गुणः = अ, ए,ओ are called Guna letters.

३. आद्गुणः ।

When अ or आ is followed by इ, उ, ऋ or ऌ, short or long, the Guna letter ए, ओ, अ (र्) or अ (ल्) is respectively substituted for them.

EXAMPLES.

वद + इति = वदेति ।	रमा + ऊढा = रमोढा ।
धन + ईशः = धनेशः ।	देव + ऋषिः = दवर्षिः ।
रमा + इह = रमेह ।	तव + ऋकारः = तवर्कारः ।
रमा + ईशः = रमेशः ।	महा + ऋषिः =महर्षिः ।
कूप + उदकम् = कूपोदकम् ।	महा + ॠकारः = महर्कारः ।
समुद्र + ऊर्मिः = समुद्रोर्मिः ।	तव + ऌकार = तवल्कारः ।
गङ्गा + उदकम् = गङ्गोदकम् ।	

वृद्धिसन्धिः ।

४. वृद्धिरादैच् । आ, ऐ and औ are called Vriddhi letters.

५. वृद्धिरेचि ।

When ए, ऐ, ओ or औ follow अ or आ, ऐ is substituted for both in the first two cases, and औ in the last two.

EXAMPLES.

तस्य + एषः = तस्यैषः ।	तव + ओदनम् = तवौदनम् ।
प्रथमा+एकवचनम्=प्रथमैकवचनम् ।	कान्ता + ओदनम् = कान्तौदनम् ।
देव + ऐश्वर्यम् = देवैश्वर्यम् ।	तव + औदार्यम् = तवौदार्यम् ।
रमा + ऐक्यम् = रमैक्यम् ।	कान्ता + औदार्यम् = कान्तौदार्यम् ।

६. एत्येधत्यूठ्सु । ७. अक्षादूहिन्यामुपसंख्यानम् । ८. स्वादीरेरिणोः ।

When अ or आ is followed by इ 'to go' and एध्, when they begin with ए and ऐ, or by ऊठ् and when अक्ष is followed by ऊहिनी, and when स्व is followed by ईर or ईरिन्, the corresponding Vriddhi letter is substituted for both the vowels coalescing together.

EXAMPLES.

प्र + एति = प्रैति ।	अक्ष + ऊहिनी = अक्षौहिणी ।
प्र + एधते = प्रैधते ।	स्व + ईरः = स्वैरः ।
प्रष्ठ + ऊहः = प्रष्ठौहः ।	स्व + ईरी = स्वैरी ।

यण्सन्धिः ।

९. इको यणचि ।

When इ, उ, ऋ or ऌ short or long is followed by a *dissimilar* vowel, य, व, र and ल respectively take their place.

EXAMPLES

दधि + अत्र = दध्यत्र ।	अपि + एवम् = अप्येवम् ।
तृणानि + आदाय = तृणान्यादाय ।	मधु + अरिः = मध्वरिः ।
सुधी + उपास्यः = सुध्युपास्यः ।	वधू + आगमः = वध्वागमः ।
अग्नि + उत्पातः = अग्न्युत्पातः ।	पितृ + अंशः = पित्रंशः ।
अति + ऊर्ध्वम् = अत्यूर्ध्वम् ।	पितृ + आज्ञा = पित्राज्ञा ।

पूर्वरूपसन्धिः ।

१०. एङः पदान्तादति ।

When ए or ओ at the end of a word is followed by अ, the latter merges into the former and its presence is denoted by the sign ऽ (Avagraha).

EXAMPLES.

हरे + अव = हरेऽव । | विष्णो + अव = विष्णोऽव ।

पररूपसन्धिः ।

११. एङि पररूपम् ।

When a preposition ending in अ is followed by a root beginning with ए or ओ, the former vowel merges into the latter.

EXAMPLES

प्र + एजते = प्रेजते । | उप + ओषति = उपोषति ।

अयवायावादेशसन्धिः ।

१२. एचोऽयवायावः । १३. लोपः शाकल्यस्य ।

When ए ओ, ऐ or औ is followed by any vowel, they are changed into अय अव आय and आव् respectively, but the य and व् of अय् etc, when at the end of words are optionally dropped, and the two vowels thus brought together do not coalesce.

EXAMPLES.

शे + अनम् = शयनम् । | चै + अनम् = चायनम् ।

ते+आसन् = तयासन् or त आसन् । | तस्मै + अदात् = तस्मायदात् or तस्मा अदात् ।

ते + इह = तयिह or त इह ।

भो + अनम् = भवनम् । | भौ + उकः = भावुकः ।

साधो + आनय = साधवानय or साध आनय । | कृष्णौ + अत्तः = कृष्णावत्तः or कृष्णा अत्तः ।

प्रकृतिभावः ।

१४. ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यम् । १५. प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम् ।

When the dual of a verb or a noun ends in ई, ऊ or ए these vowels do not blend with others following them

EXAMPLES.

हरी + एतौ = हरी एतौ । पचेते + एतौ पचेते एतौ ।
गुरू+उपदिशतः = गुरू उपदिशतः। एहि कृष्ण (३) अत्रगौश्चरति ।

१६. अदसो मात् ।

There occurs no blending, when the मी or मू of अदस् is followed by any vowel.

EXAMPLES.

अमी + ईशाः = अमी ईशाः । अमू + आसाते = अमू आसाते ।

१७. निपात एकाजनाङ् ।

Exclamations of only one vowel do not coalesce with any vowel following them.

EXAMPLES

आ + एवं नु मन्यसे = आ एवं नु मन्यसे । इ + इन्द्रः = इ इन्द्रः ।
उ + उमेशः = उ उमेशः ।

१८. ओत् ।

The final ओ of particles does not coalesce with vowels following it.

EXAMPLES.

अहो + अपेहि = अहो अपेहि । अहो + ईशाः = अहो ईशाः ।

हल्सन्धिः ।

१९. स्तोः श्चुना श्चुः ।

When स् or a letter of तवर्ग is followed by श or a letter of चवर्ग, a letter of the latter is substituted for the corresponding letter of the former.

EXAMPLES.

रामस् + शेते = रामश्शेते ।
कृष्णस् + चिनोति = कृष्णश्चिनोति।
सत् + चित् = सच्चित् ।
शार्ङ्गिन् + जय = शार्ङ्गिञ्जय ।
ददत् + जयति = ददज्जयति ।
तद् + चामरम् = तच्चामरम् ।
तद् + छागः = तच्छागः ।
विपद् + जालम् = विपज्जालम् ।
याच् + ना = याच्ञा ।

२०. ष्टुना ष्टुः ।

When स or तवर्ग is followed by ष् or टवर्ग, the former is altered to the corresponding letter of the latter.

EXAMPLES.

रामस् + षष्ठः = रामष्षष्ठः ।
कृष्णस् + टीकते = कृष्णष्टीकते ।
तत् + टीका = तट्टीका ।
चक्रिन् + ढौकसे = चक्रिण्ढौकसे ।
पेष् + ता = पेष्टा ।
भवत् + टीका = भवट्टीका ।
तद् + ढक्कुरः = तड्ढक्कुरः ।
तद् + डयते = तड्डयते ।

२१. तोर्लि ।

When a letter of the तवर्ग is followed by ल्, the corresponding ल is substituted for the former.

EXAMPLES.

तद् + लय = तल्लयः ।
विद्वान् + लिखति = विद्वाँल्लिखति।

२२. खरि च ।

When a final consonant is followed by a hard consonant, it is changed to the first letter of its class.

EXAMPLES.

ककुभ् + प्रान्तः = ककुप्प्रान्तः ।
दृषद् + पतति = दृषत्पतति ।
तद् + करोति = तत्करोति ।
सुहृद् + पचति = सुहृत्पचति ।

२३. खरवसानयोर्विसर्जनीयः।

At the end of words, स् followed by any letter or not, and र् followed by a hard consonant or by nothing, are changed to a Visarga.

EXAMPLES.

रामस् + करोति = रामः करोति।	पुनर् + पुनः = पुनःपुनः।
वदामस् = वदामः।	गीर् = गीः।

२४. झलाञ्जशोऽन्ते।

The preceding consonants, except nasals, are altered to the 3rd letter of their own Varga, when followed by a vowel, a soft-consonant, or by nothing.

EXAMPLES.

वाक् + ईशः = वागीशः।	भवत् + आदेशः = भवदादेशः।
अच् + अन्तः = अजन्तः।	अप् + धिः = अब्धिः।
राट् + अयम् = राडयम्।	चित् + रूपम् = चिद्रूपम्।

२५. यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा। २६. प्रत्यये भाषायां नित्यम्।

A consonant except ह् at the end of a word or grammatical form followed by a nasal is changed to the nasal of its class optionally. This change is necessary when the nasal belongs to a suffix.

EXAMPLES.

वाक् + महिमा = वाङ्महिमा or वाग्महिमा।	चित् + मयम् = चिन्मयम्।
तत् + मुरारिः = तन्मुरारिः or तद्मुरारिः।	चित् + मात्रम् = चिन्मात्रम्।
अप् + महिमा = अम्महिमा or अब्महिमा।	अप् + मयम् = अम्मयम्।

२७. ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्णित्यम् ।

If at the end of a word or grammatical form ङ्, ण्, न्, are preceded by a short vowel and followed by any vowel, they are doubled.

EXAMPLES.

प्रत्यङ् + आत्मा = प्रत्यङ्ङात्मा । | सन् + अच्युतः = सन्नच्युतः ।
सुगण् + ईशः = सुगण्णीशः ।

२८. मोऽनुस्वारः । २९. वा पदान्तस्य । ३०. अनुस्वारस्यययिपरसवर्णः

1. At the end of a word or particle, म् followed by a consonant in general is changed to an Anusvara

2. An Anusvara is changed optionally to the nasal of the class to which the following letter belongs.

3. When followed by श्, ष्, स्, or ह, this म् is necessarily changed to an Anusvara.

EXAMPLES

किम् + करः = किंकरः or किङ्करः ।
सम् + गमयति = संगमयति or सङ्गमयति ।
त्वम् + तु = त्वंतु or त्वन्तु ।
परम् + शंसति = परं शंसति ।
वयम् + षट् = वयं षट् ।
शम् + सेवते = शं सेवते ।
पापम् + हरति = पापं हरति ।

३१. झयो होऽन्यतरस्याम् ।

When ह follows the first four letters of a class, it is altered to the fourth letter of that class optionally

EXAMPLES

वाक् + हरिः = वाग्घरिः or वाग्हरिः ।
त्विट् + हासः = त्विड्ढासः or त्विड्हासः ।
तत् + हितम् = तद्धितम् or तद्हितम् ।
ककुब् + हसति = ककुब्भसति or ककुब्हसति ।

३२. नश्छव्यप्रशान्।

न् at the end of a word followed by च्, छ्, ट्, ठ, त्, थ्, is changed generally to a Visarga. This Visarga is further changed to श before च्, छ्; to स् before त्, थ्; to ष before ट्, ठ्. The augment Anusvara is added before the Visarga.

EXAMPLES

कस्मिन् + चित् = कस्मिंश्चित्। बिडालान् + ताडयति = बिडालांस्ताडयति।
अयच्छन्+छत्राणि = अयच्छंश्छत्राणि।
महान् + टङ्कारः = महांष्टङ्कारः। तान् + थकारान् = तांस्थकारान्।
तान् + ठकारान् = तांष्ठकारान्। मुनीन् + त्रायस्व = मुनींस्त्रायस्व।

३३. शश्छोऽटि। ३४. छत्वममीति वाच्यम्।

श is changed to छ, when it is preceded by any consonant other than ह्, a semi-vowel, a nasal, or a sibilant, and when followed by a vowel, ह, a semi-vowel, or a nasal.

EXAMPLES.

तद् + शिवः = तच्छिवः। | त्वद् + श्मश्रु = त्वच्छ्मश्रु।
एतद् + श्लोकः = एतच्छ्लोकः। | वाक् + शक्तिः = वाक्छक्तिः।

३५. अतो रोरप्लुतादप्लुते। ३६. हशि च।

Visarga following अ, and followed by अ or a soft consonant, is changed to उ which with the preceding अ becomes ओ.

EXAMPLES.

रामः + अर्च्यः + रामोऽर्च्यः। | नरः + जीवति = नरो जीवति।

३७. भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि । ३८. ओतो गार्ग्यस्य ।
३९. लोपो व्योर्वलि । ४०. लोपः शाकल्यस्य ।

स् or Visarga, when preceded by भो, भगो, अघो (all indeclinables), or अ, short or long, and when followed by a vowel or a soft consonant, is changed to य्, which is dropped optionally before vowels and necessarily before consonants.

EXAMPLES.

भोः + देवाः = भो देवाः ।
भोः + इह = भो इह ।
नराः + इमे = नरा इमे or नरायिमे।
पुरुषाः+आगच्छन्ति=पुरुषा आगच्छन्ति ।
जनाः + वदन्ति = जना वदन्ति ।
अश्वाः+धावन्ति=अश्वा धावन्ति ।
बुधः + इच्छति = बुध इच्छति or बुधयिच्छति ।
नृपः + उदेति = नृप उदेति ।
नरः + एति = नर एति ।

४१. ससजुषो रुः ।

स् or Visarga, following any vowel except अ or आ, and followed by a vowel or a soft consonant, is changed to र्.

EXAMPLES.

नृपतिः + यजति = नृपतिर्यजति ।
नरैः + गम्यते = नरैर्गम्यते ।
कविः + आयाति = कविरायाति ।
भानुः + उदेति = भानुरुदेति ।

४२. ढो ढे लोपः । ४३. रो रि । ४४. ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ।

When ढ् and र् are followed by ढ् and र् respectively, they are dropped, and the preceding vowel if short, is made long.

EXAMPLES.

धूर्जटिर् + रक्षति = धूर्जटी रक्षति ।
पुनर् + रमते = पुना रमते ।
लिढ् + ढः = लीढः ।
शम्भुर् + रम्यः = शम्भू रम्यः ।

४५. कुप्वोः ≍क≍ पौ च ।

Visarga, followed by क्, ख् and प्, फ्, is retained or changed, in the instance of the first two letters to Jihvamuliya, and in the instance of the second two to Upadhmaniya.

EXAMPLES.

कः + करोति = क≍करोति or कः करोति ।
कः + पठति = क≍पठति or कः पठति ।
कः + खनति = क≍खनति or कः खनति ।
कः + फलति = क≍फलति or कः फलति ।

४६. विसर्जनीयस्य सः । ४७. शर्परे विसर्जनीयः । ४८. वा शरि ।

Visarga followed by श्, ष्, स् is either retained or changed to श्, ष्, स्, respectively. It is changed to श्, ष्, स when followed by च् छ्, ट् ठ्, and त् थ्। It is not changed when these letters are followed by a sibilant.

EXAMPLES

रथः+सरति=रथस्सरतिorरथःसरति।
विष्णुः + त्रायते = विष्णुस्त्रायते ।
कोपः+शाम्यति = कोपश्शाम्यति or कोपः शाम्यति।
रामः + तरति = रामस्तरति ।
रामः + क्षाम्यति = रामः क्षाम्यति ।
रथाः+षट्=रथाष्षट् or रथाः षट् ।
कः + त्सरुः = कः त्सरुः ।

४९. एतत्तदोस्सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि ।

सः and एषः drop their Visarga before any consonant.

EXAMPLES.

सः + पुरुषः = स पुरुषः
सः + शिवः = स शिवः
एषः + रुद्रः = एष रुद्रः ।

५०. छे च । ५१. आङ्माङोश्च । ५२. पदान्ताद्वा । ५३. दीर्घात् ।

छ, when it follows a short vowel, is changed to च्छ्; optionally, when the vowel at the end of a word or grammatical form is long; but necessarily after मा (particle) and आ (preposition).

EXAMPLES.

तव + छाया = तवच्छाया ।	मा + छिदत् = माच्छिदत् ।
शिव + छाया = शिवच्छाया ।	चे + छिद्यते = चेच्छिद्यते ।
आ + छादयामास = अच्छादयामास ।	लक्ष्मी + छाया = लक्ष्मीच्छाया or लक्ष्मी. [छाया ।

५४. रषाभ्यां नो णः समानपदे । ५५. ऋवर्णान्नस्य णत्वं वाच्यम् ।
५६. अट्कुप्वाङ्नुंव्यवायेऽपि ।

न् coming after ऋ र् or ष् of single words is changed to ण्, this change takes place even if a vowel or a semi-vowel (ल् excepted), the aspirate ह् or a letter of the guttural or labial class comes between ऋ, र, ष् and न्. This change does not take place when न् ends a word

EXAMPLES

तिसृ + नाम् = तिसृणाम् ।	हरी + नाम् = हरीणाम् ।
चतसृ + नाम् = चतसृणाम् ।	रामा + नाम् = रामाणाम् ।
चतुर् + नाम् = चतुर्णाम् ।	वृषा + नाम् = वृषाणाम् ।
पुष् + नाति = पुष्णाति ।	नरा + न् = नरान्
गृह + आनि = गृहाणि ।	

५७. आदेशप्रत्यययोः । ५८. इण्कोः । ५९. चोः कुः ।

स forming a substitute or part of a termination and following a vowel except अ or आ, or a letter of the guttural class, or र्, generally becomes ष्.

EXAMPLES.

वाक् + सु = वाक्षु ।	चतुर् + सु = चतुर्षु ।
हरि + सु = हरिषु ।	वच् + सि = वक् + सि = वाक्षि ।
करो + सि = करोषि ।	जागर् + सि = जागर्षि ।
तनु + से = तनुषे ।	

CHAPTER III—*A*.

॥ प्रथममञ्जरी ॥

Lesson 1.

श्रीभगवान्
रक्षतु
विष्णुः
लक्ष्मीः
शेषः
शङ्खः
चक्रं
कौमोदकी
नन्दकः
शार्ङ्गम्
कौस्तुभः
वनमाला
जयः
विजयः
श्रीवत्सः

Lesson 2.

गरुडः
वैकुण्ठम्
शिवः
पार्वती
स्कन्दः
कैलासः
पिनाकः
कपर्दः
नन्दी
शूलम्
पार्षदाः
विनायकः
ब्रह्मा
सरस्वती
हंसः

Lesson 3

सत्यलोकः
इन्द्रः
शची
जयन्तः
उच्चैःश्रवाः
ऐरावतः
मातलिः
नन्दनम्
अमरावती
माता
पिता
पितामहः
पितामही
मातामहः
मातामही

Lesson 4.

स्वसा
सोदरः
भगिनी
अग्रजः
भागिनेयः
भ्रात्रीयः
पुत्रः
पुत्री
पौत्रः
पौत्री
दौहित्रः
दौहित्री
नप्ता
नप्त्री
जाया

Lesson 5

मातुलः
मातुलायनी
श्वशुरः
श्वश्रूः
याता
ननान्दा
प्रजावती
पितृव्यः
जामाता
स्यालः
स्याली
देवरः
पैतृष्वस्रीयः
मातृष्वस्रीयः
रिक्तः

Lesson 6.

ज्येष्ठः
शठः
कनिष्ठः
कृशः
तुन्दिलः
कुब्जः
मूकः
पोगण्डः
विम्रः
खर्वः
साध्वी
चिरण्टी
स्नुषा

प्रथममञ्जरी——(*Continued*)

अन्तर्वर्ती
विश्वस्ता

Lesson 7.

कानीनः
जटिलः
प्राड्विवाकः
बधिरः
वाचाटः
वाचालः
नाडिन्धमः
कुलालः
काष्ठवाहः
गायकः
शौण्डिकः
तक्षः
चित्रकारः
मालिकः
रत्नकारः

Lesson 8

मार्दङ्गिकः
नापितः
वैणविकः
रजकः
वैणिकः
पादूकृत्
भिक्षुः
नागरिकः
ग्रामीणः
अतिथिः
कुविन्दः
लेपकः
सौचिकः
कुशीलवः
शाकुनिकः

Lesson 9.

घातुकः
योधः
जाबालः
भृतकः
देवलः
भारिकः
जरठः
वावदूकः
कृषीवलः
नटः
मित्रम्
रिपुः
नृपः
सचिवः
आज्यम्

Lesson 10

दधि
हैयङ्गवीनम्
बृहन्मरीचम्
मरीचम्
तिन्त्रिणीकम्
सर्षपः
गोधूमः
कुल्माषः
चणकः
अतसीपत्रम्
मधुरः
आम्लः
लवणः
कटुः
कषायः

Lesson 11

तिक्तः
व्रीहिः
तुषः
दुग्धम्
बुसम्
कुळत्थः
सूपः
गुडः
मुद्गः
आढकी
माषः
हेम
विद्रुमम्
रजतम्
नागम्

Lesson 12

त्रपु
ताम्रम्
अयः
काचः
शिक्यम्
तूलिका
घटीयन्त्रम्
कौशेयम्
चर्म
अवग्रहः
इरंमदः
करकः
ऊधः
मृगतृष्णिका
प्राची

Lesson 13.

अवाची
प्रतीची
उदीची
विदिक्

CHAPTER III—*B*.

॥ द्वितीयमञ्जरी ॥

विचिकित्सा
उपदंशः
व्यापादः
मृगमदः
वर्तिः
अनावृष्टिः
सूदः
आरनाळकम्
मुकुळम्
कंटकः
महानसः

Lesson 14.

पत्रिका
उद्यानम्
वेणुः
सुधा
घासः
पदातिः
शिबिका
वर्णी
सिरा
गात्रम्
प्रतीकः
प्रपदम्
चरणः
जङ्घा
जानु

Lesson 15.

सक्थि
कटिः
उरः
शिरः
स्कन्धः
बाहुः
कूर्परः
प्रकोष्ठः
ग्रीवा
घ्राणम्
ओष्ठः
अधरः
तालु
हनुः
चुबुकम्

Lesson 16.

सृक्क
रसना
ललाटम्
भ्रूः
कूर्चम्
कनीनिका
नयनम्
अपाङ्गः
कर्णः
वेणी
अलकः
काकपक्षः
धम्मिल्लः
श्मश्रु
रोम

Lesson 17.

पाणिः
तर्जनी
अंगुष्ठः
मध्यमा
अनामिका
कनिष्ठिका
नखः
उत्कोचः
कुसीदः
आपणः
अळिः
बकः
क्रयः
वाणिज्यम्
पांसुः

Lesson 18

सेतुः
आलवालः
कुञ्जः
अगदः
गदः
मंदुरा
रंगवल्ली
सोपानम्
क्षुरिका
पाञ्चालिका
घरट्टः

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*).

खनित्रम्
करपत्रम्
टङ्कः
खलीनम्

Lesson 19

खेटकः
उलूखलम्
मुसलः
परशुः
शाणः
पेटिका
शूर्पम्
चालिनी
चुल्ली
हसन्ती
मन्थः
भ्राष्ट्रः
शरावः
कन्दम्
अङ्गारः

Lesson 20.

अलातम्
मृगया
कुञ्चिका
कवाटं
गरळम्
तूणीरः
सार्थः
कुक्कुटः
कुल्या
कूपः
कटः
खरः
उष्ट्रः
मूषकः
मशकः

Lesson 21.

मत्कुणः
कूर्मः
पिकः
शुकः
नकुलः
वृकः
कूलम्
नीडम्
उद्यमः
उपधानम्
मेखला
अङ्गुळीयकम्
गोष्ठम्
वृतिः
भस्त्रा

Lesson 22.

निष्कुटः
च्छदिः
कङ्कतः
इष्टका
कन्दुकः
मोदकः
लेखिनी
कठिनी
फलकम्
शकटः
आलयः
यतिः
कपिः
सारथिः
शासनम्

Lesson 23

कासारः
पताका
किसलयम्
विटपः
तरुः
अभ्युदयः
छात्रः
सरणिः
धनिकः
वातायनम्
रथ्या
आरामपालः
प्राश्निकः
मदिरा
शिला

Lesson 24

काष्ठम्
सूदः
भेकः
गीतम्
शिबिरम्
प्रपा
अनलः
अनिलः
हरिणः
नग्नः
कण्टकः
गुच्छः
अञ्जनम्.
छत्रम्
सुधा

Lesson 25.

मृगयुः
वागुरा
गृध्रः

द्वितीयमञ्जरी —(*Continued*).

मर्कटः
शाखा
पथिकः
कल्लोलः
आवर्तः
नक्रः
कर्णधारः
वेश्म
इक्षुः
प्रकृतिः
पल्लवः
तालवृन्तः

Lesson 26.

किञ्जल्कः
सारमेयः
उष्णीषः
कञ्चुकः
नूपुरं
रामठम्
कळञ्जम्
जलूका
कारवेल्लः
उरगः
कृषीवलः
प्रस्थः
शृङ्गबेरम्
नागरम्
खट्वा

Lesson 27.

पलालम्
पिण्याकं
कुरवकम्
दृषत्
पराजयः
अपायः
उपायः
इषुः
कनीयान्
अश्मा
दर्पणम्
अनुजीवी
प्रेम
अमात्यः
विनयः

Lesson 28

दाता
श्रोता
वक्ता
कारयिता
पाठयिता
गृहीता
परोक्षम्
प्रत्यक्षम्
तरङ्गः
उपालम्भः
निष्कः
दीनारम्
रूप्यम्
एककला
वाणी

Lesson 29.

मही
कौमुदी
वापी
प्रमदा
सपर्या
चत्वरम्
जालम्
स्यन्दनम्
कोशागारम्
शाकः
त्सरुः
केशः
पक्ष्म
सूर्यः
चन्द्रः

Lesson 30

अङ्गारकः
बुधः
गुरुः
शुक्रः
शनि.
दीर्घिका
दाडिमफलम्
कदळीफलम्
पनसफलम्
रसालफलम्
द्राक्षाफलम्
बिडालः
तमिस्रा
निशीथः
फेनः
घुटिकाः
शुक्तिः
हाटकम्
श्रीपार्थसारथिः
कौरविण्यां
विजयते

द्वितीयमञ्जरी—(*Continued*).

खनित्रम्
करपत्रम्
टङ्कः
खलीनम्

Lesson 19

खेटकः
उलूखलम्
मुसलः
परशुः
शाणः
पेटिका
शूर्पम्
चालिनी
चुल्ली
हसन्ती
मन्थः
भ्राष्ट्रः
शरावः
कन्दम्
अङ्गारः

Lesson 20.

अलातम्
मृगया
कुञ्चिका
कवाटं
गरळम्
तूणीरः
सार्थः
कुक्कुटः
कुल्या
कूपः
कटः
खरः
उष्ट्रः
मूषकः
मशकः

Lesson 21.

मत्कुणः
कूर्मः
पिकः
शुकः
नकुलः
वृकः
कूलम्
नीडम्
उद्यमः
उपधानम्
मेखला
अङ्गुळीयकम्
गोष्ठम्
वृतिः
भस्त्रा

Lesson 22.

निष्कुटः
च्छदिः
कङ्कतः
इष्टका
कन्दुकः
मोदकः
लेखिनी
कठिनी
फलकम्
शकटः
आलयः
यतिः
कपिः
सारथिः
शासनम्

Lesson 23

कासारः
पताका
किसलयम्
विटपः
तरुः
अभ्युदयः
छात्रः
सरणिः
धनिकः
वातायनम्
रथ्या
आरामपालः
प्राश्निकः
मदिरा
शिला

Lesson 24

काष्ठम्
सूदः
भेकः
गीतम्
शिबिरम्
प्रपा
अनलः
अनिलः
हरिणः
नग्नः
कण्टकः
गुच्छः
अञ्जनम्.
छत्रम्
सुधा

Lesson 25.

मृगयुः
वागुरा
गृध्रः

प्रथममञ्जरी——(*Continued*).

IV

मातामही कुत्र गच्छति.
मम स्वसा इदानीमेव आजगाम.
तव सोदरः कुत्र वर्तते.
तस्य भागिनी पत्ये परिवेषयति.
ज्येष्ठः कनिष्ठं भीषयति.
भागिनेयः मातुलम् प्रणमति.
भ्रात्रीयः नगरं अगच्छत्.
पुत्रः पितरं नमति.
पुत्री मातरि स्निह्यति.
पौत्रः पाठशालायै याति.
पौत्री सम्यक् पठति.
दैहित्रः आङ्ग्लेयभाषां अधीते.

V

दौहित्री भर्तृगेहंप्रति यास्यति.
भार्या गृहकर्म करोति.
तव मातुलाय कः विद्यां उपादिशत्.
श्वशुरः जामात्रे पारितोषिकं ददाति.
श्वश्रूः स्नुषायां प्रीत्या वर्तते.
मातुली मम मन्दिरे पचति.
यातरौ सदा स्पर्धेते.
ननान्दा सदने याजमान्यंवहति.
प्रजावती देवराय फलम् ददाति.
पितृव्यः स्वसुतायै क्रुध्यति.
जामाता एतावन्तं कालं कुतः नाज-
[गामं
स्यालः जामात्रे अङ्गुलीयकं ददाति.

VI

अतिथिः दैववशात् आजगाम.
नप्ता देवालयं गमिष्यति.
नप्त्री प्रासादे उपविश्य इन्दुं पश्यति.
पितृष्वस्रीयः अट्टशालायां भुङ्क्ते.
मातृष्वस्रीयः सायंप्रातः वहिः अटति.
दरिद्रः ग्रामात् ग्रामम् भिक्षायै परि-
[भ्रमति.
ज्येष्ठः गुणवान् इति जनैः कथ्यते.
नृपः शठान् दण्डयेत्.
कनिष्ठः एषः गृहे सर्वान् अधिक्षिपति.
सः रोगेण सदा कृशतमः दृश्यते.
असौ वायुना तुन्दिलः चलितुं न
प्रभवति.
कुब्जाः तटाकतीरे उपाविशन्.

VII

मूकाः भाषितुं नशक्नुवन्ति.
पोगण्डाः राज्यं कर्तुं नार्हन्ति.
विप्राः परिहास्याः भवन्ति.
खर्वाः तरुभ्यः फलानि प्राप्तुं इच्छ-
[न्ति

प्रथममञ्जरी—(Continued.)

साध्वी पतिशिश्रूषां असकृत् करोति.
प्रयाणकाले चिरण्टी सम्मुखीचेत् कार्यं सिध्येत्.
विश्वस्ताः अदृश्याः तिष्ठेयुः.
अन्तर्वत्नी अन्तः निद्राति.
कर्णः कानीनः इति लोकोक्तिः.
योगी जटिलः सदा वने चरति.
प्राड्विवाकौ सभायां नीतिं निर्णयतः.
बधिराः कथाः श्रोतुं नप्रभवन्ति

VIII

विद्यावियुक्तः वाचाटः अस्ति.
कलावन्तः वाचालाः भवन्ति.
नाडिन्धमाः मूषायां हेम द्रवीकुर्वन्ति.
कुलालौ घटान् निर्मिमाते.
नगरे काष्टवाहाः इन्धनानि विक्रीणान्ति.
गायकौ नृपमन्दिरे सुष्टु गायतः.
प्रपायां शौण्डिकाः सुरां विक्रेतुं यतन्ते.
तक्षौ पनसदारुणामञ्जूषां कुरुतः.
चित्रकारः तूलिकया चित्रं लिखति.
मालाकारः भगवते कुसुमस्त्रजः बध्नाति.
रत्नकाराः शाणोपले रत्नानि उल्लिखन्ति.
मार्दाङ्गिकः मृदङ्गं स्वयमेव वादयति.

IX

नागरिकः नापितः स्वकर्मणि इदानीं नप्रवर्तते.
वैणविकौ वेणू सुसुखं वादयतः
रंजकौ गर्दभे वस्त्रग्रन्थिं आरोप्य नगरात्गच्छतः
वैणिकाः वीणाः आनयन्ति.
पादूकृतः उपानहः निर्मिमते.
सरघाः क्षौद्रपटलानि व्याप्नुवन्ति.
सायं जलधितीरे मन्दमारुताय जनः सञ्चरति.
ग्रामीणाः कृषिकर्मणि निपुणाः भान्ति.
कञ्चुकी द्वारि जागरूकः तिष्ठति.
कुविन्दः तन्तुभिः पटम् वयति.
लेपकः अङ्गरागम् नृपस्य गात्रे लिम्पति.
सौचिकाय कञ्चुकनिर्माणाय वासः वितर.

X

कुशीलवाः उषसि जागरणाय भूपम् स्तुवन्ति.
शाकुनिकाः खगान् जालैः गृह्णन्ति.
घातुकः सर्वानपि हेतुमन्तरा हिनस्ति.
योधः शरेण सङ्गरे अरीन् जयति.
जाबालाः केदारे अजान् चारयन्ति.
भृतकौ धनिकसद्मनि सदा सेवेते.

प्रथममञ्जरी—(Continued).

देवलाः आलये अर्चनां कुर्वन्ति.
भारिकौ शिरोभ्यां तण्डुलग्रन्धी वहतः.
जरठाः दण्डान् अविरतम् धरन्ति.
वावदूकाः प्राड्विवाकसदसि न्यायपदवीं [प्रदर्शयन्ति.
कृषीवलाः कृषिकर्मणिप्रातरेव जाग्रति.
नटौ राजवेश्मनि नृत्यतः.

XI

गोविन्दः बलरामाय मित्रं भवति.
रामः रावणं अवधीत्.
नृपाः राज्यकर्म पश्येयुः.
सचिवाः राजकुशलाय यतेरन्.
आज्यं विना कोवा भोक्तुं प्रयतेत.
भोजनान्ते दध्येव तृप्तिम् जनयति.
गोपाः हैयङ्गवीनमादाय कृष्णमुपतस्थुः
कदापि व्यापादं नकुर्यात्.

मृगमद घनसारसहितम् चन्दनम् भग- [वते अर्पय.
नृपमन्दिरे गन्धवर्तयः वान्ति.
अनावृष्ट्या प्रजाः दरिद्राः सन्ति.
रिक्ताः आरनाळकम् भुञ्जते.

XII

सरसि कमलमुकुळानि सन्ति.
कानने कंटकाः पान्थानां पादान् पीड- [यन्ति.
बालाः काकलेषु लेखिनीभिः लिखन्ति.
महानसेषु धूमाः उद्गच्छन्ति.
उद्याने मयूराः वर्षासु नृत्यन्ति.
देवाः क्षीरोदधेः जातां सुधां अपिबन्.
वृषभाः गोष्ठे घासं खादन्ति.
पदातयः रणभूमिं गच्छन्ति.
भूपतयः शिबिकाः आरोहन्ति.
वर्णिनः वेदान् सदा अधीयंते.

CHAPTER IV—*B*.

॥ द्वितीयमञ्जरी ॥

XIII

सिरासु रक्तं प्रवहति.

ह्रदेषु पङ्कजानि जायन्ते.

बालिकाः अङ्गेषु भूषणानि धरन्ति.

अस्य प्रतीकाः सुलक्षणाः दृश्यन्ते.

रामस्य चरणौ कोमलौ भातः

सेवकस्य गुल्फे किमिदं लक्ष्म अस्ति.

जङ्घायां औषधं लिम्पति.

एतस्य जानुनी मांसले स्तः

भीमः दुर्योधनस्य सक्थिनी गदया बि-[भेद.

सिंहस्यकटिः कृशः वर्तते.

कृष्णस्य वक्षः कवाटवत् विशालं वर्तते.

राजानः मूर्धसु किरीटानि धरन्ति.

XIV

अस्य भुजः आजानु लम्बते.

नराः उत्सवकाले मित्राणां ग्रीवासु [पुष्पमालाः प्रास्यन्ति.

नासिका गन्धान् जिघ्रति.

अधरोष्ठौ रदनाः आच्छादयतः.

वृद्धस्य तालु निम्नं वर्तते.

आञ्जनेयस्य हनुः दृढतमः राजते.

जननी बालं चुबुके चुम्बति.

शिशोः सृक्कणोः लालाजलं स्रवति.

जिह्वया रसं आस्वादयति.

आर्याः ललाटेषु पुंड्रानिधरन्ति.

प्राज्ञः भ्रुवैव संज्ञापयति.

यवनाः कूर्चानि नवपन्ति.

XV

मृगीणां कनीनिकाः मनोहराः सन्ति.

सुप्तोत्थितस्य तस्य नयने भ्राम्यतः

सः अपाङ्गेन मां कुतः वीक्षते.

असौ कर्णौ पिधाय गच्छति.

सुतायाः वेणीं जननी विमोचयति.

पार्थसारथेः अलकः कुटिलः भाति.

धम्मिल्लात् कुसुमानि गळन्ति.

केचन अन्यान् वृथा शपन्ति.

अच्छभल्लेषु लोमानि बहूनि रोहन्ति.

पाणिना मित्रस्य पाणिं गृह्णाति.

जनकः बालं तर्जन्या तर्जयति.

अङ्गुष्ठप्रमाणः पुरुषः किंकुर्यात्.

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*).

XVI

तस्य अनामिका अङ्गुळिः स्थूलतरा [तिष्ठति.
अर्भकस्य कनिष्ठिकायां अङ्गुळीयकं [प्राक्षिपत्ः
उत्तमपुरुषस्य नखाः अतिरक्ताः स्युः
उत्कोचग्रहणेन महत् पापं संभवेत्.
कदापि कुसीदं मागृहाण.
आपणेषु पण्यानि क्रीणन्ति.
सुमेषु अळयः मधु लिहन्ति.
बकस्य चञ्चुः दीर्घा वर्तते.
तस्य पटस्य क्रयः कियान्.
वैश्याः वाणिज्यं वर्धयन्ति.
अक्षिणी पांसुः आवृणोति.
सेतुना वानराः समुद्रं अतरन्.

XVII

आरामपालाः आलवालान् बध्नन्ति.
कुञ्जेषु उलूकाः कूजन्ति.
व्याधिना मर्त्याः नेशुः
मन्दिरायां वाजी स्वपिति.
कन्यका प्रातः देहळीं रङ्गवल्या अलङ्करोति.
शिशवः सोपानेषु जानुभिः आरोहन्ति.
ते च्छुरिकाभिः आम्रफलानि च्छिन्दन्ति.
अङ्गना पाञ्चालिकाः तूलिकया भित्तौ [लिखति.
घरट्टेन तण्डुलाः चूर्ण्यन्ते.
कर्षकाः खनित्रैः केदारान् दारयन्ति.
भृतकाः करपत्रैः गोभ्यः तृणानि लुनन्ति.
तक्षकाः टङ्कैः दारून् तक्षन्ति.

XVIII

सूताः खलीनैः हयान् आकर्षन्ति.
सैनिकाः सङ्ग्रामे खेटकैः शरान् निवारयन्ति.
उलूखले मुसलेन सूपम् संघट्टयति.
किङ्करः परशुना इन्धनाय शुष्कं तरुं [विदारयति.
रत्नकाराः शाणोपले रत्नानि उल्लिहन्ति.
पेटिकां कुञ्चिकया उद्घाटय.
दास्यः शूर्पैः तुषान् निस्सारयन्ति.
चालिनीभिः वनिताः बुसानि विमोचयन्ति.
ललनाः चुल्याम् पाकं कुर्वन्ति.
मातरः शिशुभ्यः क्षीराणि हसन्त्यां [निक्षिपन्ति.
ग्रामेषु गृहिण्यः दधि मन्थेन मथ्नन्ति.
सूदाः भ्राष्ट्रे माषापूपान् कुर्वते.

द्वितीयमञ्जरी—(Continued)

XIX

शरावे उपदंशं निधाय परिवेषयति.
कन्दुनाकिंक्रियते.
नाडिन्धमाः हाटकं द्रवीकरणाय अ-[ङ्गारं अपेक्षन्ते.
व्योम्नः अलातं देशविनाशाय पतति.
भूपालाः मृगयायै कानने पर्यटन्ति.
वातेन तरवः निपात्यन्ते.
शङ्करः लोकाभ्युदयाय गरळं आद.
पार्थस्य तूणीरयोः आशुगाः अक्षयाः [विवर्धन्ते.
प्राज्ञाः कुक्कुटरवेण कालं निश्चिन्वन्ति.
प्रावृषि कुल्याः पूर्णाः प्रवहन्ति.
भृतकाः कूपखननाय यतन्ते.
वणिजः देशान्तरात् तुरगान् विक्रेतुं आनयन्ति.

XX

मशकाः निशि वातशून्यदेशे नरान् [दशन्ति.
मत्कुणाः नराणां रक्तं पिबन्ति.
पुरा भगवान् कूर्मरूपं दधार.
उपवनेषु पिकाः मधुरं कूजन्ति.
पञ्जरे स्थितः शुकः वाचं अनुवदति.
नकुलाः उरगान् प्रेक्षणेनैव घ्नन्ति.
भूमिपाः अरण्ये व्याळान् वृकैः उद्वे-[जयन्ति.
विहगाः नीडेषु सायं प्रविशन्ति.
गजाः सुषुप्तिकालेपि सिंहेभ्यः बिभ्य-ति.
योगिनः समिदाहरणाय प्रतिवनं गच्छ-[न्ति.
श्वः मम पुत्रस्य परिणयः संभविष्यति.
पाचकाः महानसे पचन्ति.

XXI

लोहकारः भस्त्रया वातं जनयति.
कंकतेन बालिकाः केशान् प्रसाधयन्ति.
खगाः नभसि वेगेन उड्डयन्ते.
उदधितीरे सायं बालाः कन्दुकैः क्रीड-[न्ति.
डिम्भाः लेखिनीभिः पत्रिकासु लिखन्ति.
केचन बालाः फलकेषु कठिनीभिः [लिखन्ति.
धूमेन अनलः पर्वते अनुमीयते.
वृषभाः गोष्ठेषु हुंभारवान् कुर्वन्ति.
शैलानां अधित्यकासु व्याघ्राः संचरन्ति.
गिरीणां उपत्यकासु हरिणाः विहरन्ति.
कपयः रणे लाङ्गूलैः राक्षसान् न्यघ्नन्।
सदाचारेण सज्जनाः तुष्यन्ति.

XXII

दुराचारेण खलाः सन्तुष्टाः दृश्यन्ते.
सखी किसलयानि अपचिनोति.

द्वितीयमञ्जरी—(*Continued*).

रथ्यासु श्वानः आसायं धावन्ति.
रणे शूराः कञ्चुकान् धरन्ति.
बालिकायाः ताटङ्के वज्रखचिते दृश्येते.
पथिकाः प्रपायां तक्रं पिबन्ति.
प्राश्निकाः शिष्यपरीक्षायै प्रारभन्त.
दासाः संमार्जन्या मन्दिराणि संमृजन्ति.
सारथयः खलीनैः हयान् आकर्षन्ति.
वर्षाकाले भेकाः केदारे रटन्ति.
हेद्वारपालक कवाटम् पिधेहि.
उटजेषु मुनयः यजन्ति.

XXIII

पुण्यसलिलेषु नग्नाः नावतरेयुः.
आरामस्य वृतिं कण्टकैः कुर्वन्ति.
वृक्षाणां शाखासु फलानि लम्बन्ते.
डिम्भस्य नेत्रे अञ्जनेन अलङ्कुरु.
अयसा गवाक्षाः क्रियन्ते.
दाराः रूप्याणि मञ्जूषायां निक्षिपन्ति.
छत्राणि वृष्टिं आतपंच वारयन्ति.
गृध्राः वियति अहनि डयन्ते.
अर्भकाः कन्दुकैः आरामे रमन्ते.
मृगयुः वागुरया मृगान् गृह्णाति.
पथिकौ पन्थानं गोविन्दंपृच्छतः.
क्षीरसागरे कल्लोलाः पूर्णिमायां संवि- [वर्धन्ते.

XXIV

गङ्गायाः आवर्तेषु नावः भ्राम्यन्ति.
सलिलेषु बुद्बुदाः उद्भवन्ति.
कावेर्यां वालुकाः अतिधवळाः सन्ति.
गोदावर्यां कर्णधारौ नावौ नुदतः.
धीवराः यादांसिजालैः जगृहुः.
राजभटैः चोराः कारागृहे प्रास्यन्ते.
ममनिष्कुटे शाकं सः अपचिनोति.
जरठाः दण्डान् गृहीत्वा शनैः यान्ति.
वाणिज्येन वणिजः देशान्तरं गत्वा [जीवन्ति.
इक्षुरसेन गुडः क्रियते.
गोदावरीतीरे बृहन्मरीचं जायते.
जीरकः अगदाय भिषजा उपयुज्यते.

XXV

केरळदेशे क्रमुकं उत्पद्यते.
अस्य उरः व्यायामेन कठिनं अभवत्।
वनिताः कटिषु रशनाः बध्नन्ति.
नृपाः रिपून् आहूय शिरांसि न्यपातयन्।
भीमः दुर्योधनस्य ऊरुं गदया बिभेद।
रामः सुग्रीवप्रत्ययाय दुन्दुभेः अस्थि [चिक्षेप.
जनकः सूनुं सान्त्वयति.
कनिष्ठिकायाः तत् रत्नं जले निपपात.
चतुष्पथे महाजनाः प्रातः आरभ्य [आसायं गच्छन्ति.

द्वितीयमञ्जरी—(*Continued*).

नृपाः स्वपुरमभितः परिखाः अकुर्वन्.
नगरेषु प्रतिसदनं तोरणमालाः बध्यन्ते.
पौराः राज्ञां कार्याणि भिया सदा [कुर्वन्ति.

XXVI

ग्रामीणाः सस्यकर्मणि अतिनिपुणाः [भवेयुः
पल्वलेषु खगाः पयः पिबन्ति.
वसन्तकाले तरुषण्डेषु पल्लवाः उद्भव- [न्ति.
ग्रीष्मकाले नराः तालवृन्तैः श्रमं अप- [नुदन्ति.
जम्भीरफलानि उपदंशाय मानुषाः उप [युञ्जन्ति.
हरिः वटपत्रपुटे लोकानुग्रहाय सदा [शेते.
अटव्यां योगिनः कन्दमूलानि अदन्ति.
पद्मेषु किञ्जल्काः प्रकाशन्ते.
इनवंशे रामः समजनि.
यदुकुले भक्तरक्षणाय कृष्णः अवततार.
पल्वलेषु महिषाः लुठन्ति.
गोपाः गोभ्यः क्षीरं दुहन्ति.

XXVII

निशि सृगालाः उच्चैः स्वनन्ति.
उष्ट्राः निम्बपत्रेभ्यः स्पृहयन्ति.
सारमेयाः रथ्यायां धावन्ति.
रजकाः खरेषु पटग्रन्थीन् बध्नन्ति.
ऋक्षाः गिरिगह्वरेषु निद्रान्ति.
नकुलाः उरगान् घ्नन्ति.
पिपीलिकाः अङ्गानि दशन्ति.
मशकाः रात्रौ मनुजान् बाधेरन्.
मत्कुणाः पर्यङ्केषुसन्ति.
शुकानां पक्षाः रम्याः द्योतन्ते.
मयूराणां चञ्चवः दीर्घाः विलसन्ति.
मार्जाराः मूषिकान् खादन्ति.

XXVIII

शकटमारुह्य नगरं गमिष्यामि.
तरुः फलभारेण नमति.
पत्तने उद्योगिनः उष्णीषान् धरन्ति.
बालिकाः पादेषु नूपुराणि धरन्ति.
मनुजाः अल्पसाराः प्रदृश्यन्ते.
सुरापानेन मनः भ्रमति.
केचन कळञ्जं भक्षयन्ति.
केचित् रामठं खादन्ति.
लूताः तन्तुषुप्रधावन्ति.
बधिराः श्रोतुं नशक्नुवन्ति.
डिम्भाः उषसि उत्थाय पाठान् पठेयुः
भक्ताः हरिं व्यजनैः वीजयन्ति.

द्वितीयमञ्जरी —— (*Continued*).

XXIX

ललनाः कुरवकाणि कर्णेषु निक्षिपन्ति.
मरीचं केरळदेशे उत्पद्यते.
लवणं समुद्रवेलायां जायते.
दाक्षिणात्याः अधिकं तिन्त्रिणीकंभुञ्जते.
सर्षपः सर्वत्रफलति.
कुल्माषः कृष्णातीरे एधते.
द्वादश्यांसर्वेपि अतसीपत्रं अपेक्षन्ते.
चणकः गोदावर्यां जायते.
कोलार्ग्रामे हेम संभवति.
समुद्रेविद्रमम् जायते.
ताम्रं रजतंच अमरिकादेशे लभ्येत.
आस्टेलियादेशे नागं त्रपुच भवति.

XXX

अयः ऐरूपाप्रदेशे उद्भवति.
मुक्ताफलं समुद्रे जायते.
इक्षोः गुडः उत्पद्यते.
आढक्याः सूपः जायते.
गोपाः दुग्धंदुहन्ति.
पितृदिने आर्याः मुद्गसूपमेव अदन्ति.
मत्करे काचमेकमपि नास्ति.
पिपीलिकाभिया गृहिणी घृतपात्रंशिक्ये निक्षिपति.
बेचन सस्यानि घटीयन्त्रैः संवर्धयन्ति.
धनिकाः कौशेयानिधरन्ति.
शिवः गजचर्म सायं धृत्वा नृत्यति.
अवग्रहेण जनाः क्लिश्नन्ति.

XXXI

वर्षाकाले इरंमदाः पतंति.
मेघाः करकान् वर्षन्ति.
गवां ऊधस्सु क्षीराणि पूर्णानि सन्ति.
कानने मृगः मृगतृष्णिकां दृष्ट्वा जलमितिभ्रमति.
मयि तव विचिकित्सा मास्तु.
डिम्भाः प्रातः उपदंशेनसह जलोदनं अश्नन्ति.
ईश्वरः सदासर्वान् अवतु.

CHAPTER V—*A*.

॥ प्रथममञ्जरी ॥

श्रीरामायणसंग्रहः ।

श्रीसीतारामपादाब्जान्यभिवाद्य तनोम्यहम् ।
सुखबोधाय बालानां श्रीरामायणसङ्ग्रहम् ॥ प ॥ १ ॥
आसीदयोध्या नगरी देशे कोसलनामनि ।
तस्याम् श्लाघ्यगुणश्श्रीमान् राजा दशरथोऽवसत् ॥ प ॥ २
तस्यकौसल्येति सुमित्रेति कैकेयीतिच तिस्रोभार्या बभूवुः ॥ ग ॥ ३
कैसल्या सुषुवे राममभिरामगुणाकरम् ।
श्रीरामभक्तिभरितं भरतं केकयात्मजा ॥ प ॥ ४ ॥
अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ प्रासूयेतां सुमित्रया ।
एते कुमाराश्चत्वारः व्यवर्धन्त दिनेदिने ॥ प ॥ ५
दशरथस्तु चौलोपनयनादीन्यथाकालं विधाय ।
विधीनधीतनिखिलविद्या नुपाध्यायै रकारयत् ॥ ग ॥ ६ ॥
अथकदाचित् यातुधान विध्वंस्यमानसत्रपरित्राणाय ।
विश्वामित्रनामा मुनिरुपगम्य दशरथमयाचत रामंसलक्ष्मणम् ॥ ग ॥७
प्राहिणोन्मुनिसन्त्रासात्प्रियावपि सुतौ नृपः ।
सराजपुत्रावनयदटवीं कथयन्कथाः ॥ प ॥ ८
सत्यप्यरण्य संचारे श्रमस्यानुदयायसः ।
उपादिशत्तयोर्विद्ये बलामतिबलामपि ॥ प ॥ ९ ॥
वनमध्ये गच्छतामेतेषां पदवीं ताटकानाम राक्षसीरुरोध ॥ ग ॥ १०॥

प्रथममञ्जरी—(*Continued*).

स्त्रियमपिजगदपकारिणीं तांदाशरथिर्गाधि ।
तनयानुमत्याव्यापादयामास ॥ ग ॥ ११ ॥

अस्त्राणि जृम्भकादीनि तपस्विनि तयोस्ततः ।
उपदिश्यप्रविश्य स्वमाश्रमं कुर्वतिक्रतुम् ॥ प ॥ १२ ॥

शूरौ सुबाहुमारीचौ शैलशोणितवर्षिभिः ।
रक्षोभिस्सहसंक्षोभं चक्रतुस्तात्क्रासुतौ ॥ प ॥ १३ ॥

दशरथात्मजस्तु मातरिश्वास्त्रेण मारीचमपांपतौनिपात्य सुबाहुप्रमुख कोणपगणमेकेनैव बाणेनलीलयैव सूदयामास ॥ ग ॥ १४ ॥

विश्वामित्रस्तु निरन्तरायं परिसमाप्य सप्ततन्तुं रघुसुताय जनक सुतां दिदापयिषुर्मिथिलां प्रति प्रतस्थे ॥ ग ॥ १५ ॥

रामपादरजस्सङ्गा त्प्रकृतिं गतयापथि ।
अहल्ययागौतमस्य जाययायमपूज्यत ॥ प ॥ १६ ॥

तदनुमिथिलां प्रविश्य परिगृहीतातिथ्ये कौशिके निजागमनकारणमावेदयति जनकेनप्रदर्शितं शिवशरासनं दशरथात्मजो बभंज ॥ ग ॥ १७ ॥

जातानन्दस्तु जनकोदूतै स्त्वरितगामिभिः ।
आह्वापयद्दशरथं सकुटुंबपुरोधसम् ॥ प ॥ १८ ॥

अथोत्तमेमुहूर्ते स रामाय धरणीसुताम् ।
सीतामदादात्मसुतां ऊर्मिळां लक्ष्मणायच ॥ प १९ ॥

अथनिजानुजस्य कुशध्वजस्य तनुजे मांडवीश्रुतकीर्ती भरतशत्रुघ्नाभ्यांच दत्वाशुभेऽहनि विवाहमकरोत् ॥ ग ॥ २० ॥

प्रथममञ्जरी—(*Continued*).

अथानुरूपजायाभिरुपेतैस्तनयैस्समम् ।
प्रतस्थेकोसलपतिः साकेतनगरंनिजम् । ग ॥ २१ ॥

जिगीषयागतंरामं भार्गवंरघुवंशजः ।
रामोजिगायजाथिन मालिलिङ्गनृपस्सुतम् ॥ प ॥ २२ ॥

अथप्रविश्यनगरंसाकेतंरघुनन्दनः ।
सीतयारममाणस्सन्सम्मोदंसमविन्दत ॥ प ॥ २३ ॥

इतिबालकाण्डः.

CHAPTER V—*B*.

द्वितीयमञ्जरी.

ततोभरतशत्रुघ्नौतातादेशेनजग्मतुः ।

युधाजिदभिधानस्यमातुलस्यपुरंप्रति ॥ प ॥ १ ॥

रामाभिषेचनंकर्तुंयतमानंमहीपतिम् ।

मन्थराकुलितस्वान्ता कैकेयीदुर्वचोऽब्रवीत् ॥ प ॥ २ ॥

यदित्वं सत्यसङ्करोसि शंबरमङ्करसमुदीरितवरयुगळे प्रथमस्यफलं रामस्यवनवासं द्वितीयस्य भरताभिषेचनं चाविधेहि ॥ ग ॥ ३ ॥

नैवंयदि पश्यतस्तव प्राणान् त्यजामीति ॥ ग ॥ ४ ॥

इदंपरुषमाकर्ण्य मूर्छितोनृपतिर्भुवि ।

पपातवज्रनिर्भिन्नपक्षः पर्वतराडिव ॥ प ॥ ५ ॥

असत्यभीतोनृपतिश्चिरेणप्राप्यचेतनाम् ।

कैकेयींप्रार्थयामास रामस्यपुरवर्तनम् ॥ प ॥ ६ ॥

बहुधाप्रार्थ्यमानापि सामुमोचनचाग्रहम् ।

निममज्जमहीजानि रपारेशोकसागरे ॥ प ॥ ७ ॥

वनं गच्छामि तातेतिप्रणम्यापृच्छ्यराघवः

साकंसौमित्रि सीताभ्यां समारुरुक्षद्रथंरथी ॥ प ॥

सर्वाननुगतान् पौरान् वंचयित्वा विनिद्रितान् ।

शाद्वलेनपथारात्र्यां सजगामसुरापगाम् ॥ प ॥ ३ ॥

तत्रनिवसतागुहाभिधानेन व्याधेनसुहृदा समुत्तीर्यसुरतरङ्गिणीं अवाप्य चित्रकूटगिरिं मनुजविरचित वरिवस्यः सहसीतया चिरमरमत रघुवरः ॥ ग ॥ १० ॥

द्वितीयमञ्जरी—(*Continued*).

महतापुत्रशोकेन दिवंदशरथोययौ ।
दूतैर्भरतमानिन्युरमात्या राशुगामिभिः ॥ प ॥ ११ ॥

सचसमाकर्ण्य सकलां प्रवृत्तिं निपत्य संज्ञाविरहितस्सर्वसहाया मवाप्य चिरायचेतनां विरम्य वसिष्ठादिनिरोधेन कैकेयीमन्धरामारणा द्विधायौर्ध्वदैहिकं दशरथाय प्रस्थाय निखिलपौरै स्समसुपेत्य चित्रकूटाचलमवनिजाजानेश्चरणारुणांबुजयुगळेनिपपात ॥ ग ॥ १२ ॥

मृतमाकर्ण्य पितरं शुचादत्वा जलांजलिं ।
पप्रच्छ भरतंभद्रं पौराणां परमःपुमान् ॥ १३ ॥

ततस्सपादपतनं भरतेनार्थितोऽपिसः ।
नजगामपुरंरामः तातादेशमनुस्मरन् ॥ प ॥ १४ ॥

अनन्तरमग्रजादेशेनायोध्यामुपेत्यभरतो नन्दिग्रामे रघुनन्दनवत्जटा वल्कलधारीसन् सिंहासनप्रतिष्ठापिताभ्यां रामपादुकाभ्यां राज्यकार्याणिविज्ञापयन् रामागमनदिवसान् गणयन्नुवास ॥ ग ॥ १५ ॥

रघुवंशपयोराशिशीतांशुरथराघवः ।
आश्रमादाश्रमंगच्छन् प्राविशद्दण्डकावनम् ॥ प ॥ १६ ॥

इति अयोध्याकाण्डः

विराधमसुरंश्वभ्रेविखनन्दण्डकांविशन् ।
शरभंगमुनिंरामो नत्वागस्त्यमुपाविशत् ॥ प ॥ १ ॥

तद्दत्तानीन्द्रचापादीन्यादायसहसीतया ।
पञ्चवट्यां चिरंरामो रेमेऽनुजकृतोऽटजे ॥ प ॥ २ ॥

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*).

ततकदाचन हेमन्तसमये रावणानुजा शूर्पणखाभिधाना यातुधानी सौन्दर्यसलिलशेवधिं दाशरथिंनिरीक्ष्यभर्तामम भवान्भवत्विति निर्बन्ध ॥ ग ॥ ३

परिग्रहीतुमात्मानंदाशरथ्योरनिच्छतोः ।
सीतामाहर्तुमिच्छन्तीमभ्यधावन्निशाचरी ॥ प ॥ ४ ॥

प्रजावतीं जिघांसन्त्याः तस्यास्सौमित्रिरात्मवान् ।
छित्वाकृष्यच्छुरिकयाकर्णनासमदिद्रवत् ॥ प ॥ ५ ॥

तदनुपरिदेवनरवेण कुलगिरिगह्वरनिद्राणकेसरिणः समुद्वेजयन्ती पलाय्यजनस्थानंप्रति तत्रनिवसन्ति चतुर्दश सहस्राणि यातूनि तदधिपतींश्चखरदूषणात्रिशरसो दशकन्धरबन्धून्रघुधुरन्धर निराकरणाय निर्यापयतिस्म ॥ ग ॥ ६ ॥

आयान्तमसुरानीकं आलोक्यावनिजापतिः ।
आदिश्यलक्ष्मणंसीतारक्षणेसधनुर्ययौ ॥ प ॥ ७ ॥

रामस्ततोराक्षसवीरवाहिनींविनाशयामासशरौघ वृष्टिभिः । जेतारमायान्तमवेक्ष्यजानकी समाश्लिषत्सत्वरमात्मवल्लभम् । प ॥ ८ ॥

तदनुजनस्थाने विजनस्थानेसति लंकांप्रति प्रधाव्यसदसि निपत्याचिरंविलप्यानिवेदितोदन्तां विकृतमुखीं शूर्पणखां दशमुखोविलोक्य पटपटाकृत्यदंतान्, सुवर्णहरिणवर्ष्मधारिमारीचसहायः परिव्राजिकभूमिकाच्छादितोरघुशार्दूलपर्णशालाभ्यर्णमाजगाम ॥ ग ॥ ९ ॥

ग्रासान् ग्रसन्तंहरिणं सौवर्णंप्रेक्ष्यमैथिली ।
आनीयदेहिनाथेति प्रैषयत्प्राणवल्लभम् ॥ प ॥ १० ॥

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*).

दूरंगतस्तमसुरं क्रिययाविभाव्यविव्याध शातविशिखेन रघुप्रवीरः
सुक्रोशदाशरथिवत्स मृगोहतोऽस्मिहा लक्ष्मणानुजसखेसखि
मैथिलीति ॥ प ॥ ११ ॥

तेनार्तेनादेनाविपन्नपरित्रातारमपितमागन्नं विज्ञाय दूरंप्रेषितवतीं दशरथस्नुषां दशवदनो बाहुभिर्निजरथं आरोप्य तत्पक्षपातेन योद्धुमभियातस्य जटायुषः पक्षपातं विधाय लंकां प्रविश्याशोकवनिकायामेनामतिभयङ्कर राक्षसीपरिवृतांस्थापयां बभूव ॥ ग ॥ १२ ॥

अध्वन्यायान्तमनुजमालोक्योऽद्विग्नमानसः ।
सीतामपश्यन्नुटजे व्यलपद्राघवस्ततः ॥ प ॥ १३ ॥

सीतापतिर्धरणिजामथ मार्गमाणः शीर्णप्रतीक मुदिताशरराजकृत्यं ।
संस्कृत्यगृध्र नृपतिं विकृतंकबन्धं कृत्वात्रिदोषममलाम्बुमवापपम्पां ॥

इति आरण्यकाण्डः ॥

ततः कपिर्वालिभयान्निलीन स्सुग्रीवनामा चिरमृश्यमूके ।
कोदण्डतूणीरधरौ कुमारौ दृष्ट्वा बिभायाग्रजभृत्यमत्या ॥ प ॥ १ ॥

चिकीर्षुरेतस्य हितं हनूमान् धृत्वा परिव्राजकभूमिकां द्राक् ।
गत्वा समानीय नरेन्द्रपुत्रौ मैत्रीमतानीत् प्लवगाधिपस्य ॥ प ॥ २ ॥

ततःपर मन्योन्यविनिवेदितभूतपूर्वनिजकथौ कपिनर
वरौ परस्परं वैरिविधाय विरचितसङ्गरौ बभूवतुः ॥ ग ॥ ३ ॥

सुग्रीवविस्रंभकृते सदुन्दुभे श्शरीरमुत्सार्य पदाङ्गुळीनखात् ।
सप्तापिसालान् गिरिनाकलोकौ बिभेद बाणेन बिडौजसा समः ॥ प ॥

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*).

ततःप्रतीतः कपिपार्थिवोऽसावृक्षिपुत्रेण समं न्ययुध्यत् ।
भ्रात्रोस्तयोर्भेदमनाप्नुवानो बभूव तूष्णीं भरताग्रजन्मा ॥ प ॥ ५ ॥

अथ सरघुकुलतिलको वालिबलासहिष्णुतया कान्दिशीकमपित्रपाव-
शादवनतग्रीवं सुग्रीवं सुममालालंकृतग्रीवं विधाय वधाय
वालिनो त्रिधत्स्वायोधनामिति पुनर्न्ययूयुजत् ॥ ग ६ ॥

तथाकुर्वति सुग्रीवे तरुस्कन्धतिरोहितः
जघान रामो बाणेन वालिनं जयशालिनम् ॥ प ॥ ७ ॥

तारावलीमुखगण स्तारेय स्तरणेस्सुतः ।
भर्तृ नेतृ पितृ भ्रातृ दुःखेन व्यलपच्चिरं ॥ प ॥ ८

तदनु निर्वर्तितसंगरो रघुधुरंधरः पुरंदर तनयस्यौर्ध्वदैहिकं कृतवन्तं
कपिपार्थिवन्त मभिषिच्य राज्ये माल्यवति गिरावतिवाहयां
चकार वर्षादिवसान् ॥ ग ॥ ९ ॥

ततो राज्यसौख्यानुभवप्रमत्तं मर्कटपतिं ।
सौमित्रिर्भीपयित्वा रामनिकटं निनाय ॥ ग ॥ १० ॥

सीतां विचेतुं प्लवगान् सर्वानाहूय भानवः ।
विधाय मासमवधिं प्राहैषीत्सकलादिशः ॥ प ॥ ११ ॥

हनुमज्जांबवदंगद नील प्रमुखा याम्यां दिशमभियाताः ।
द्वादशयोजन परिमितामिरिणं प्राप्य श्रांताः प्रययुर्विपिनम् ॥ प ॥ १२

ततस्स्वयंप्रभागुहां प्रविश्य हेमपादपां मधूपहार विस्मृतस्वकार्य
रीतयोऽभवन् ।
गतेऽवधौ कदाचन प्लवंगमेन केनचित्प्रबोधिता प्रलेपुरुच्चकैः
प्लवंगमाः ॥ प ॥ १३ ॥

द्वितीयमञ्जरी——(*Continued*)

अथगुहाधिनाथा स्वयंप्रभा चेमान्नामदूतान्विज्ञाय फलै र्मधुभिश्च समाराध्य मीलितनयनान् क्षणएव गुहाबहिर्विन्ध्यागिरिं प्रावेशयत् ॥ ग ॥ १४ ॥

जानक्यलाभा त्समयातिपातात् प्रायोपविष्टान् प्रजगाद कीशान् ।
संपातिनामा सहजो जटायो र्लङ्कापुरस्थां रघुवीरपत्नीम् ॥ प ॥ १५

हृष्टास्सर्वे दशमुखपुरीं यातुकामाः कपीन्द्राः दृष्ट्वा पारं जलधिमभ-वन्दाक्षिणं भग्नवेगाः ।
तुष्टावाथ श्वसनतनयं जांबवान् पूर्ववेदी तुष्टोसावप्यभवद्रुदधे र्लंघने बद्धसन्धः ॥ प ॥ १६ ॥

॥ इति किष्किन्धाकाण्डः ॥

CHAPTER V—*C*.

॥ तृतीयमञ्जरी ॥

ततोमहेन्द्र शिखारा दुत्पुत्य हनुमान् बली ।

सुरसासिंहिके भित्वा लंकाबहि रवातरत् ॥ प ॥ १ ॥

मायं प्रविश्य लंकायां प्रवेस विचिकाय स. ।

कुत्राप्यदृष्ट्वा वैदेही रावणान्तःपुरं ययो ॥ प ॥ २ ॥

तत्र रत्नपर्यङ्के रावणेन सह शयानां रतिमिव त्रिभुवनसुन्दरीं मन्दोदरीं निरीक्ष्य समीक्षिता क्षितिसुतेति मुदितः पवन-तनयः काकुस्थधर्मपत्नी नेयं भवेदिति निश्चित्य पुरस्ता त्पानशाला मन्विष्या शोकवानिकायां पिशाचीभिरिव भयं-कराभि: रात्रिंचरीभि र्भर्त्स्यमाना कनकसालभंजिकामिवा वनिदुहितर मवेक्ष्य तान्निवासभूतस्य शिंशुपातरो रुपरि पत्रसंचये निलीय शृण्वन् तदालापान् अवतस्थे ॥ ग ॥ ३ ॥

ततोऽतीतत्रियामायां त्रियामायां दशाननः ।

प्रबुध्यागत्य वैदेहीं भवभार्येत्ययाचत ॥ प ॥ ४ ॥

तृणाय मन्यमाना सा रावणं राक्षसेश्वर ।

निनिन्द विविधै र्वाक्यैः परुषैः कर्णदारिभिः ॥ प ॥ ५ ॥

अथ नक्तंचरपतौ सीतया धिक्कृते गते ।

राक्षस्यः क्रोधसंरब्धाः जानकीं समतर्जयन् ॥ प ॥ ६ ॥

अशक्नुवन्ती तांबाधां सोढु मुद्बन्धना दसून् ।

मोक्तुंपादपशाखायां वेणीमासंजयन्त्यभूत् ॥ प ॥ ७ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*)

ततोवतीर्य हनुमा नभिवाद्य महीसुतां ।
देवि मां विद्धिरामस्य दूतमित्यब्रवी द्वचः ॥ प ॥ ८ ॥

गणयन्त्या अथात्मानं रावणं कामरूपिणं ।
विश्वासाय ददौ धीमान् रामनामाङ्कुळीयकम् ॥ प ॥ ९ ॥

कथयामास हनुमान् काकासुरकथामपि ।
विस्रब्धा चाथ सुदिना जानकी कपिमब्रवीत् ॥ प ॥ १० ॥

मासेभवान् रघुपतिं सह लक्ष्मणेन नानेष्यत यदि ।
भवामि परासुरेवं । संदिश्य वस्त्रदशाया पिहितं महार्घं चूडामणिं
कपिवरस्य करे ददौ सा ॥ प ॥ ११ ॥

अथगमनाय तदनुमति मवाप्य निजागमन मसुरावनिजाने बुबोधयिषुरशोकवानिका मभांक्षीत् ॥ ग ॥ १२ ॥

विदितोदन्तस्य पटपटायित दन्तस्य दशकन्धरस्य निदेशेन समागतानशीतिमहस्राणि किंकरान्नाम राक्षसान् प्रहस्तसुतं जंबुमालिनं पंचसेनापती न्त्रावणात्मज मक्षंच दद्भि नखै र्वालेन पादपै र्गंडोपलै स्तदानीतै रायुधैश्च क्षणेन निहत्य संवर्तसमयसमवर्तीवा वतस्थे ॥ ग ॥ १३ ॥

अथेन्द्रजेत्रा द्रुहिणास्त्रबद्धो विमोचितोऽभूच्छणरज्जुबन्धैः ।
तथापि कार्याय निबद्धवत्कपिः सभामगादाशरनायकस्य ॥ प ॥ १४

तत्रराक्षसशार्दूलै स्सेवितस्याशरेशितुः ।
सिंहासनादुच्चतरे वालसिंहासने स्थितः ॥ प ॥ १५ ॥

कस्त्वं कुतस्त्यः कुलत्यः किमुद्दिश्य समागतः ।
इति दैतेयपतिना पृष्टः पावनिरब्रवीत् ॥ प ॥ १६ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

अस्ति कश्चन रामोनाम दैतेयनिबर्हणे प्राचीनबर्हिषस्सहायस्य दशरथस्य जठराग्निखिलनिशाचरवधाय धरण्यां अवतीर्णः ताटकाटवीदवक्रूपीटयोनिः सुबाहुमारीच प्रमुखपलाशन जालतूलवातूलः सापराधविराधवधविधायी मंदेतरकंदर्पदर्प शूर्पणखामुखविकारंकारी खरदूषणप्रमुख रक्षोगणकक्षाशु-शुक्षणिः, शापान्ध कबन्ध बंधविमोचनश्च ॥ ग ॥ १७ ॥

किंच स्मरसिकिल धनुर्गुणनिष्पन्दीकृत विंशति भुजं विनिश्वसद्वदन-परंपरं भवन्तमपरिमेय वीर्यार्जनः कार्तवीर्यार्जुनः कारागारे अस्थापयदिति ॥ ग ॥ १८ ॥

तमपि जितवतः परशु धारया क्षितिमक्षत्रिया मेकाविंशतिकृत्वः कृत-वतो जामदग्न्यस्य गर्वदहन निर्वापयितायं ॥ ग ॥ १९ ॥

व्यस्मार्षीः किमखिललोकाभिनन्दनीय बाहुबलशाली, वाली स्वाजि-घृक्षयोपेत्य पृष्ठतस्समाश्लिष्टवन्तं भवन्त मजानानइव वाल धिनातवशिरःकरपादं निश्चलंनिर्बध्य नित्यकृत्यानुष्ठानवशा च्चतुरर्णवार्णांसि निमज्ज्य समागच्छात्किष्किन्धां किमयं महाराजस्य वालधौ जलधिनिमज्जनसमयसंलग्नो जलूका-विशेष इति सविनयं विज्ञापयद्भिः वानरवरैः प्रतिबोधितो घुणधावं धुतवानिति ॥ ग ॥ २० ॥

तमपि प्रियसुहृद स्सुग्रीवस्य प्रियतमापहरण कोपेनैकेनैव रोषेण कृतान्त निशान्तातिथीकृतवानयं ॥ ग ॥ २१ ॥

एवंविध स्सपुरुषोत्तमो लंकामिमां भस्मसात्कर्तुमाज्ञामात्रं प्रतीक्षमाणेन लक्ष्मणेन सुहृदाच सुग्रीवेण मदन्यवानरवरकोटीभिस्सह उपास्यमानेन महान्तं माल्यवन्तं सानुमन्तं सुरालयं सुराधिप इवाधिवसति ॥ ग ॥ २२ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

पुरुषाधमस्तु भवान्पंचाननयोः पुरतस्स्थातुमशक्तो जंबुकइव बहिर्गतयो स्तयो र्मनुजसिंहयो : परिगृहीतपरिव्राजिकभूमिक : प्रविश्य पर्णशालामनघां जनकनान्दिनीं अचूचुरात्किल ॥ ग ॥ २३ ॥

तस्यामार्गगवेषणाय कपिषु प्रस्थापितेष्वेकक: तीर्त्वाहं जलधि प्रविश्य नगरीं दृष्ट्वा विदेहात्मजां ।

ज्ञातव्यं भवताममागमन मित्यारामभंगंव्यथां वीरानप्यहनं रणे दशमुखज्ञातं किमाद्यंन्तत: ॥ प ॥ २४ ॥

जाया विधेयेत्यमति भवान्यांइच्छत्यपापां रघुवीरपत्नीं । त्वत्प्राणवाताहरणाय जातां जानीहितां कालभुजंगकन्यां ॥ प ॥ २५ ॥

सखा ते सुग्रीवो हितमवददार्यां जनकजां रघुश्रेष्ठं रामं गमय करिणीं कुंजरमिव ।

नचेदेवं रामानुज शरशतै र्यातु नगरी भवेद्विश्वस्तानां विलपनरवै र्नादितदिशा ॥ प ॥ २६ ॥

एवंब्रुवाणस्य समीरसूनोः वधं समाज्ञापय दाशरेन्द्रः ।

दूता नवध्या भुवनेषु वीरैः इति न्यषेधीत्तमथो विभीषणः ॥ प ॥ २७

पटैस्संवेष्ट्य तैलेन सिक्त्वा संयुज्य वह्निना ।

वालमस्य दशग्रीवः कारयामास घोषणाम् ॥ प ॥ २८ ॥

विदितवृत्तान्तया नितान्ततान्तया धरासुतया यद्यप्यहं पतिव्रता भवशीतोहनूमतः इति शापितं निजलूमलोमापि, अदहन्तं शिखावन्तमवेक्ष्य शाखामृगवरिष्ठः प्रहृष्टमना निच्छिद्य बंधा न्निष्पिष्य घोषयतो निशाचरा न्भस्मीकृत्य कृष्णवर्त्मना तेनैव लङ्कां प्रणश्य जानकीं निस्तीर्य जलधिमानंदयामास सीतोदंतकथनेन जांबवदादी न्वाहिनीपतिन् ॥ ग ॥ २९ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

तत उच्छ्रितलांगूलाः प्लवगेशाः प्रतस्थिरे ।
प्रवृत्तिमेतां सीतायाः रामायाशु विवक्षवः ॥ प ॥ ३० ॥

पथिस्थितं मधुवनं सुग्रीवस्य वलीमुखाः ।
प्रविश्य मारुत्यादेशात्पपु र्मधु पिपासिताः ॥ प ॥ ३१ ॥

अमी च तत्रात्मनो निवारयन्तं वनपालं दधिमुखं भ्रूदंतजिह्वादि निजावयव दर्शनादिना परिहासेन दन्तै र्दंशनेन नखै र्विदारणेन पाणिभ्यां चपेटाप्रदानेन पादैराघातेन दंडैस्ताडनेन वृक्षैः प्रहारेण गंडोपलैः पिंडीकरणेनच तं कांदिशीकं विधाय सत्वरं प्रधाव्य सलक्ष्मणसुग्रीवं राघव महमहमिकया प्रणेमुः ॥ ग ॥ ३२ ॥

सीताप्रवृत्ति विज्ञाप्य राघवायांजनात्मजः ।
सर्वस्वदानसदृशं रामालिंगन मन्वभूत् ॥ प ॥ ३३ ॥

इतिसुन्दरकाण्डः ॥

अथ निशाचरनाथ पुरास्थितां जनकजामवकर्ण्य रघूद्वहः ।
स समलोकत तूणयुगं धनुः प्रळय पावक दाहिकया दृशा ॥ प ॥ १ ॥

अथ सुग्रीव निदेश प्रचलितं आंजनेय तारेय समारूढ रामलक्ष्मण निरीक्षण द्विगुणित रणोत्साहं प्लवङ्गमर्क्ष गोलाङ्गूल बलमुत्प्लवनेनैव विलंघितनगनदीविपिनं उदधिवेलानिलमनोहरे महेन्द्रशिखरकान्तारे फलमधूपहारेणाध्वश्रम मपानयत् ॥ ग ॥ २ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

तदनु दशमुख श्चारमुखा दजेयमागतं प्लवङ्गमबल माकर्ण्य किंकर्तव्यतामूढः प्रहस्तमुखमंत्रिसंधुक्षितायोधनोत्साहो हितैषिणं राघवाय सीतासमर्पण मुपदिशन्त मनुजं विभीषणं सदसि धिक्कृत्य निस्सारयांबभूव ॥ ग ॥ ३ ॥

ततस्समागत्य पदोः पतन्तं । विभीषणं द्रागभिषिच्य राज्ये ।
उपेक्षमाणं जलधिं निजार्थनां । धनंजयास्त्रेण ददाह राघवः ॥ प ॥ ४

पादयोः पतितेनाथ सिंधुना दर्शितेस्थले ।
कपिवीराहृतै श्शैलै र्नलं सेतुमचीकरत् ॥ प ॥ ५ ॥

अथ विलंघितसागरस्य प्रविष्टसुवेलाचलस्य वलीमुखबलस्य, परिमाणमवगन्तुमागताभ्यां कपिवरसंधानितप्रहृतमूर्छिताभ्यां दयाशरधिना दाशरधिना विमोचिताभ्यां शुकसारणाभ्यां विदितनिखिलवृत्तान्तो दशाननो विद्युज्जिह्वमुपह्वरे किमप्यकथयत् ॥ ग ॥ ६ ॥

मायाविना तेन पुरो विनिर्मितं निरीक्ष्य भर्तु स्साशिर श्शरासनं ।
मुमूर्छ सीता सरमा विभीषणप्रिया समाश्वासय दातभाषणैः ॥ प ॥ ७ ॥

रामाय सीतांदिश रावणेति हितं ततोबोधयतिस्म माल्यवान् ।
रक्षोधिपस्तं परिहास्य सेनांरणाय सन्नाहवतीं चकार ॥ प ॥ ८ ॥

पश्चाद्वानरवाहिनीप्रमथितां रक्षोधिपाक्षौहिणी मालोक्येन्द्रजिदाशुगान् प्रविकिरन्नप्यंगदेनाहतः ।
लीनोव्योमनि मायया नृपसुतौ बध्वोरगास्त्रैः पुरीं गत्वा तातमलोकयज्जनकजां दुःखार्णवेऽमज्जयत् ॥ प ॥ ९ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

अथ यदृच्छा समागत विनतासुत गरुद्वात निर्धूत वाताशनास्त्रौ राजपुत्रा ववलोक्याहवोत्साहवत्सु राक्षसेषु हनुमदंगदप्रभृतिभि र्निहतान्प्रहसनप्रभृतीन् वाहिनीपतीनवकर्ण्य रथाधि रूढो जगद्भयंकरेणाकारेण साकमनीकाय समाटीकत रावणः ॥ ग ॥ १० ॥

सालान् गिरींश्चनुदतीं कपिवीरसेनां उत्सार्य बाणनिवहै र्भुविलक्ष्मणंसः।
शक्तया निपात्य रघुनाथकसायकौघैः प्राणावशेषिततनुः नगरींदुधाव ॥ प ॥ ११ ॥

कुंभकर्णमथजन्यभूगतं भक्षयन्तमखिलान्वलीमुखान् ।
भूसुतापतिरसूदयत्ततः पुष्पवृष्टिमकरोत्सुरव्रजः ॥ प ॥ १२ ॥

सुरांतक नरांतक प्रभृति राक्षसानीकिनी पतिष्वनिल पाकशासनि सुतादिभि स्संयुगे ।
हतेषु पुरुहूतजिद्धनुमदक्ष सेनापतीन्विहाय सह रामलक्ष्मणममूर्छयद्वाहिनीं ॥ प ॥ १३ ॥

ऋक्षाधिपनियोगेन वेगेन पवनात्मजः ।
संजीविनीलताधारं आनयामास भूधरं ॥ प ॥ १४ ॥

संजीविनीगिरि समीर समुच्छ्वसद्भिः शाखामृगैः कलुषितां नगरीं विहाय ।
युद्धाय संगतवतो मकराक्षकुंभपूर्वान्प्लवगोत्तम कपीशमुखा निजघ्नुः ॥ प ॥ १५ ॥

पुनर्दशमुखात्मजो गगनलीनएवाशुगान् प्रवर्ष्य भरताग्रजक्रुध मवेत्य लंकांगतः प्रतीचि पुरतोरणे हनुमतः पुरः पश्यतश्च कर्त जनकात्मजां क्रकचकेन मायामयीं ॥ ग ॥ १६ ॥

तृतीयमञ्जरी—(*Continued*).

तस्मिन्निराशेरघुनायकांतिकंगंतर्यंयंप्राप्यानिकुम्भिलांमखं ।
आरब्धवान्राघवलक्ष्मणौततः सीताशुचातीवतरां विषेदतुः ॥प॥ १७॥

विभीषणाश्वासितराघवाज्ञया गतैर्हनूमत्प्रमुखै र्वलीमुखैः ।
विनाशिते कर्मणि रोषनिघ्नः समागमच्छक्रजयी रणांगणं ॥ प ॥ १८

तस्स्यन्दनोन्नततरे पवनात्मजस्य स्कन्धेनिविश्य विनिपात्य शराननेकान्।
सौमित्रिराच्छिनदमुष्य शिरश्शरेण पौरंदरेण विबुधाः कुसुमान्यवर्षन्
॥ प ॥ १९ ॥

शक्रारौनिहते सुते दशमुखश्शोकाब्धिमग्नश्चिरं प्रेयस्याः प्रतिरोधमप्यगणय ल्लोकैकवीराग्रणीः ।
विश्वस्ता परिदेवना स्व विनिर्भिन्नाखिलाशांचलां लंकां, प्रेक्ष्य रणांगणं द्विगुणितक्रोध स्समागात्ततः ॥ प ॥ २० ॥

कपीन्कृपाणेन विदारयन्नयं बभूव सौमित्रिशरैरनुच्छ्वसन् ।
प्रयुज्यशक्तिं भुवनैकभीषणां अयोजयल्लक्ष्मण मिन्द्रजिद्रिपुं ॥ प ॥ २१

संजीविनीमारुतजीवितानुजं समीक्ष्य हृष्टो रघुवंशवर्धनः ।
आखण्डलप्रेषित मुच्चवाजिनं समारुरोहाथ समातलिंरथं ॥ प ॥ २२

अथदशरथतनय दशवदनयोः वारुणविनि वारित वैश्वानरं, वैनतेयसमुत्सारित दांदशूकारिं, वाताश्वविनिर्धूतजैमूतं, वैकर्तनाविनिवर्तिन तामिस्रं, वासवनिष्कासितदानवं, वासुदेवप्रचलायितवामदेवं, अंबरतलनिविष्टसुरमुनिप्रभृतिभिः अत्यादरेणावलोक्यमानमुदभूदभूतपूर्वमायोधनं ॥ ग ॥ २३ ॥

शिरस्सुलूनेष्वपिवैरिणस्ततः पुनः पुनः कंदळितेषुराघवः ।
विधेः प्रयुज्यास्त्रमथज्वलच्छिखंजघानतंलोकविरोधिनंरणे ॥प॥ २४॥

तृतीयमञ्जरी——(*Continued*).

तदाविनेदुस्सुरभेरिका भृशं जगुः कलं नाकसदांकुशीलवाः ।
अनर्तिषुश्चारुसुरांगनास्सुराः रघूत्तमंकल्पसुमैरवाकिरन् ॥ प ॥ २५ ॥

त्रिलोकविख्यात महाभुजे मृते रिपावपि भ्रातरि राक्षसाधिपे ।
कृतात्मनिन्दो विललाप . मूर्छितो विभीषणो गद्गद्भाषणस्ततः
॥ प ॥ २६ ॥

मंदोदरीप्रभृतयः रजनीचरयोषितः ।
विलेपुः पतिपुत्रादीन् विलोक्यगतजीवितान् ॥ प ॥ २७ ॥

परेतवर्गाय निवापपूर्विकाः क्रियावितन्वंत ममुं विभीषणं ।
विधाय लंकाधिपतिं प्रवेशनात् पवित्रिताग्निं जगृहे स जानकीम्
॥ प ॥ २८ ॥

सहप्लवगै रधिरुह्य पुष्पकं विमानमुर्वीतनयांप्रति प्रभुः ।
समुद्ररोधश्शयनादिकाः कथाः वदन् भरद्वाजतपोवनं ययौ ॥ प ॥ २९

तथातिथेयं प्रतिगृह्य नागरैः प्रमोदमानै र्भरताग्रगामिभिः ।
वियुक्तवत्साभि नवप्रसूतिका गवीसदृक्षाभिरपि स्वमातृभिः ॥ प ॥ ३०

वसिष्ठपूर्वैर्मुनिभिर्नदीजलप्रपूर्णसौवर्ण घटीकैररपि ।
अभिप्रयातः पटहादिनादितं विवेश साकेतपुरं रघूद्वहः ॥ प ॥ ३१ ॥

ततश्चतुस्सागरवारिपूर्णैः सुवर्णकुंभै स्सहजानिमेनं ।
हिरण्यपट्टामवबध्यफाले वसिष्ठपूर्वा मुनयोऽभ्यषिंचन् ॥ प ॥ ३२ ॥

अथारुह्य भद्रासनं रामभद्रः किरीटंकुलायात मादायमूर्ध्नि ।
स सम्मानयामाससम्माननीयान् । मुनीशा न्महीशा न्कवीशा
न्कपीशान् । प ॥ ३३ ॥

इतियुद्धकाण्डः ॥

तृतीयमञ्जरी——(*Continued.*)

सुग्रीवप्रमुखान् सखीन् जनपदे स्वे स्वे प्रतिष्ठापयन् पुत्रौप्राप्यगुणाधिकौ कुशलवा वानन्दपूर्णान्तरः ।
नित्यंसादरमाश्रितस्सतनुजै र्लोकोत्तरैर्भ्रा तृभि र्मातणां मुदमावहन्समकरोद्राज्यंहि निष्कण्टकम् ।। प ।।

इतिउत्तरकाण्डः

समाप्तम्.

CHAPTER VI—*A*.

संख्यावाचकशब्दाः । CARDINALS

एकः
द्वौ
त्रयः
चत्वारः
पञ्च
षट्
सप्त
अष्ट
नव
दश
एकादश
द्वादश
त्रयोदश
चतुर्दश
पञ्चदश
षोडश
सप्तदश
अष्टादश
एकोनविंशतिः
विंशतिः
एकविंशतिः
द्वाविंशतिः
त्रयोविंशतिः
चतुर्विंशतिः
पञ्चविंशतिः
षड्विंशतिः
सप्तविंशतिः
अष्टविंशतिः
एकोनत्रिंशत्
त्रिंशत्
एकत्रिंशत्
द्वात्रिंशत्
त्रयस्त्रिंशत्
चतुस्त्रिंशत्
पञ्चत्रिंशत्
षट्त्रिंशत्
सप्तत्रिंशत्
अष्टत्रिंशत्
एकोनचत्वारिंशत्
चत्वारिंशत्
एकचत्वारिंशत्
द्विचत्वारिंशत्
त्रिचत्वारिंशत्
चतुश्चत्वारिंशत्
पञ्चचत्वारिंशत्
षट्चत्वारिंशत्
सप्तचत्वारिंशत्
अष्टचत्वारिंशत्
एकोनपञ्चाशत्
पञ्चाशत्
एकपञ्चाशत्
द्विपञ्चाशत्
त्रिपञ्चाशत्
चतुष्पञ्चाशत्
पञ्चपञ्चाशत्
षट्पञ्चाशत्
सप्तपञ्चाशत्
अष्टपञ्चाशत्
एकोनषष्टिः
षष्टिः
एकषष्टिः
द्विषष्टिः
त्रिषष्टिः
चतुष्षष्टिः
पञ्चषष्टिः
षट्षष्टिः
सप्तषष्टिः
अष्टषष्टिः
एकोनसप्ततिः
सप्ततिः
एकसप्ततिः
द्विसप्ततिः
त्रिसप्ततिः
चतुस्सप्ततिः
पञ्चसप्ततिः
षट्सप्ततिः
सप्तसप्ततिः
अष्टसप्ततिः
एकोनाशीतिः
अशीतिः
एकाशीतिः
द्व्यशीतिः
त्र्यशीतिः
चतुरशीतिः

संख्यावाचकशब्दाः—(*Concluded*).

पञ्चाशीतिः	द्विनवतिः	एकोनशतम्	सप्तशतं
षडशीतिः	त्रिनवतिः	शतम्	अष्टशतं
सप्ताशीतिः	चतुर्नवतिः	द्विशतम्	नवशतं
अष्टाशीतिः	पञ्चनवतिः	त्रिशतं	सहस्रं
एकोननवतिः	षण्णवतिः	चतुश्शतं	अयुतं
नवतिः	सप्तनवतिः	पञ्चशतं	लक्षम्
एकनवतिः	अष्टनवतिः	षट्शतं	

CHAPTER VI—*B*.

॥ संख्येयवाचकाः ॥

NUMERALS (ORDINALS)

१	प्रथमः	१२	द्वादशः	२४	चतुर्विंशः
२	द्वितीयः	१३	त्रयोदशः	२५	पञ्चविंशः
३	तृतीयः	१४	चतुर्दशः	२६	षड्विंशः
४	चतुर्थः तुरीयः—तुर्यः	१५	पञ्चदशः	२७	सप्तविंशः
		१६	षोडशः	२८	अष्टविंशः
५	पञ्चमः	१७	सप्तदशः	२९	एकोनत्रिंशः
६	षष्ठः	१८	अष्टादशः	३०	त्रिंशः
७	सप्तमः	१९	एकोनविंशः	३१	एकत्रिंशः
८	अष्टमः	२०	विंशः	३२	द्वात्रिंशः
९	नवमः	२१	एकविंशः	३३	त्रयस्त्रिंशः
१०	दशमः	२२	द्वाविंशः	३४	चतुस्त्रिंशः
११	एकादशः	२३	त्रयोविंशः	३५	पञ्चत्रिंशः

संख्येयवाचकाः—(*Continued*).

३६ षट्त्रिंशः
३७ सप्तत्रिंशः
३८ अष्टत्रिंशः
३९ एकोनचत्वारिंशः
४० चत्वारिंशः
४१ एकचत्वारिंशः
४२ { द्विचत्वारिंशः / द्वाचत्वारिंशः }
४३ { त्रिचत्वारिंशः / त्रयश्चत्वारिंशः }
४४ चतुश्चत्वारिंशः
४५ पञ्चचत्वारिंशः
४६ षट्चत्वारिंशः
४७ सप्तचत्वारिंशः
४८ { अष्टचत्वारिंशः / अष्टाचत्वारिंशः }
४९ एकोनपञ्चाशः
५० पञ्चाशः
५१ एकपञ्चाशः
५२ { द्विपञ्चाशः / द्वापञ्चाशः }
५३ { त्रिपञ्चाशः / त्रयःपञ्चाशः }
५४ चतुःपञ्चाशः
५५ पञ्चपञ्चाशः
५६ षट्पञ्चाशः

५७ सप्तपञ्चाशः
५८ { अष्टपञ्चाशः / अष्टापञ्चाशः }
५९ एकोनषष्टितमः
६० षष्टितमः
६१ एकषष्टितमः
६२ { द्विषष्टितमः / द्वाषष्टितमः }
६३ { त्रिषष्टितमः / त्रयष्षष्टितमः }
६४ चतुष्षष्टितमः
६५ पञ्चषष्टितमः
६६ षट्षष्टितमः
६७ सप्तषष्टितमः
६८ { अष्टषष्टितमः / अष्टाषष्टितमः }
६९ एकोनसप्ततितमः
७० सप्ततितमः
७१ एकसप्ततितमः
७२ { द्विसप्ततितमः / द्वासप्ततितमः }
७३ { त्रिसप्ततितमः / त्रयस्सप्ततितमः }
७४ चतुस्सप्ततितमः
७५ पञ्चसप्ततितमः
७६ षट्सप्ततितमः

७७ सप्तसप्ततितमः
७८ { अष्टसप्ततितमः / अष्टासप्ततितमः }
७९ एकोनाशीतितमः
८० अशीतितमः
८१ एकाशीतितमः
८२ { द्व्यशीतितमः / द्वाशीतितमः }
८३ { त्र्यशीतितमः / त्रयोशीतितमः }
८४ चतुरशीतितमः
८५ पञ्चाशीतितमः
८६ षडशीतितमः
८७ सप्ताशीतितमः
८८ अष्टाशीतितमः
८९ एकोननवतितमः
९० नवतितमः
९१ एकनवतितमः
९२ { द्विनवतितमः / द्वानवतितमः }
९३ { त्रिनवतितमः / त्रयोनवतितमः }
९४ चतुर्नवतितमः
९५ पञ्चनवतितमः
९६ षण्णवतितमः
९७ सप्तनवतितमः

संख्येयवाचकाः—(*Concluded*).

९८ { अष्टनवतितमः
अष्टानवतितमः }
९९ एकोनशततमः
१०० शततमः
१०१ एकोत्तरशततमः
१०२ द्व्युत्तरशततमः
१०३ त्र्युत्तरशततमः
१०४ चतुरुत्तरशततमः
१०५ पञ्चोत्तरशततमः
१०६ षडुत्तरशततमः
१०७ सप्तोत्तरशततमः
१०८ अष्टोत्तरशततमः
१०९ नवोत्तरशततमः
११० दशोत्तरशततमः
१११ एकादशोत्तर-शततमः
११२ द्वादशोत्तरशततमः
११३ त्रयोदशोत्तर-शततमः
११४ चतुर्दशोत्तर-शततमः
११५ पञ्चदशोत्तर-शततमः
११६ षोडशोत्तरशततमः
११७ सप्तदशोत्तर-शततमः
११८ अष्टादशोत्तर-शततमः
११९ एकोनविंशत्युत्तर-शततमः
१२० विंशत्युत्तरशततमः
एवमेवानुमेयम्

CHAPTER VII—*A*.

प्रयोगाः ।

VOICES.

1. अकर्मकप्रयोगः = Intransitive.—नारायणः प्रकाशते ।

2. सकर्मकप्रयोग. = Transitive.—आचार्यः शिष्यम् अनुगृह्णाति ।

3. द्विकर्मकप्रयोगः = Verbs governing two objects.—वामनो बलि वसुधांयाचते

4. कर्मणि प्रयोगः = Passive.—आचार्येण शिष्यः अनुगृह्यते.

5. भाव प्रयोगः = Impersonal use of verbs.—वरुणेन भूयते.

6. द्विकर्मकर्मणि प्रयोगः = Passive of transitive verbs with two objects.—वामनेन बलिः वसुधांयाच्यते ।

CHAPTER VII—*B*.

॥ कर्मणिलकारप्रकरणम् ॥

PASSIVE VOICE.

(For a fuller treatment of the subject see chapter V, part II).

१. सार्वधातुकेयक् ॥

भावेकर्मणिचधातोः परतः यक्प्रत्ययः स्यात् सार्वधातुकेपरे

In the conjugational tenses, the Passive and Impersonal forms of verbs are formed by affixing य to the roots before the terminations are added.

कर्मणिलकारप्रकरणम ——(*Concluded*).

२. भावकर्मणोः ॥

भावेकर्मणिच आत्मनेपदं स्यात् ॥

In the Passive and the Impersonal use of verbs only Atmanepada terminations are added to roots भू भूयते, त्यज् त्यज्यते.

३. अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः.

धात्वन्त्याः इकाराः उकाराश्चदीर्घाभवन्ति यकारादौप्रत्ययेपरे

The final इ and उ of roots are lengthened when followed by an affix beginning with य-जि जीयते, स्तु स्तूयते.

४. रिङ्-शयग्लिङ्-क्षु ॥

धात्वन्त्य ऋकारस्यस्थाने रि इत्यादेशोभवति ॥

The final ऋ of roots is changed to रि. कृ - क्रियते ॥

CHAPTER VII—*C*.

उपसर्गाः ।

UPASARGAS.

प्र, परा, अप, सम्, अनु, अव, निस्. निर्, दुस्, दुर् वि, आङ्, नि, अधि, अपि, अति, सु, उत्, अभि, प्रति, परि, उप, एते, प्रादयः ।

उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते ।

प्रहाराहारसंहारविहारपरिहारवत् ॥

उपसर्गाः—(*Concluded*).

The sense of roots is modified by the addition of Upasargas.

प्रहार	(from हृ with प्र) =	beating.
आहार	(from हृ with आ) =	food.
संहार	(from हृ with सम्) =	killing.
विहार	(from हृ with वि) =	play.
परिहार	(from हृ with परि) =	remedy.
अनुगच्छति	(from गम् with अनु) =	follows.
अवगच्छति	(from गम् with अव) =	knows.
संलाप	(from लप् with सम्) =	pleasant conversation.
प्रलाप	(from लप् with प्र) =	prattle.
विलाप	(from लप् with वि) =	lament.
विप्रलाप	(from लप् with प्र & वि) =	speaking against.

वष्टि भागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः ।
आपं चैव हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा ॥

अव, अपि, एतयोः उपसर्गयोः आद्याकारः लुप्यते हलन्तानां शब्दानां स्त्रियाम् आकारश्च अन्ते अनुषञ्जनीयः इति भागुरिराचार्यः मन्यते ।

Grammarian Bhaguri says that the initial अ of the prepositions अव and अपि is dropped, and that आ is to be affixed at the end of Feminine Gender words ending in a consonant.

Examples :—अवगाहः—वगाहः; अपिधानम्—पिधानम्; वाक्—वाचा; निट्—निशा; दिक्—दिशा ।

CHAPTER VII—*D*.

अकर्मकसकर्मकधातुविवरणम् ।

TRANSITIVE AND INTRANSITIVE.

"वृद्धिक्षयभयजीवितमरणं लज्जासत्तास्थितिजागरणम् ।
कौटिल्यौत्सुक्यश्रमयत्न ग्लानिजरासामर्थ्यक्षरणम् ॥

शान्तिध्वनिमज्जनवैकल्यं जृम्भणदम्भनरोदनहसनम् ।
शयनक्रीडारुचिदीप्त्यर्थं धातुगणन्तमकर्मकमाहुः ॥'

प्रायेण अधोलिखितधातवः तत्समानार्थकधातवश्च अकर्मकाः इतरे तु सकर्मका इत्यवगन्तव्यम् ।

Generally, verbs, given below and those having the same sense as these, are non-object-bearing ones (*i.e.*), Intransitive in character, while the rest are object-bearing verbs (*i.e.*), Transitive ones.

ROOTS	FORMS.	MEANINGS
वृध्	वर्धते	Increases.
क्षि	क्षयति	Wastes.
भी	बिभेति	Is afraid.
जीव्	जीवति	Lives.
मृ	म्रियते	Dies.
लज्ज्	लज्जते	Is ashamed.
भू	भवति	Is.
स्था	तिष्ठति	Stands.
जागृ	जागर्ति	Awakes.
कुट्	कुटति	Is crooked.

अकर्मकसकर्मकधातुविवरणम्——(*Concluded*).

ROOTS	FORMS.	MEANINGS.
कठि	उत्कठते	Longs.
भ्रम्	भ्राम्यति	Roams about.
यत्	यतते	Strives.
ग्लै	ग्लायति	Is weary.
जॄ	जीर्यति	Becomes old.
क्लृप्	कल्पते	Is able.
च्युत्	च्योतति	Slips.
शम्	शाम्यति	Is calm.
ध्वन्	ध्वनति	Sounds.
मज्ज्	मज्जति	Sinks.
कद	कदते	Is void.
जृम्भ्	जृम्भते	Yawns.
दाभि	दम्भयति	Is proud.
रुद्	रोदिति	Weeps or cries.
हस्	हसति	Laughs.
शी	शेते	Lies.
क्रीड	क्रीडति	Plays.
रुच्	रोचते	Looks beautiful.
इन्ध्	इन्धते	Is bright.

CHAPTER VIII.

॥ सुबन्तरूपाणि ॥

THE DECLENSION OF SANSKRIT NOUNS

1. स्वौजसमौट् छष्टाभ्याम्भिस् ङेभ्यांभ्यस् ङसिभ्यांभ्यस् ङसोसाम् ङ्योस् सुप्. 2. विभक्तिश्च. 3. सुपः. 4. द्वेकयोर्द्विवचनैकवचने. 5. बहुषु-बहुवचनम् ।

एकवचनम्. Singular.	द्विवचनम्. Dual	बहुवचनम्. Plural.		
सु (स्)	औ	जस् (अस्)	प्रथमाविभक्ति / संबोधन प्रथमाविभक्तिः	Nominative case. / Vocative case.
अम्	औट्(औ)	शस्(अस्)	द्वितीया विभक्तिः	Accusative case.
टा(आ)	भ्याम्	भिस्	तृतीया विभक्तिः	Instrumental case.
ङे (ए)	भ्याम्	भ्यस्	चतुर्थी विभक्तिः	Dative case.
ङसि(अस्)	भ्याम्	भ्यस्	पञ्चमी विभक्तिः	Ablative case.
ङस्(अस्)	ओस	आम्	षष्ठी विभक्तिः	Genitive case.
ङि (इ)	ओस	सुप् (सु)	सप्तमी विभक्तिः	Locative case.

Masculine gender.	Femenine gender.	Neuter gender.
पुल्लिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्

एते प्रत्ययाः सुप इत्युच्यन्ते एतदन्तानि प्रातिपदिकानि सुबन्तानीति कथ्यन्ते तेषु प्रत्ययेषु केचित् विविधेभ्यः प्रातिपदिकेभ्यः रूपान्तराणि प्रतिपद्यन्ते लिङ्गभेदे च भिद्यन्ते गैर्वाण्यां भाषायाम् प्रायशः लिङ्गानि अमरकोशादिभ्यः वेद्यानि नत्वर्थनिबन्धनानि ।

These are the suffixes used for the declension of noun bases. Of these some undergo changes in relation to the bases to which they are added and some vary in regard to the genders of bases.

In Sanskrit gender generally does not depend upon sex and therefore the genders of bases have to be learnt mainly from lexicons like Amarakosa &c.

Examples :—

अकारान्तः पुल्लिङ्गो 'राम' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा.	रामः	रामौ	रामाः
द्वितीया.	रामम्	रामौ	रामान्
तृतीया.	रामेण	रामाभ्याम्	रामैः
चतुर्थी.	रामाय	रामाभ्याम्	रामेभ्यः
पञ्चमी.	रामात्	रामाभ्याम्	रामेभ्यः
षष्ठी.	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्
सप्तमी.	रामे	रामयोः	रामेषु
सम्बोधनम्.	हे राम	हे रामौ	हे रामाः

एवं कृष्ण, मुकुन्दादयः ।

(२) इकारान्तः पुल्लिङ्गो 'हरि' शब्दः ।

प्र.	हरिः	हरी	हरयः
द्वि.	हरिं	हरी	हरीन्
तृ.	हरिणा	हरिभ्याम्	हरिभिः
च.	हरये	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
पं	हरेः	हरिभ्याम्	हरिभ्यः

‘ हरि ’ शब्दः——(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
ष.	हरेः	हर्योः	हरीणाम्
स.	हरौ	हर्योः	हरिषु
सः	हे हरे	हे हरी	हे हरयः

एवं श्रीपति, अग्नि, रवि, कव्यादय ।

(३) इकारान्तः पुल्लिङ्गः ‘ पति ’ शब्दः ।

प्र.	पतिः	पती	पतयः
द्वि.	पतिं	पती	पतीन्
तृ.	पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
च.	पत्ये	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
पं.	पत्युः	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
ष.	पत्युः	पत्योः	पतीनाम्
स.	पत्यौ	पत्योः	पतिषु
सं	हे पते	हे पती	हे पतयः

(४) इकारान्तः पुल्लिङ्गः ‘ सखि ’ शब्दः ।

प्र.	सखा	सखायौ	सखायः
द्वि.	सखायम्	सखायौ	सखीन्
तृ.	सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
च.	सख्ये	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
पं.	सख्युः	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
ष.	सख्युः	सख्योः	सखीनाम्
स.	सख्यौ	सख्योः	सखिषु
सं.	हे सखे	हे सखायौ	हे सखायः

(५) उकारान्तः पुल्लिङ्गो 'गुरु' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	गुरुः	गुरू	गुरवः
द्वि.	गुरुम्	गुरू	गुरून्
तृ.	गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः
च.	गुरवे	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
पं.	गुरोः	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
ष.	गुरोः	गुर्वोः	गुरूणाम्
स.	गुरौ	गुर्वोः	गुरुषु
सं.	हे गुरो	हे गुरू	हे गुरवः

एवं विष्णु, वायु, भान्वादयः ।

(६) ऊकारान्तः पुल्लिङ्गः 'स्वभू' शब्दः ।

प्र.	स्वभूः	स्वभुवौ	स्वभुवः
द्वि.	स्वभुवम्	स्वभुवौ	स्वभुवः
तृ.	स्वभुवा	स्वभूभ्याम्	स्वभूभिः
च.	स्वभुवे	स्वभूभ्याम्	स्वभूभ्यः
पं.	स्वभुवः	स्वभूभ्याम्	स्वभूभ्यः
ष.	स्वभुवः	स्वभुवोः	स्वभुवाम्
स.	स्वभुवि	स्वभुवोः	स्वभूषु
सं.	हे स्वभूः	हे स्वभुवौ	हे स्वभुवः

एवं कटप्रू, स्वयंभू, प्रभृतयः ।

(७) ऋकारान्तः पुल्लिङ्गो 'धातृ' शब्दः

प्र.	धाता	धातारौ	धातारः
द्वि.	धातारम्	धातारौ	धातॄन्

'धातृ' शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम	द्विवचनम	बहुवचनम
तृ.	धात्रा	धातृभ्याम्	धातृभिः
च.	धात्रे	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
पं.	धातुः	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
ष.	धातुः	धात्रोः	धातॄणाम्
स.	धातरि	धात्रोः	धातृषु
सं.	हे धातः	हे धातारौ	हे धातारः

एवं नप्तृ, शास्तृ, कर्तृ, इत्यादयः ।

(८) ऋकारान्तः पुल्लिङ्गो 'नृ' शब्दः

प्र.	ना	नरौ	नरः
द्वि.	नरम्	नरौ	नॄन्
तृ.	न्रा	नृभ्याम्	नृभिः
च.	न्रे	नृभ्याम्	नृभ्यः
पं.	नुः	नृभ्याम्	नृभ्यः
ष.	नुः	न्रोः	नृणाम् नॄणाम्
स.	नरि	न्रोः	नृषु

(९) ऋकारान्तः पुल्लिङ्गः 'पितृ' शब्दः

प्र.	पिता	पितरौ	पितरः
द्वि.	पितरम्	पितरौ	पितॄन्
सं	हे पितः	हे पितरौ	हे पितरः

शेषं धातृ (७) शब्दवत् ।

एवं जामातृ, भ्रातृ, देवृ, शंस्तृ, सव्येष्ठृ, शब्दाः ।

(१०) ऐकारान्तः पुल्लिङ्गो 'रै' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	राः	रायौ	रायः
द्वि.	रायम्	रायौ	रायः
तृ.	राया	राभ्याम्	राभिः
च.	राये	राभ्याम्	राभ्यः
पं	रायः	राभ्याम्	राभ्यः
ष.	रायः	रायोः	रायाम्
स.	रायि	रायोः	रासु

(११) ओकारान्तः पुल्लिङ्गो 'गो' शब्दः ।

प्र. सं.	गौः	गावौ	गावः
द्वि.	गाम्	गावौ	गाः
तृ.	गवा	गोभ्याम्	गोभिः
च.	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः
पं.	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः
ष.	गोः	गवोः	गवाम्
स.	गवि	गवोः	गोषु

(१२) औकारान्तः पुल्लिङ्गो 'ग्लौ' शब्दः ।

प्र. सं	ग्लौः	ग्लावौ	ग्लावः
द्वि.	ग्लावम्	ग्लावौ	ग्लावः
तृ.	ग्लावा	ग्लौभ्याम्	ग्लौभिः
च.	ग्लावे	ग्लौभ्याम्	ग्लौभ्यः
पं.	ग्लावः	ग्लौभ्याम्	ग्लौभ्यः
ष.	ग्लावः	ग्लावोः	ग्लावाम्
सं.	ग्लावि	ग्लावोः	ग्लौषु

इत्यजन्ता पुल्लिङ्गाः ।

अथाजन्तस्त्रीलिङ्गसाधारणशब्दाः ।

(१३) आकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'रमा' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	रमा	रमे	रमाः
द्वि.	रमाम्	रमे	रमाः
तृ.	रमया	रमाभ्याम्	रमाभिः
च.	रमायै	रमाभ्याम्	रमाभ्यः
पं.	रमायाः	रमाभ्याम्	रमाभ्यः
ष.	रमायाः	रमयोः	रमाणाम्
स.	रमायाम्	रमयोः	रमासु
सं.	हे रमे	हे रमे	हे रमाः

एवं सीता, दुर्गा, क्षमा, इत्यादयः ।

(१४) इकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'मति' शब्दः ।

प्र.	मतिः	मती	मतयः
द्वि.	मतिम्	मती	मतीः
तृ.	मत्या	मतिभ्याम्	मतिभिः
च.	मत्यै, मतये	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
पं.	मत्याः, मतेः	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
ष.	मत्याः, मतेः	मत्योः	मतीनाम्
स.	मत्याम्, मतौ	मत्योः	मतिषु
सं	हे मते	हे मती	हे मतयः

एवं श्रुति, स्मृति, बुद्धि इत्यादयः

(१५) ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'गौरी' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	गौरी	गौर्यौ	गौर्यः
द्वि.	गौरीम्	गौर्यौ	गौरीः
तृ.	गौर्या	गौरीभ्याम्	गौरीभिः
च.	गौर्यै	गौरीभ्याम्	गौरीभ्यः
पं.	गौर्याः	गौरीभ्याम्	गौरीभ्यः
ष.	गौर्याः	गौर्योः	गौरीणाम्
स.	गौर्याम्	गौर्योः	गौरीषु
सं.	हे गौरि	हे गौर्यौ	हे गौर्यः

(१६) ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'स्त्री' शब्दः ।

प्र.	स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः
द्वि.	स्त्रियम्, स्त्रीम्	स्त्रियौ	स्त्रियः, स्त्रीः
तृ.	स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः
च.	स्त्रियै	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
पं.	स्त्रियाः	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
ष.	स्त्रियाः	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
स.	स्त्रियाम्	स्त्रियोः	स्त्रीषु
सं.	हे स्त्रि	हे स्त्रियौ	हे स्त्रियः

(१७) ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'श्री' शब्दः ।

प्र. स.	श्रीः	श्रियौ	श्रियः
द्वि.	श्रियम्	श्रियौ	श्रियः
तृ.	श्रिया	श्रीभ्याम्	श्रीभिः

'श्री' शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
च.	श्रियै, श्रिये	श्रीभ्याम्	श्रीभ्यः
पं.	श्रियाः, श्रियः	श्रीभ्याम्	श्रीभ्यः
ष.	श्रियाः, श्रियः	श्रियोः	श्रीणाम्, श्रियाम्
स.	श्रियाम्, श्रियि	श्रियोः	श्रीषु

एवं धी, ह्री, भी, इत्यादयः ।

(१८) उकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'धेनु' शब्दः ।

प्र.	धेनुः	धेनू	धेनवः
द्वि.	धेनुम्	धेनू	धेनूः
तृ.	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
च.	धेन्वै, धेनवे	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
पं.	धेन्वाः, धेनोः	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
ष.	धेन्वाः, धेनोः	धेन्वोः	धेनूनाम्
स.	धेन्वाम्, धेनौ	धेन्वोः	धेनुषु
सं.	हे धेनो	हे धेनू	हे धेनवः

एवं रज्जु, तनु, इत्यादयः ।

(१९) ऊकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'वधू' शब्दः ।

प्र.	वधूः	वध्वौ	वध्वः
द्वि.	वधूम्	वध्वौ	वधूः
तृ.	वध्वा	वधूभ्याम्	वधूभिः
च.	वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
पं.	वध्वाः	वधूभ्याम्	वधूभ्यः

'वधू' शब्दः —— (*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
ष.	वध्वाः	वध्वोः	वधूनाम्
स.	वध्वाम्	वध्वोः	वधूषु
सं.	हे वधु	हे वध्वौ	हे वध्वः

एवं चमू, श्वश्रू, जम्बू इत्यादयः।

(२०) ऊकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'भ्रू' शब्दः।

प्र.	भ्रूः	भ्रुवौ	भ्रुवः
द्वि.	भ्रुवम्	भ्रुवौ	भ्रुवः
तृ.	भ्रुवा	भ्रूभ्याम्	भ्रूभिः
च.	भ्रुवै, भ्रुवे	भ्रूभ्याम्	भ्रूभ्यः
पं.	भ्रुवाः, भ्रुवः	भ्रूभ्याम्	भ्रूभ्यः
ष.	भ्रुवाः, भ्रुवः	भ्रुवोः	भ्रूणाम्
स.	भ्रुवाम्, भ्रुवि	भ्रुवोः	भ्रूषु
सं.	हे भ्रूः	हे भ्रुवौ	हे भ्रुवः

एवं भू, सुभ्रू इत्यादयः।

(२१) ऋकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'मातृ' शब्दः।

प्र.	माता	मातरौ	मातरः
द्वि.	मातरम्	मातरौ	मातॄः
सं.	हे मातः	हे मातरौ	हे मातरः

शेषं धातृ (७) शब्दवत्।

एवं दुहितृ, यातृ, ननान्दृ, शब्दाः।

(२२) ऋकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'स्वसृ' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	स्वसा	स्वसारौ	स्वसारः
द्वि.	स्वसारम्	स्वसारौ	स्वसॄः
सं	हे स्वसः	हे स्वसारौ	हे स्वसारः

शेषं धातृ, (७) शब्दवत्

(२३) ओकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'द्यो' शब्दः ।

प्र.	द्यौः	द्यावौ	द्यावः

इत्यादि गो (१०) शब्दवत्

(२४) औकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'नौ' शब्दः ।

प्र.	नौः	नावौ	नावः

इत्यादि ग्लौ (१०) शब्दवत्

इत्यजन्ताः स्त्रीलिङ्गा

अथाजन्तनपुंसकलिङ्गसाधारणशब्दाः ।

---

(२५) अकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'ज्ञान' शब्दः

प्र.	ज्ञानम्	ज्ञाने	ज्ञानानि
द्वि.	ज्ञानम्	ज्ञाने	ज्ञानानि
सं.	हे ज्ञान	हे ज्ञाने	हे ज्ञानानि

शेषं राम (१) शब्दवत् ।

(२६) इकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'वारि' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	वारि	वारिणी	वारीणि
द्वि.	वारि	वारिणी	वारीणि
तृ.	वारिणा	वारिभ्याम्	वारिभिः
च.	वारिणे	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
पं.	वारिणः	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
ष.	वारिणः	वारिणोः	वारीणाम्
स.	वारिणि	वारिणोः	वारिषु
सं.	हे वारि, हे वारे	हे वारिणी	हे वारीणि

(२७) इकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'दधि' शब्दः ।

प्र.	दधि	दधिनी	दधीनि
द्वि.	दधि	दधिनी	दधीनि
तृ.	दध्ना	दधिभ्याम्	दधिभिः
च.	दध्ने	दधिभ्याम्	दधिभ्यः
पं.	दध्नः	दधिभ्याम्	दधिभ्यः
ष.	दध्नः	दध्नोः	दध्नाम्
स.	दध्नि, दधनि,	दध्नोः	दधिषु
सं	हे दधे, हे दधि	हे दधिनी	हे दधीनि

एवं अस्थि, सक्थि, अक्षि, शब्दाः ।

(२८) उकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'मधु' शब्दः ।

प्र.	मधु	मधुनी	मधूनि
द्वि.	मधु	मधुनी	मधूनि

'मधु' शब्दः—(Concluded)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
तृ.	मधुना	मधुभ्याम्	मधुभिः
चं.	मधुने	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
पं.	मधुनः	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
ष.	मधुनः	मधुनोः	मधूनाम्
स.	मधुनि	मधुनोः	मधुषु
सं.	हे मधो, हे मधु	हे मधुनी	हे मधूनि

एवं वसु, वस्तु, जतु, अश्रु इत्यादयः ।

अथ हलन्तपुल्लिङ्गसाधारणशब्दाः ।

(२९) चकारान्तः पुल्लिङ्गः 'पयोमुच्' शब्दः ।

प्र. सं.	पयोमुक्	पयोमुचौ	पयोमुचः
द्वि.	पयोमुचम्	पयोमुचौ	पयोमुचः
तृ.	पयोमुचा	पयोमुग्भ्याम्	पयोमुग्भिः
च.	पयोमुचे	पयोमुग्भ्याम्	पयोमुग्भ्यः
पं.	पयोमुचः	पयोमुग्भ्याम्	पयोमुग्भ्यः
ष.	पयोमुचः	पयोमुचोः	पयोमुचाम्
स.	पयोमुचि	पयोमुचोः	पयोमुक्षु

(३०) जकारान्तः पुल्लिङ्गो 'भिषज्' शब्दः ।

प्र.	भिषक्	भिषजौ	भिषजः
द्वि.	भिषजम्	भिषजौ	भिषजः

भिषज् शब्दः —— (Continued.)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
तृ.	भिषजा	भिषग्भ्याम्	भिषग्भिः
च.	भिषजे	भिषग्भ्याम्	भिषग्भ्यः
पं.	भिषजः	भिषग्भ्याम्	भिषग्भ्यः
ष.	भिषजः	भिषजोः	भिषजाम्
स.	भिषजि	भिषजोः	भिषक्षु

(२१) तकारान्तः पुल्लिङ्गो 'मरुत्' शब्दः ।

प्र. सं.	मरुत्	मरुतौ	मरुतः
द्वि.	मरुतम्	मरुतौ	मरुतः
तृ.	मरुता	मरुद्भ्याम्	मरुद्भिः
च.	मरुते	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः
पं.	मरुतः	मरुद्भ्याम्	मरुद्भ्यः
ष.	मरुतः	मरुतोः	मरुताम्
स.	मरुति	मरुतोः	मरुत्सु

एवं भूभृत्, हरित् इत्यादयः

(३२) तकारान्तः पुल्लिङ्गो 'धीमत्' शब्दः ।

प्र.	धीमान्	धीमन्तौ	धीमन्तः
द्वि.	धीमन्तम्	धीमन्तौ	धीमतः
तृ.	धीमता	धीमद्भ्याम्	धीमद्भिः
च.	धीमते	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः
पं.	धीमतः	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः
ष.	धीमतः	धीमतोः	धीमताम्

धीमत् शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
स.	धीमति	धीमतोः	धीमत्सु
सं	हे धीमन्	हे धीमन्तौ	हे धीमन्तः

एवं श्रीमत्, गोमत्, प्रभृतयो मत्वन्ताः, भगवत्, यशस्वत्, मघवत्, प्रभृतयो, वत्वन्तशब्दाश्च।

(३३) तकारान्तः पुल्लिङ्गो 'गच्छत्' शब्दः।

प्र.	गच्छन्	गच्छन्तौ	गच्छन्तः

शेषं धीमत् (३२) शब्दवत्।

एवं गायत्, नृत्यत्, इच्छत्, चोरयत्, भवत् इत्यादयः शतृन्ताश्शब्दाः।

(३४) तकारान्तः पुल्लिङ्गो 'ददत्' शब्दः।

प्र.	ददत्	ददतौ	ददतः
द्वि.	ददतम्	ददतौ	ददतः

इत्यादि मरुत् (३२) शब्दवत्।

एवं कर्मकृत्, जाग्रत् इत्यादयः।

(३५) तकारान्तः पुल्लिङ्गो 'महत्' शब्दः।

प्र.	महान्	महान्तौ	महान्तः
द्वि.	महान्तम्	महान्तौ	महतः
सं	हे महन्	हे महान्तौ	हे महान्तः

शेषं धीमत् (३२) शब्दवत्।

(३६) दकारान्तः पुल्लिङ्गः 'सुहृद्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	सुहृत्	सुहृदौ	सुहृदः
द्वि.	सुहृदम्	सुहृदौ	सुहृदः
तृ.	सुहृदा	सुहृद्भ्याम्	सुहृद्भिः
च.	सुहृदे	सुहृद्भ्याम्	सुहृद्भ्यः
पं.	सुहृदः	सुहृद्भ्याम्	सुहृद्भ्यः
ष.	सुहृदः	सुहृदोः	सुहृदाम्
स.	सुहृदि	सुहृदोः	सुहृत्सु

(३७) नकारान्तः पुल्लिङ्गो 'राजन्' शब्दः ।

प्र.	राजा	राजानौ	राजानः
द्वि.	राजानम्	राजानौ	राज्ञः
तृ.	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः
च.	राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः
पं.	राज्ञः	राजभ्याम्	राजभ्यः
ष.	राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्
स.	राज्ञि, राजनि	राज्ञोः	राजसु
सं.	हे राजन्	हे राजानौ	हे राजानः

एवं लघिमन्, गरिमन्, महिमन्, इत्यादयः ।

(३८) नकारान्तः पुल्लिङ्गः 'आत्मन्' शब्दः ।

प्र.	आत्मा	आत्मानौ	आत्मानः
द्वि.	आत्मानम्	आत्मानौ	आत्मनः
तृ.	आत्मना	आत्मभ्याम्	आत्मभिः

आत्मन् शब्दः—(Concluded)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
च.	आत्मने	आत्मभ्याम्	आत्मभ्यः
पं.	आत्मनः	आत्मभ्याम्	आत्मभ्यः
ष.	आत्मनः	आत्मनोः	आत्मनाम्
स.	आत्मनि	आत्मनोः	आत्मसु
सं.	हे आत्मन्	हे आत्मानौ	हे आत्मानः

एवं ब्रह्मन्, यज्वन्, इत्यादयः ।

(३९) नकारान्तः पुल्लिङ्गः 'श्वन्' शब्दः ।

प्र.	श्वा	श्वानौ	श्वानः
द्वि.	श्वानम्	श्वानौ	शुनः
तृ.	शुना	श्वभ्याम्	श्वभिः
सं	हे श्वन्	हे श्वानौ	हे श्वानः

इत्यादि ।

(४०) नकारान्तः पुल्लिङ्गो 'युवन्' शब्दः ।

प्र.	युवा	युवानौ	युवानः
द्वि.	युवानम्	युवानौ	यूनः
तृ.	यूना	युवभ्याम्	युवभिः

इत्यादि ।

(४१) नकारान्तः पुल्लिङ्गो 'मघवन्' शब्दः ।

प्र.	मघवा	मघवानौ	मघवानः
द्वि.	मघवानम्	मघवानौ	मघोनः

मघवन् शब्दः—(*Concluded*)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
तृ.	मघोना	मघवभ्याम्	मघवभिः
सं.	हे मघवन्	हे मघवानौ	हे मघवानः

इत्यादि ।

(४२) नकारान्तः पुल्लिङ्गो 'पथिन्' शब्दः ।

प्र. सं.	पन्थाः	पन्थानौ	पन्थानः
द्वि.	पन्थानम्	पन्थानौ	पथः
तृ.	पथा	पथिभ्याम्	पथिभिः
च.	पथे	पथिभ्याम	पथिभ्यः
पं.	पथः	पथिभ्याम्	पथिभ्यः
ष.	पथः	पथोः	पथाम्
स.	पथि	पथोः	पथिषु

एव मथिन्, ऋभुक्षिन , शब्दौ ।

(४३) नकारान्तः पुल्लिङ्गः 'शार्ङ्गिन्' शब्दः ।

प्र.	शार्ङ्गी	शार्ङ्गिणौ	शार्ङ्गिणः
द्वि.	शार्ङ्गिणम्	शार्ङ्गिणौ	शार्ङ्गिणः
तृ.	शार्ङ्गिणा	शार्ङ्गिभ्याम्	शार्ङ्गिभिः
च.	शार्ङ्गिणे	शार्ङ्गिभ्याम्	शार्ङ्गिभ्यः
पं.	शार्ङ्गिणः	शार्ङ्गिभ्याम्	शार्ङ्गिभ्यः
ष.	शार्ङ्गिणः	शार्ङ्गिणोः	शार्ङ्गिणाम्
स.	शार्ङ्गिणि	शार्ङ्गिणोः	शार्ङ्गिषु
सं.	हे शार्ङ्गिन्	हे शार्ङ्गिणौ	हे शार्ङ्गिणः

एवं गुणिन्, करिन्, ज्ञानिन् इत्यादय. ।

(४४) सकारान्तः पुल्लिङ्गो 'वेधस्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	वेधाः	वेधसौ	वेधसः
द्वि.	वेधसम्	वेधसौ	वेधसः
तृ.	वेधसा	वेधोभ्याम्	वेधोभिः
च.	वेधसे	वेधोभ्याम्	वेधोभ्यः
पं.	वेधसः	वेधोभ्याम्	वेधोभ्यः
ष.	वेधसः	वेधसोः	वेधसाम्
स.	वेधसि	वेधसोः	वेधस्सु

एवं चन्द्रमस्, सुमनस्, इत्यादयः ।

(४५) सकारान्तः पुल्लिङ्गो 'विद्वस्' शब्दः ।

प्र.	विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः
द्वि.	विद्वांसम्	विद्वांसौ	विदुषः
तृ.	विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
च.	विदुषे	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
पं.	विदुषः	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
ष.	विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
स.	विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु
सं.	हे विद्वन्	हे विद्वांसौ	हे विद्वांसः

एवं सेदिवस्, तस्थिवस् इत्यादयो वस्वन्तशब्दाः ।

(४६) सकारान्तः पुल्लिङ्गो 'पुंस्' शब्दः ।

प्र.	पुमान्	पुमांसौ	पुमांसः
द्वि.	पुमांसम्	पुमांसौ	पुंसः

पुंस शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
तृ.	पुंसा	पुंभ्याम्	पुंभिः
च.	पुंसे	पुंभ्याम्	पुंभ्यः
पं.	पुंसः	पुंभ्याम्	पुंभ्यः
ष.	पुंसः	पुंसोः	पुंसाम्
स.	पुंसि	पुंसोः	पुंसु
सं.	हे पुमान्	हे पुमांसौ	हे पुमांसः

(४७) शकारान्तः पुल्लिङ्गो 'विश्' शब्दः ।

प्र.	विट्	विशौ	विशः
द्वि.	विशं	विशौ	विशः

(४८) शकारान्तः पुल्लिङ्ग. 'तादृश्' शब्दः ।

प्र.	तादृक्	तादृशौ	तादृशः
द्वि.	तादृशम्	तादृशौ	तादृशः
तृ.	तादृशा	तादृग्भ्याम्	तादृग्भिः

इत्यादि ।

(४९) षकारान्तः पुल्लिङ्गो 'द्विष्' शब्दः ।

प्र. सं.	द्विट्	द्विषौ	द्विषः
द्वि.	द्विषम्	द्विषौ	द्विषः
तृ.	द्विषा	द्विड्भ्याम्	द्विड्भिः
च.	द्विषे	द्विड्भ्याम्	द्विड्भ्यः

इत्यादि ।

(५०) हकारान्तः पुल्लिङ्गो 'लिह्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	लिट्	लिहौ	लिहः
द्वि.	लिहम्	लिहौ	लिहः
तृ.	लिहा	लिड्भ्याम्	लिड्भिः

इत्यादि ।

(५१) हकारान्तः पुल्लिङ्गः 'अनडुह्' शब्दः ।

प्र.	अनड्वान्	अनड्वाहौ	अनड्वाहः
द्वि.	अनड्वाहम्	अनड्वाहौ	अनडुहः
तृ.	अनडुहा	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः
च.	अनडुहे	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भ्यः
प.	अनडुहः	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भ्यः
ष.	अनडुहः	अनडुहोः	अनडुहाम्
स.	अनडुहि	अनडुहोः	अनडुत्सु
सं.	हे अनड्वन्	हे अनड्वाहौ	हे अनड्वाहः

इति हलन्ताः पुल्लिङ्गाः ।

अथ हलन्तस्त्रीलिङ्गसाधारणशब्दाः ।

---

(५२) चकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'वाच्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	वाक्	वाचौ	वाचः
द्वि.	वाचम्	वाचौ	वाचः
तृ.	वाचा	वाग्भ्याम्	वाग्भिः
च.	वाचे	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः
पं.	वाचः	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः
ष.	वाचः	वाचोः	वाचाम्
स.	वाचि	वाचोः	वाक्षु

(५३) जकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'स्रज्' शब्दः ।

प्र.	स्रक्	स्रजौ	स्रजः

इत्यादि भिषज् (३१) शब्दवत् ।

(५४) तकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'सरित्' शब्दः ।

प्र.	सरित्	सरितौ	सरितः

इत्यदि मरुत् (३२) शब्दवत् ।

(५५) दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'शरद्' शब्दः ।

प्र.	शरत्	शरदौ	शरदः

इत्यादि सुहृद् (३७) शब्दवत् ।

(५६) रेफान्तः स्त्रीलिङ्गो 'गीर्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	गीः	गिरौ	गिरः
द्वि.	गिरम्	गिरौ	गिरः
तृ.	गिरा	गीर्भ्याम्	गीर्भिः
च.	गिरे	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
पं.	गिरः	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
ष.	गिरः	गिरोः	गिराम्
स.	गिरि	गिरोः	गीर्षु

(५७) वकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'दिव्' शब्दः ।

प्र. सं.	द्यौः	दिवौ	दिवः
द्वि.	दिवम्	दिवौ	दिवः
तृ.	दिवा	द्युभ्याम्	द्युभिः
च.	दिवे	द्युभ्याम्	द्युभ्यः
पं.	दिवः	द्युभ्याम्	द्युभ्यः
ष.	दिवः	दिवोः	दिवाम्
स.	दिवि	दिवोः	द्युषु

(५८) शकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'दिश्' शब्दः ।

प्र.	दिक्	दिशौ	दिशः
द्वि.	दिशम्	दिशौ	दिशः
तृ.	दिशा	दिग्भ्याम्	दिग्भिः

इत्यादि ।

(५९) षकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'प्रावृष्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	प्रावृट्	प्रावृषौ	प्रावृषः

इत्यादि द्विष् (५०) शब्दवत् ।

(६०) सकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'आशिस्' शब्दः ।

प्र. सं.	आशीः	आशिषौ	आशिषः
द्वि.	आशिषम्	आशिषौ	आशिषः
तृ.	आशिषा	आशीर्भ्याम्	आशीर्भिः
च.	आशिषे	आशीर्भ्याम्	आशीर्भ्यः
पं.	आशिषः	आशीर्भ्याम्	आशीर्भ्यः
ष.	आशिषः	आशिषोः	आशिषाम्
स.	आशिषि	आशिषोः	आशीष्षु

(६१) हकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'उपानह्' शब्दः ।

प्र. सं.	उपानत्	उपानहौ	उपानहः
द्वि.	उपानहम्	उपानहौ	उपानहः
तृ.	उपानहा	उपानद्भ्याम्	उपानद्भिः
च.	उपानहे	उपानद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
पं.	उपानहः	उपानुद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
ष.	उपानहः	उपानहोः	उपानहाम्
स.	उपानहि	उपानहोः	उपानत्सु

इति हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः ।

अथ हलन्तनपुंसकलिङ्गसाधारणशब्दाः ।

(६२) तकारान्त नुपुंसकलिङ्गो 'जगत्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. सं.	जगत्	जगती	जगन्ति
द्वि.	जगत्	जगती	जगन्ति

शेषं मरुत् (३२) शब्दवत् ।

(६३) तकारान्त नुपुंसकलिङ्गो 'गच्छत्' शब्दः ।

प्र. सं.	गच्छत्	गच्छन्ती	गच्छन्ति

शेषं पुं (३४) वत् ।
एवं पचत्, चोरयत् इत्यादयः ।

(६४) तकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'इच्छत्' शब्दः ।

प्र. सं. द्वि.	इच्छत्	इच्छन्ती, इच्छती	इच्छन्ति

शेषं गच्छत् (३४) शब्दवद् ।

(६५) नकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'नामन्' शब्दः ।

प्र. द्वि.	नाम	नाम्नी, नामनी	नामानि
स.	हे नामन् हे नाम	हे नाम्नी हे नामनी	हे नामानि

शेषं राजन् (३८) शब्दवत् ।

(६६) नकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'ब्रह्मन्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. द्वि.	ब्रह्म	ब्रह्मणी	ब्रह्माणि
सं.	हे ब्रह्मन् हे ब्रह्म	हे ब्रह्मणी	हे ब्रह्माणि

शेषं आत्मन् (३९) शब्दवत् ।
एवं वर्मन्, शर्मन् इत्यादयः ।

(६७) नकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'दण्डिन्' शब्दः ।

प्र. द्वि.	दण्डि	दण्डिनी	दण्डीनि
स.	हे दण्डिन् हे दण्डि	हे दण्डिनी	हे दण्डीनि

शेषं शार्ङ्गिन् (४४) शब्दवत्।
एवं मनोहारिन्, स्रग्विन् इत्यादयः ।

(६८) सकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'पयस्' शब्दः ।

प्र. द्वि. सं.	पयः	पयसी	पयांसि

शेषं वेधस् (४५) शब्दवत् ।

(६९) सकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'हविस्' शब्दः ।

प्र. सं.	हविः	हविषी	हवींषि
द्वि.	हविः	हविषी	हवींषि
तृ.	हविषा	हविर्भ्याम्	हविर्भिः

इत्यादि ।
एवं अर्चिस्, आयुस्, धनुस् इत्यादयः ।

इति हलन्ताः नपुंसकलिङ्गः ।

सर्व, विश्व, कतर, कतम, यतर, यतम, ततर, ततम, एकतर, एकतम, अन्य, अन्यतर, इतर, त्व, सम, सीम, नेम, पूर्व, पर, अवर, दाक्षिण, उत्तर, अधर, अपर, स्व, अन्तर, एक, उभ, उभय, द्वि, त्वत्, भवत्, तद्, यद्, एतद्, युष्मद् अस्मद्, किम्, इदम्, अदस् ।

एते सर्वनामशब्दाः ।

---

(७०) अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'सर्व' शब्दः ।

	एकवचनम्.	द्विवचनम्.	बहुवचनम्.
प्र.	सर्वः	सर्वौ	सर्वे
द्वि.	सर्वम्	सर्वौ	सर्वान्
तृ.	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
च.	सर्वस्मै	सर्वाभ्याम	सर्वेभ्यः
पं.	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
ष.	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
स.	सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु
सं.	हे सर्व	हे सर्वौ	हे सर्वे

एवं विश्वादयः ।

(७१) आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'सर्वा' शब्दः ।

प्र.	सर्वा	सर्वे	सर्वाः
द्वि.	सर्वाम्	सर्वे	सर्वाः
तृ.	सर्वया	सर्वाभ्याम्	सर्वाभिः

सर्व शब्दः——(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
च.	सर्वस्यै	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
पं.	सर्वस्याः	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
ष.	सर्वस्याः	सर्वयोः	सर्वासाम्
स.	सर्वस्याम्	सर्वयोः	सर्वासु
सं.	हे सर्वे	हे सर्वे	हे सर्वाः

(७२) अकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'सर्व' शब्दः ।

प्र. द्वि.	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि

शेषं पुं (७१) वत् ।

(७३) अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'पूर्व' शब्दः ।

प्र.	पूर्वः	पूर्वौ	पूर्वे, पूर्वाः
द्वि.	पूर्वम्	पूर्वौ	पूर्वान्
तृ.	पूर्वेण	पूर्वाभ्याम्	पूर्वैः
च.	पूर्वस्मै	पूर्वाभ्याम्	पूर्वेभ्यः
पं.	पूर्वस्मात्, पूर्वात्	पूर्वाभ्याम्	पूर्वेभ्यः
ष.	पूर्वस्य	पूर्वयोः	पूर्वेषाम्
स.	पूर्वस्मिन्, पूर्वे	पूर्वयोः	पूर्वेषु
सं.	हे पूर्व	हे पूर्वौ	हे पूर्वे हे पूर्वाः

एवं पर, अवर, दक्षिण, उत्तर, अपर, अधर शब्दाः ।

(७४) आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'पूर्वा' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	पूर्वा	पूर्वे	पूर्वाः

इत्यादि सर्वा (७२) शब्दवत्

(७५) अकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'पूर्व' शब्दः ।

प्र. द्वि.	पूर्वम्	पूर्वे	पूर्वाणि

शेषं पुं (७४) वत् ।

(७६) दकारान्तः पुल्लिङ्गो 'तद्' शब्दः ।

प्र.	सः	तौ	ते
द्वि.	तम्	तौ	तान्
तृ.	तेन	ताभ्याम्	तैः
च.	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
पं.	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
ष.	तस्य	तयोः	तेषाम्
स.	तस्मिन्	तयोः	तेषु

(७७) दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'तद्' शब्दः ।

प्र.	सा	ते	ताः
द्वि.	ताम्	ते	ताः
तृ.	तया	ताभ्याम्	ताभिः
च.	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
पं.	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः
ष.	तस्याः	तयोः	तासाम्
स.	तस्याम्	तयोः	तासु

(७८) दकारान्त नपुंसकलिङ्गो 'तद्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र. द्वि.	तत्	ते	तानि

शेषं पुं (७७) वत् ।

(७९) दकारान्तः पुंल्लिङ्गो 'यद्' शब्दः ।

प्र.	यः	यौ	ये
द्वि.	यम्	यौ	यान्
तृ.	येन	याभ्याम्	यैः
च.	यस्मै	याभ्याम्	येभ्यः
पं.	यस्मात्	याभ्याम्	येभ्यः
ष.	यस्य	ययोः	येषाम्
स.	यस्मिन्	ययोः	येषु

(८०) दकारान्तः स्त्रीलिङ्गो 'यद्' शब्दः ।

प्र.	या	ये	याः
द्वि.	याम्	ये	याः
तृ.	यया	याभ्याम्	याभिः
च.	यस्यै	याभ्याम्	याभ्यः
पं.	यस्याः	याभ्याम्	याभ्यः
ष.	यस्याः	ययोः	यासाम्
स.	यस्याम्	ययोः	यासु

(८१) दकारान्तः नपुंसकलिङ्गो 'यद्' शब्दः ।

प्र.	यत्	ये	यानि
द्वि.	यत्	ये	यानि

शेषं पुं (८०) वत् ।

(८२) दकारान्तः पुल्लिङ्गो 'एतद्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	एषः	एतौ	एते
द्वि.	एतम्, एनम्	एतौ, एनौ	एतान्, एनान्
तृ.	एतेन, एनेन	एताभ्याम्	एतैः
च.	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
पं.	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
ष.	एतस्य	एतयोः, एनयोः	एतेषाम्
स.	एतस्मिन्	एतयोः, एनयोः	एतेषु

(८३) दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'एतद्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	एषा	एते	एताः
द्वि.	एताम्, एनाम्	एते, एने	एताः, एनाः
तृ.	एतया, एनया	एताभ्याम्	एताभिः
च.	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
पं.	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
ष.	एतस्याः	एतयोः, एनयोः	एतासाम्
स.	एतस्याम्	एतयोः, एनयोः	एतासु

(८४) दकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'एतद्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	एतत्	एते	एतानि
द्वि.	एतत् / एनत्	एते / एने	एतानि / एनानि

शेषं पुं (८३) वत् ।

(८५) दकारान्तस्त्रिषु लिङ्गेषु समानो 'युष्मद्' शब्दः ।

प्र.	त्वम्	युवाम्	यूयम्
द्वि.	त्वाम् / त्वा	युवाम् / वाम्	युष्मान् / वः
तृ.	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
च.	तुभ्यम् / ते	युवाभ्याम् / वाम्	युष्मभ्यम् / वः
पं	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
ष.	तव / ते	युवयोः / वाम्	नुष्माकम् / वः
स.	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

(८६) दकारान्तस्त्रिषु लिङ्गेषु समानः 'अस्मद्' शब्दः ।

प्र.	अहम्	आवाम्	वयम्
द्वि.	माम् / मा	आवाम् / नौ	अस्मान् / नः
तृ.	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः

‘अस्मद्’ शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
च.	मह्यम्	आवाभ्याम्	अस्मभ्यम्
	मे	नौ	नः
पं.	मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
ष.	मम	आवयोः	अस्माकम्
	मे	नौ	नः
स.	मयि	आवयोः	अस्मासु

(८७) मकारान्तः पुल्लिङ्गः ‘इदम्’ शब्दः ।

प्र.	अयम्	इमौ	इमे
द्वि.	इमम्	इमौ	इमान्
	एनम्	एनौ	एनान्
तृ.	अनेन एनेन	आभ्याम्	एभिः
च.	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः
पं.	अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः
ष.	अस्य	अनयोः एनयोः	एषाम्
स.	अस्मिन्	अनयोः एनयोः	एषु

(८८) मकारान्तः स्त्रीलिङ्गः ‘इदम्’ शब्दः ।

प्र.	इयम्	इमे	इमाः
द्वि.	इमाम्, एनाम्	इमे, एने	इमाः, एनाः
तृ.	अनया, एनया	आभ्याम्	आभिः

इदम् शब्दः—(*Concluded*).

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
च.	अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः
प.	अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः
ष.	अस्याः	अनयोः, एनयोः	आसाम्
स.	अस्याम्	अनयोः, एनयोः	आसु

(८९) मकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'इदम्' शब्दः ।

प्र.	इदम्	इमे	इमानि
द्वि.	इदम्, एनत्	इमे, एने	इमानि, एनानि

शेषं पुं (८८) वत् ।

(९०) मकारान्तः पुंलिङ्गः 'किम्' शब्दः ।

प्र.	कः	कौ	के

इत्यादि यद् (८०) शब्दवत् ।

(९१) मकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'किम्' शब्दः ।

प्र.	का	के	काः

इत्यादि यद् (८१) शब्दवत् ।

(९२) मकारान्त नपुंसकलिङ्गः 'किम्' शब्दः ।

प्र. द्वि.	किम्	के	कानि

शेषं यद् (८२) शब्दवत् ।

(९३) सकारान्तः पुल्लिङ्गः 'अदस्' शब्दः ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्र.	असौ	अमू	अमी
द्वि.	अमुम्	अमू	अमून्
तृ.	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः
च.	अमुष्मै	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
पं.	अमुष्मात्	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
ष.	अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्
स.	अमुष्मिन्	अमुयोः	अमीषु

(९४) सकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'अदस्' शब्दः ।

प्र	असौ	अमू	अमूः
द्वि.	अमुम्	अमू	अमूः
तृ.	अमुया	अमूभ्याम्	अमूभिः
च.	अमुष्यै	अमूभ्याम्	अमूभ्यः
पं.	अमुष्याः	अमूभ्याम्	अमूभ्यः
ष.	अमुष्याः	अमुयोः	अमूषाम्
स.	अमुष्याम्	अमुयोः	अमूषु

(९५) सकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'अदस्' शब्दः ।

प्र. द्वि.	अदः	अमू	अमूनि

शेषं पुं (९४) वत् ।

(९६-९८) अकारान्तः नित्यमेकवचनः 'एक' शब्दः ।

	पुल्लिङ्गे	स्त्रीलिङ्गे	नपुंसकलिङ्गे
प्र.	एकः	एका	एकम्
द्वि.	एकम्	एकाम्	एकम्

एक शब्दः——(*Concluded*).

	पुल्लिङ्गे	स्त्रीलिङ्गे	नपुंसकलिङ्गे
तृ.	एकेन	एकया	एकेन
च.	एकस्मै	एकस्यै	एकस्मै
पं.	एकस्मात्	एकस्याः	एकस्मात्
ष.	एकस्य	एकस्याः	एकस्य
स.	एकस्मिन्	एकस्याम्	एकस्मिन्

(९९-१०१) इकारान्तः नित्यंद्विवचनो 'द्वि' शब्दः ।

प्र.	द्वौ	द्वे	द्वे
द्वि.	द्वौ	द्वे	द्वे
तृ.	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
च.	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
पं.	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
ष.	द्वयोः	द्वयोः	द्वयोः
स.	द्वयोः	द्वयोः	द्वयोः

(१०२-१०४) इकारान्तः नित्यंबहुवचनः 'त्रि' शब्दः ।

प्र.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
द्वि.	त्रीन्	तिस्रः	त्रीणि
तृ.	त्रिभिः	तिसृभिः	त्रिभिः
च.	त्रिभ्यः	तिसृभ्यः	त्रिभ्यः
पं.	त्रिभ्यः	तिसृभ्यः	त्रिभ्यः
ष.	त्रयाणाम्	तिसृणाम्	त्रयाणाम्
स.	त्रिषु	तिसृषु	त्रिषु

(१०५-१०७) रेफान्तः नित्यंबहुवचनः 'चतुर्' शब्दः ।

	पुल्लिङ्गे	स्त्रीलिङ्गे	नपुंसकलिङ्गे
प्र.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
द्वि.	चतुरः	चतस्रः	चत्वारि
तृ.	चतुर्भिः	चतसृभिः	चतुर्भिः
च.	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	चतुर्भ्यः
पं.	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	चतुर्भ्यः
ष.	चतुर्णाम्	चतसृणाम्	चतुर्णाम्
स.	चतुर्षु	चतसृषु	चतुर्षु

(१०८) षकारान्तस्त्रिषु लिङ्गेषु समः 'षट्' शब्दः ।

षट् । षट् । षड्भिः । षड्भ्यः । षड्भ्यः । षण्णाम् । षट्सु-षट्त्सु ।

(१०९) नकारान्तस्त्रिषु लिङ्गेषु समः 'पञ्चन्' शब्दः ।

पञ्च । पञ्च । पञ्चभिः । पञ्चभ्यः । पञ्चभ्यः । पञ्चानाम् । पञ्चसु ।

एवं सप्तन्, नवन्, दशन् इत्यादयः ।

(११०) नकारान्तस्त्रिषु लिङ्गेषु समः 'अष्टन्' शब्दः ।

अष्टौ-अष्ट । अष्टौ-अष्ट । अष्टाभिः-अष्टभिः । अष्टाभ्यः-अष्टभ्यः । अष्टाभ्यः-अष्टभ्यः । अष्टानाम् । अष्टासु-अष्टसु.

(१११) अकारान्तः पुल्लिङ्गः नित्यंबहुवचनः दार शब्दः ।

दाराः । दारान् । दारैः । दारेभ्यः । दारेभ्यः । दाराणाम् । दारेषु ।

(११२) इकारान्तः त्रिषुलिङ्गेषु समानः नित्यंबहुवचनः कति शब्दः ।

कति । कति । कतिभ्यः । कतिभ्यः । कतीनाम् । कतिषु ।

(११३) पकारान्त स्त्रीलिङ्गः नित्यंबहुवचनः अप् शब्दः ।

आपः । अपः । अद्भिः । अद्भ्यः । अद्भ्यः । अपाम् । अप्सु ।

(११४). सकारान्तः स्त्रीलिङ्गः नित्यंबहुवचनः अप्सरश्शब्दः ।

अप्सरसः । अप्सरसः । अप्सरोभिः । अप्सरोभ्यः । अप्सरोभ्यः । अप्सरसाम् । अप्सरस्सु ।

(११५) अकारान्तः पुल्लिङ्गः नित्यंबहुवचनः प्राण शब्दः ।

प्राणाः । प्राणान् । प्राणैः । प्राणेभ्यः । प्राणेभ्यः । प्राणानाम् । प्राणेषु ।

(११६) सकारान्तः स्त्रीलिङ्गः नित्यंबहुवचनः सुमनश्शब्दः ।

सुमनसः । सुमनसः । सुमनोभिः । सुमनोभ्यः । सुमनोभ्यः । सुमनसाम् । सुमनस्सु ।

(११७) उकारान्तः पुल्लिङ्गः नित्यंबहुवचनः असु शब्दः ।

असवः । असून् । असुभिः । असुभ्यः । असुभ्यः । असूनाम् । असुषु ।

(११८) आकारान्तस्त्रीलिङ्गः नित्यंबहुवचनः समा शब्दः ।

समाः । समाः । समाभिः । समाभ्यः । समाभ्यः । समानाम् । समासु ।

इदमस्तु सन्निकृष्टं समीपतरवर्ति चैतदोरूपम् ।
अदसस्तुविप्रकृष्टम् तदिति परोक्षे विजानीयात् ॥

CHAPTER IX—*A*.

तिङन्तप्रकरणम् ।

Personal terminations and significations of tenses and moods.

---

१. तिङन्तप्रत्ययाः लकारार्थाश्च संक्षेपेण प्रथमभागे उच्यन्ते ।
द्वितीयभागे तिङन्तप्रकरणे विस्तरेण वक्ष्यन्ते ॥

The use of the various Tenses are given briefly in this Part. They will be more fully dealt with in the II Part, III Chapter.

२. तिङन्तप्रत्ययाः परस्मैपद-आत्मनेपद-भेदेन द्विधा ॥

The personal terminations are of two kinds:—Parasmaipada and Atmanepada.

३. केचन धातवः परस्मैपद-प्रत्ययानेव लभन्ते ।
केचन धातवः आत्मनेपद-प्रत्ययानेव लभन्ते ।
केचन द्विविधप्रत्ययानपि लभन्ते ॥

Some roots take only Parasmaipada terminations; some only Atmanepada ; while others take optionally either.

४. उभयपदिस्थलेतु क्रियाफले कर्तृगामिनि आत्मनेपदप्रत्ययाः धातोः भवन्ति ।
क्रियाफले परगामिनि धातोः परस्मैपदप्रत्ययाः भवन्ति ॥

In the case of those roots which take either of these terminations, when the result of the action indicated by the verb goes to the agent, Atmanepada is used ; otherwise Parasmaipada.

५. परस्मैपदिमात्र-आत्मनेपदिमात्रस्थले तु क्रियाफलम्
आत्मगामि वा परगामि वा इति तत्तत्प्रकरणादेव अवगन्तव्यम् ॥

In the case of roots which take exclusively Parasmaipada or Atmanepada, whether the result of the action

goes to the agent or not will have to be decided from the context.

६. प्रथमभागे शब्विकरणधातवः उच्यन्ते ।
शेषाः उत्तरभागे वक्ष्यन्ते ॥

In the I Part, Roots of the First Conjugation are dealt with. The rest will find treatment in the II Part.

७. धातूनां लकाराः दश ।
अत्र लकारचतुष्टयं उच्यते ।
उत्तरत्र सर्वं ज्ञास्यते ॥

There are ten tenses and moods. In this part three tenses and the potential mood are given, the rest in the other part.

८. भूतभविष्यद्वर्तमानभेदेन कालः त्रेधा भवति ॥

Tenses are three in number:—Past, Future and Present.

९. तत्र वर्तमाने अर्थे धातोः परतः लट् भवेत् ॥

Present tense terminations are used to denote present time.

१०. भूतार्थे धातोः परतः लङ् स्यात् ॥

Imperfect terminations are used to denote the past.

११. भविष्यदर्थे धातोः परतः लृट् भवेत् ॥

Second Future terminations are used to denote Future.

१२. विध्यर्थे धातोः परतः लिङ् स्यात् ॥

Potential mood terminations are used to denote command.

PARASMAIPADA TERMINATIONS.

अयं तु प्राचाम् पन्थाः

परस्मैपदप्रत्ययाः ।

	ए. Singular.	द्वि. Dual.	ब. Plural.
Third person. प्रथमपुरुषः	तिप्	तस्	झि
Second person. मध्यमपुरुषः	सिप्	थस्	थ
First person. उत्तमपुरुषः	मिप्	वस्	मस्

ATMANEPADA TERMINATIONS.

आत्मनेपदप्रत्ययाः ।

	ए. Singular,	द्वि. Dual.	ब. Plural.
Third person. प्रथमपुरुषः	त	आताम्	झ
Second person. मध्यमपुरुषः	थास्	आथाम्	ध्वम्
First person. उत्तमपुरुषः	इड्	वहि	महिङ्

एवं (IX-C) प्रकरणे ग्रन्थविस्तरभयात् धातूनां एकवचनान्येव प्रदर्श्यन्ते.

Note :—Here the ancient usage has been followed. Third person singular only of roots are mentioned in Chapter IX-C in this manner which has been adopted from the ancient sage Panini.

अयन्तु आधुनिकानाम् पन्थाः एवं रीत्या धातूनाम् दशलकाराः अत्र प्रदर्श्यन्ते।

The arrangement here is the modern usage.

१३. परस्मैपदि धातुलकार प्रत्ययाः।

PARASMAIPADA TERMINATIONS.

	ए. Singular.	द्वि. Dual.	ब. Plural.
	लट्। PRESENT.		
उ. First person.	मि	वः	मः
म. Second person.	सि	थः	थ
प्र. Third person.	ति	तः	अन्ति
	लङ्। IMPERFECT.		
उ. F.	अम्	व	म
म. S.	स्	तम्	त
प्र. T.	त्	ताम्	अन्
	लृट्। SECOND FUTURE.		
उ. F.	स्यामि	स्यावः	स्यामः
म. S.	स्यसि	स्यथः	स्यथ
प्र. T.	स्यति	स्यतः	स्यन्ति
	विधिलिङ्। POTENTIAL.		
उ. F.	ईयम्	ईव	ईम
म. S.	ईः	ईतम्	ईत
प्र. T.	ईत्	ईताम्	ईयुः

१४. आत्मनेपद लकारप्रत्ययाः ।

ATMANEPADA TERMINATIONS.

	ए.	द्वि.	ब.
	लट् । PRESENT.		
उ. F.	इ	वहे	महे
म. S.	से	इथे	ध्वे
प्र. T.	ते	इते	अन्ते
	लङ् । IMPERFECT.		
उ. F.	इ	वहि	महि
म. S.	थास्	इथाम्	ध्वम्
प्र. T.	त	इताम्	अन्त
	लृट् । SECOND FUTURE.		
उ. F.	स्ये	स्यावहे	स्यामहे
म. S.	स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
प्र. T.	स्यते	स्येते	स्यन्ते
	विधिलिङ् । POTENTIAL.		
उ. F.	ईय	ईवहि	ईमहि
म. S.	ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम्
प्र. T.	ईत	ईयाताम्	ईरन्

CHAPTER IX—*B*.

I. शब्विकरणधातुरूपाणि ।

CONJUGATION OF ROOTS OF THE FIRST CONJUGATION.

दृश् (पश्य्)—to see.—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

	ए. Singular.	द्वि. Dual.	ब. Plural.
		लट् । PRESENT.	
उ. F.	पश्यामि	पश्यावः	पश्यामः
म. S.	पश्यसि	पश्यथः	पश्यथ
प्र. T.	पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
		लङ् । IMPERFECT.	
उ. F.	अपश्यम्	अपश्याव	अपश्याम
म. S.	अपश्यः	अपश्यतम्	अपश्यत
प्र. T.	अपश्यत्	अपश्यताम्	अपश्यन्
		लोट् । IMPERATIVE.	
उ. F.	पश्यानि	पश्याव	पश्याम
म. S.	पश्य	पश्यतम्	पश्यत
प्र. T.	पश्यतु	पश्यताम्	पश्यन्तु
		विधिलिङ् । POTENTIAL.	
उ. F.	पश्येयम्	पश्येव	पश्येम
म. S.	पश्येः	पश्येतम्	पश्येत
प्र. T.	पश्येत्	पश्येताम्	पश्येयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non Conjugational Tenses

		लिट् । PERFECT.	
उ. F.	ददर्श	ददृशिव	ददृशिम
म. S.	ददर्शिथ—दद्रष्ठ	ददृशथुः	ददृश
प्र. T.	ददर्श	ददृशतुः	ददृशुः

Non Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	द्रष्टास्मि	द्रष्टास्वः	द्रष्टास्मः
म. S.	द्रष्टासि	द्रष्टास्थः	द्रष्टास्थ
प्र. T.	द्रष्टा	द्रष्टारौ	द्रष्टारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	द्रक्ष्यामि	द्रक्ष्यावः	द्रक्ष्यामः
म. S.	द्रक्ष्यसि	द्रक्ष्यथः	द्रक्ष्यथ
प्र. T.	द्रक्ष्यति	द्रक्ष्यतः	द्रक्ष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अद्रक्ष्यम्	अद्रक्ष्याव	अद्रक्ष्याम
म. S.	अद्रक्ष्यः	अद्रक्ष्यतम्	अद्रक्ष्यत
प्र. T.	अद्रक्ष्यत्	अद्रक्ष्यताम्	अद्रक्ष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	दृश्यासम्	दृश्यास्व	दृश्यास्म
म. S.	दृश्याः	दृश्यास्तम्	दृश्यास्त
प्र. T.	दृश्यात्	दृश्यास्ताम्	दृश्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अद्राक्षम् / अदर्शम्	अद्राक्ष्व / अदर्शाव	अद्राक्ष्म / अदर्शाम
म. S.	अद्राक्षीः / अदर्शः	अद्राष्टम् / अदर्शतम्	अद्राष्ट / अदर्शत
प्र. T.	अद्राक्षीत् / अदर्शत्	अद्राष्टाम् / अदर्शताम्	अद्राक्षुः / अदर्शन्

गम् (गच्छ्) = to go.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	गच्छामि	गच्छावः	गच्छामः
म. S.	गच्छसि	गच्छथः	गच्छथ
प्र. T.	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अगच्छम्	अगच्छाव	अगच्छाम
म. S.	अगच्छः	अगच्छतम्	अगच्छत
प्र. T.	अगच्छत्	अगच्छताम्	अगच्छन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	गच्छानि	गच्छाव	गच्छाम
म. S.	गच्छ	गच्छतम्	गच्छत
प्र. T.	गच्छतु	गच्छताम्	गच्छन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	गच्छेयम्	गच्छेव	गच्छेम
म. S.	गच्छेः	गच्छेतम्	गच्छेत
प्र. T.	गच्छेत्	गच्छेताम्	गच्छेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	जगाम—जगम	जग्मिव	जग्मिम
म. S.	जगमिथ—जगन्थ	जग्मथुः	जग्म
प्र. T.	जगाम	जग्मतुः	जग्मुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	गन्तास्मि	गन्तास्वः	गन्तास्मः
म. S.	गन्तासि	गन्तास्थः	गन्तास्थ
प्र. T.	गन्ता	गन्तारौ	गन्तारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	गमिष्यामि	गमिष्यावः	गमिष्यामः
म. S.	गमिष्यसि	गमिष्यथः	गमिष्यथ
प्र. T.	गमिष्यति	गमिष्यतः	गमिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अगमिष्यम्	अगमिष्याव	अगमिष्याम
म. S.	अगमिष्यः	अगमिष्यतम्	अगमिष्यत
प्र. T.	अगमिष्यत्	अगमिष्यताम्	अगमिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	गम्यासम्	गम्यास्व	गम्यास्म
म. S.	गम्याः	गम्यास्तम्	गम्यास्त
प्र. T.	गम्यात्	गम्यास्ताम्	गम्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अगमम्	अगमाव	अगमाम
म. S.	अगमः	अगमतम्	अगमत
प्र. T.	अगमत्	अगमताम्	अगमन्

स्था (तिष्ठ्)=to stand.—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	तिष्ठामि	तिष्ठावः	तिष्ठामः
म. S.	तिष्ठसि	तिष्ठथः	तिष्ठथ
प्र. T.	तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अतिष्ठम्	अतिष्ठाव	अतिष्ठाम
म. S.	अतिष्ठः	अतिष्ठतम्	अतिष्ठत
प्र. T.	अतिष्ठत्	अतिष्ठताम्	अतिष्ठन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	तिष्ठानि	तिष्ठाव	तिष्ठाम
म. S.	तिष्ठ	तिष्ठतम्	तिष्ठत
प्र. T.	तिष्ठतु	तिष्ठताम्	तिष्ठन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	तिष्ठेयम्	तिष्ठेव	तिष्ठेम
म. S.	तिष्ठेः	तिष्ठेतम्	तिष्ठेत
प्र. T.	तिष्ठेत्	तिष्ठेताम्	तिष्ठेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	तस्थौ	तस्थिव	तस्थिम
म. S.	तस्थिथ—तस्थाथ	तस्थथुः	तस्थ
प्र. T.	तस्थौ	तस्थतुः	तस्थुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	स्थातास्मि	स्थातास्वः	स्थातास्मः
म. S.	स्थातासि	स्थातास्थः	स्थातास्थ
प्र. T.	स्थाता	स्थातारौ	स्थातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	स्थास्यामि	स्थास्यावः	स्थास्यामः
म. S.	स्थास्यसि	स्थास्यथः	स्थास्यथ
प्र. T.	स्थास्यति	स्थास्यतः	स्थास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अस्थास्यम्	अस्थास्याव	अस्थास्याम
म. S.	अस्थास्यः	अस्थास्यतम्	अस्थास्यत
प्र. T.	अस्थास्यत्	अस्थास्यताम्	अस्थास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	स्थेयासम्	स्थेयास्व	स्थेयास्म
म. S.	स्थेयाः	स्थेयास्तम्	स्थेयास्त
प्र. T.	स्थेयात्	स्थेयास्ताम्	स्थेयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अस्थाम्	अस्थाव	अस्थाम
म. S.	अस्थाः	अस्थातम्	अस्थात
प्र. T.	अस्थात्	अस्थाताम्	अस्थुः

वस्=to dwell.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	वसामि	वसावः	वसामः
म. S.	वससि	वसथः	वसथ
प्र. T.	वसति	वसतः	वसन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अवसम्	अवसाव	अवसाम
म. S.	अवसः	अवसतम्	अवसत
प्र. T.	अवसत्	अवसताम्	अवसन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	वसानि	वसाव	वसाम
म. S.	वस	वसतम्	वसत
प्र. T.	वसतु	वसताम्	वसन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL

उ. F.	वसेयम्	वसेव	वसेम
म. S.	वसेः	वसेतम्	वसेत
प्र. T.	वसेत्	वसेताम्	वसेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	उवास—उवस	ऊषिव	ऊषिम
म. S.	उवस्थ—उवसिथ	ऊषथुः	ऊष
प्र. T.	उवास	ऊषतुः	ऊषुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	वस्तास्मि	वस्तास्वः	वस्तास्मः
म. S.	वस्तासि	वस्तास्थः	वस्तास्थ
प्र. T.	वस्ता	वस्तारौ	वस्तारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	वत्स्यामि	वत्स्यावः	वत्स्यामः
म. S.	वत्स्यसि	वत्स्यथः	वत्स्यथ
प्र. T.	वत्स्यति	वत्स्यतः	वत्स्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अवत्स्यम्	अवत्स्याव	अवत्स्याम
म. S.	अवत्स्यः	अवत्स्यतम्	अवत्स्यत
प्र. T.	अवत्स्यत्	अवत्स्यताम्	अवत्स्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	उष्यासम्	उष्यास्व	उष्यास्म
म. S.	उष्याः	उष्यास्तम्	उष्यास्त
प्र. T.	उष्यात्	उष्यास्ताम्	उष्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अवात्सम्	अवात्स्व	अवात्स्म
म. S.	अवात्सीः	अवात्तम्	अवात्त
प्र. T.	अवात्सीत्	अवात्ताम्	अवात्सुः

पठ्=to learn —Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	पठामि	पठावः	पठामः
म. S.	पठसि	पठथः	पठथ
प्र. T.	पठति	पठतः	पठन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अपठम्	अपठाव	अपठाम
म. S.	अपठः	अपठतम्	अपठत
प्र. T.	अपठत्	अपठताम्	अपठन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	पठानि	पठाव	पठाम
म. S.	पठ	पठतम्	पठत
प्र. T.	पठतु	पठताम्	पठन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	पठेयम्	पठेव	पठेम
म. S.	पठेः	पठेतम्	पठेत
प्र. T.	पठेत्	पठेताम्	पठेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	पपाठ—पपठ	पेठिव	पेठिम
म. S.	पेठिथ	पेठथुः	पेठ
प्र. T.	पपाठ	पेठतुः	पेठुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	पठितास्मि	पठितास्वः	पठितास्मः
म. S.	पठितासि	पठितास्थः	पठितास्थ
प्र. T.	पठिता	पठितारौ	पठितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	पठिष्यामि	पठिष्यावः	पठिष्यामः
म. S.	पठिष्यसि	पठिष्यथः	पठिष्यथ
प्र. T.	पठिष्यति	पठिष्यतः	पठिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अपठिष्यम्	अपठिष्याव	अपठिष्याम
म. S.	अपठिष्यः	अपठिष्यतम्	अपठिष्यत
प्र. T.	अपठिष्यत्	अपठिष्यताम्	अपठिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	पठ्यासम्	पठ्यास्व	पठ्यास्म
म. S	पठ्याः	पठ्यास्तम्	पठ्यास्त
प्र. T.	पठ्यात्	पठ्यास्ताम्	पठ्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अपाठिषम्	अपाठिष्व	अपाठिष्म
म. S.	अपाठीः	अपाठिष्टम्	अपाठिष्ट
प्र. T.	अपाठीत्	अपाठिष्टाम्	अपाठिषुः

मुद्=to enjoy.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	मोदे	मोदावहे	मोदामहे
म. S.	मोदसे	मोदेथे	मोदध्वे
प्र. T.	मोदते	मोदेते	मोदन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अमोदे	अमोदावहि	अमोदामहि
म. S.	अमोदथाः	अमोदेथाम्	अमोदध्वम्
प्र. T.	अमोदत	अमोदेताम्	अमोदन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	मोदै	मोदावहै	मोदामहै
म. S.	मोदस्व	मोदेथाम्	मोदध्वम्
प्र. T.	मोदताम्	मोदेताम्	मोदन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	मोदेय	मोदेवहि	मोदेमहि
म. S.	मोदेथाः	मोदेयाथाम्	मोदेध्वम्
प्र. T.	मोदेत	मोदेयाताम्	मोदेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	मुमुदे	मुमुदिवहे	मुमुदिमहे
म. S.	मुमुदिषे	मुमुदाथे	मुमुदिध्वे
प्र. T.	मुमुदे	मुमुदाते	मुमुदिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	मोदिताहे	मोदितास्वहे	मोदितास्महे
म. S.	मोदितासे	मोदितासाथे	मोदिताध्वे
प्र. T.	मोदिता	मोदितारौ	मोदितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	मोदिष्ये	मोदिष्यावहे	मोदिष्यामहे
म. S.	मोदिष्यसे	मोदिष्येथे	मोदिष्यध्वे
प्र. T.	मोदिष्यते	मोदिष्येते	मोदिष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अमोदिष्ये	अमोदिष्यावहि	अमोदिष्यामहि
म. S.	अमोदिष्यथाः	अमोदिष्येथाम्	अमोदिष्यध्वम्
प्र. T.	अमोदिष्यत	अमोदिष्येताम्	अमोदिष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	मोदिषीय	मोदिषीवहि	मोदिषीमहि
म. S.	मोदिषीष्ठाः	मोदिषीयास्थाम्	मोदिषीध्वम्
प्र. T.	मोदिषीष्ट	मोदिषीयास्ताम्	मोदिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अमोदिषि	अमोदिष्वहि	अमोदिष्महि
म. S.	अमोदिष्ठाः	अमोदिषाथाम्	अमोदिध्वम्
प्र. T.	अमोदिष्ट	अमोदिषाताम्	अमोदिषत

सेव्=to serve—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	सेवे	सेवावहे	सेवामहे
म. S.	सेवसे	सेवेथे	सेवध्वे
प्र. T.	सेवते	सेवेते	सेवन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	असेवे	असेवावहि	असेवामहि
म. S.	असेवथाः	असेवेथाम्	असेवध्वम्
प्र. T.	असेवत	असेवेताम्	असेवन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	सेवै	सेवावहै	सेवामहै
म. S.	सेवस्व	सेवेथाम्	सेवध्वम्
प्र. T.	सेवताम्	सेवेताम्	सेवन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	सेवेय	सेवेवहि	सेवेमहि
म. S.	सेवेथाः	सेवेयाथाम्	सेवेध्वम्
प्र. T.	सेवेत	सेवेयाताम्	सेवेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	सिषेवे	सिषेविवहे	सिषेविमहे
म. S	सिषेविषे	सिषेवाथे	सिषेविध्वे
प्र. T.	सिषेवे	सिषेवाते	सिषेविरे

Non Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	सेविताहे	सेवितास्वहे	सेवितास्महे
म. S.	सेवितासे	सेवितासाथे	सेविताध्वे
प्र. T.	सेविता	सेवितारौ	सेवितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	सेविष्ये	सेविष्यावहे	सेविष्यामहे
म. S.	सेविष्यसे	सेविष्येथे	सेविष्यध्वे
प्र. T.	सेविष्यते	सेविष्येते	सेविष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	असेविष्ये	असेविष्यावहि	असेविष्यामहि
म. S.	असेविष्यथाः	असेविष्येथाम्	असेविष्यध्वम्
प्र. T.	असेविष्यत	असेविष्येताम्	असेविष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	सेविषीय	सेविषीवहि	सेविषीमहि
म. S.	सेविषीष्ठाः	सेविषीयास्थाम्	सेविषीध्वम्
प्र. T.	सेविषीष्ट	सेविषीयास्ताम्	सेविषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	असेविषि	असेविष्वहि	असेविष्महि
म. S.	असेविष्ठाः	असेविषाथाम्	असेविध्वम्
प्र. T.	असेविष्ट	असेविषाताम्	असेविषत

श्रि = to obtain.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	श्रयामि	श्रयावः	श्रयामः
म. S.	श्रयसि	श्रयथः	श्रयथ
प्र. T.	श्रयति	श्रयतः	श्रयन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अश्रयम्	अश्रयाव	अश्रयाम
म. S.	अश्रयः	अश्रयतम्	अश्रयत
प्र. T.	अश्रयत्	अश्रयताम्	अश्रयन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	श्रयाणि	श्रयाव	श्रयाम
म. S.	श्रय	श्रयतम्	श्रयत
प्र. T.	श्रयतु	श्रयताम्	श्रयन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	श्रयेयम्	श्रयेव	श्रयेम
म. S.	श्रयेः	श्रयेतम्	श्रयेत
प्र. T.	श्रयेत्	श्रयेताम्	श्रयेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	शिश्राय	शिश्रियिव	शिश्रियिम
म. S.	शिश्रयिथ	शिश्रियथुः	शिश्रिय
प्र. T.	शिश्राय	शिश्रियतुः	शिश्रियुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	श्रयितास्मि	श्रयितास्वः	श्रयितास्मः
म. S.	श्रयितासि	श्रयितास्थः	श्रयितास्थ
प्र. T.	श्रयिता	श्रयितारौ	श्रयितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	श्रयिष्यामि	श्रयिष्यावः	श्रयिष्यामः
म. S.	श्रयिष्यसि	श्रयिष्यथः	श्रयिष्यथ
प्र. T.	श्रयिष्यति	श्रयिष्यतः	श्रयिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अश्रयिष्यम्	अश्रयिष्याव	अश्रयिष्याम
म. S.	अश्रयिष्यः	अश्रयिष्यतम्	अश्रयिष्यत
प्र. T.	अश्रयिष्यत्	अश्रयिष्यताम्	अश्रयिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	श्रीयासम्	श्रीयास्व	श्रीयास्म
म. S.	श्रीयाः	श्रीयास्तम्	श्रीयास्त
प्र. T.	श्रीयात्	श्रीयास्ताम्	श्रीयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अशिश्रियम्	अशिश्रियाव	अशिश्रियाम
म. S.	अशिश्रियः	अशिश्रियतम्	अशिश्रियत
प्र. T.	अशिश्रियत्	अशिश्रियताम्	अशिश्रियन्

श्रि = to obtain — Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	श्रये	श्रयावहे	श्रयामहे
म. S.	श्रयसे	श्रयेथे	श्रयध्वे
प्र. T.	श्रयते	श्रयेते	श्रयन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अश्रये	अश्रयावहि	अश्रयामहि
म. S.	अश्रयथाः	अश्रयेथाम्	अश्रयध्वम्
प्र. T.	अश्रयत	अश्रयेताम्	अश्रयन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	श्रयै	श्रयावहै	श्रयामहै
म. S.	श्रयस्व	श्रयेथाम्	श्रयध्वम्
प्र. T.	श्रयताम्	श्रयेताम्	श्रयन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	श्रयेय	श्रयेवहि	श्रयेमहि
म. S.	श्रयेथाः	श्रयेयाथाम्	श्रयेध्वम्
प्र. T.	श्रयेत	श्रयेयाताम्	श्रयेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	शिश्रिये	शिश्रियिवहे	शिश्रियिमहे
म. S.	शिश्रियिषे	शिश्रियाथे	शिश्रियिध्वे
प्र. T.	शिश्रिये	शिश्रियाते	शिश्रियिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	श्रयिताहे	श्रयितास्वहे	श्रयितास्महे
म. S.	श्रयितासे	श्रयितासाथे	श्रयिताध्वे
प्र. T.	श्रयिता	श्रयितारौ	श्रयितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	श्रयिष्ये	श्रयिष्यावहे	श्रयिष्यामहे
म. S.	श्रयिष्यसे	श्रयिष्येथे	श्रयिष्यध्वे
प्र. T.	श्रयिष्यते	श्रयिष्येते	श्रयिष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अश्रयिष्ये	अश्रयिष्यावहि	अश्रयिष्यामहि
म. S.	अश्रयिष्यथाः	अश्रयिष्येथाम्	अश्रयिष्यध्वम्
प्र. T.	अश्रयिष्यत	अश्रयिष्येताम्	अश्रयिष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	श्रयिषीय	श्रयिषीवहि	श्रयिषीमहि
म. S.	श्रयिषीष्ठाः	श्रयिषीयास्थाम्	श्रयिषीध्वम्
प्र. T.	श्रयिषीष्ट	श्रयिषीयास्ताम्	श्रयिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अशिश्रिये	अशिश्रियावहि	अशिश्रियामहि
म. S.	अशिश्रियथाः	अशिश्रियेथाम्	अशिश्रियध्वम्
प्र. T.	अशिश्रियत	अशिश्रियेताम्	अशिश्रियन्त

तॄ=to cross.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	तरामि	तरावः	तरामः
म. S.	तरसि	तरथः	तरथ
प्र. T.	तरति	तरतः	तरन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अतरम्	अतराव	अतराम
म. S.	अतरः	अतरतम्	अतरत
प्र. T.	अतरत्	अतरताम्	अतरन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	तराणि	तराव	तराम
म. S.	तर	तरतम्	तरत
प्र. T.	तरतु	तरताम्	तरन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	तरेयम्	तरेव	तरेम
म. S.	तरेः	तरेतम्	तरेत
प्र. T.	तरेत्	तरेताम्	तरेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	ततार—ततर	तेरिव	तेरिम
म. S.	तेरिथ	तेरथुः	तेर
प्र. T.	ततार	तेरतुः	तेरुः

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	तारितास्मि	तरितास्वः	तरितास्मः
म. S.	तरितासि	तरितास्थः	तरितास्थ
T.	तरिता	तरितारा	तरितारः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

— *or* —

उ. F.	तरीतास्मि	तरीतास्वः	तरीतास्मः
म. S.	तरीतासि	तरीतास्थः	तरीतास्थ
प्र. T.	तरीता	तरीतारौ	तरीतारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	तरिष्यामि	तरिष्यावः	तरिष्यामः
म. S.	तरिष्यसि	तरिष्यथः	तरिष्यथ
प्र. T.	तरिष्यति	तरिष्यतः	तरिष्यन्ति

— *or* —

उ. F.	तरीष्यामि	तरीष्यावः	तरीष्यामः
म. S.	तरीष्यसि	तरीष्यथः	तरीष्यथ
प्र. T.	तरीष्यति	तरीष्यतः	तरीष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अतरिष्यम्	अतरिष्याव	अतरिष्याम
म. S.	अतरिष्यः	अतरिष्यतम्	अतरिष्यत
प्र. T.	अतरिष्यत्	अतरिष्यताम्	अतरिष्यन्

— *or* —

उ. F.	अतरीष्यम्	अतरीष्याव	अतरीष्याम
म. S.	अतरीष्यः	अतरीष्यतम्	अतरीष्यत
प्र. T.	अतरीष्यत्	अतरीष्यताम्	अतरीष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	तीर्यासम्	तीर्यास्व	तीर्यास्म
म. S.	तीर्याः	तीर्यास्तम्	तीर्यास्त
प्र. T.	तीर्यात्	तीर्यास्ताम्	तीर्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अतारिषम्	अतारिष्व	अतारिष्म
म. S.	अतारीः	अतारिष्टम्	अतारिष्ट
प्र. T.	अतारीत्	अतारिष्टाम्	अतारिषुः

लभ्=to get—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	लभे	लभावहे	लभामहे
म. S.	लभसे	लभेथे	लभध्वे
प्र. T.	लभते	लभेते	लभन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अलभे	अलभावहि	अलभामहि
म. S.	अलभथाः	अलभेथाम्	अलभध्वम्
प्र. T.	अलभत	अलभेताम्	अलभन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	लभै	लभावहै	लभामहै
म. S.	लभस्व	लभेथाम्	लभध्वम्
प्र. T.	लभताम्	लभेताम्	लभन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL

उ. F.	लभेय	लभेवहि	लभेमहि
म. S.	लभेथाः	लभेयाथाम्	लभेध्वम्
प्र. T.	लभेत	लभेयाताम्	लभेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	लेभे	लेभिवहे	लेभिमहे
म. S.	लेभिषे	लेभाथे	लेभिध्वे
प्र. T.	लेभे	लेभाते	लेभिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	लब्धाहे	लब्धास्वहे	लब्धास्महे
म. S.	लब्धासे	लब्धासाथे	लब्धाध्वे
प्र. T.	लब्धा	लब्धारौ	लब्धारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे
म. S.	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे
प्र. T.	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अलप्स्ये	अलप्स्यावहि	अलप्स्यामहि
म. S.	अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
प्र. T.	अलप्स्यत	अलप्स्येताम्	अलप्स्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE

उ. F.	लप्सीय	लप्सीवहि	लप्सीमहि
म. S.	लप्सीष्ठाः	लप्सीयास्थाम्	लप्सीध्वम्
प्र. T.	लप्सीष्ट	लप्सीयास्ताम्	लप्सीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अलप्सि	अलप्स्वहि	अलप्स्महि
म. S.	अलब्धाः	अलप्साथाम्	अलब्ध्वम्
प्र. T.	अलब्ध	अलप्साताम्	अलप्सत

घ्रा = to smell.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	जिघ्रामि	जिघ्रावः	जिघ्रामः
म. S.	जिघ्रसि	जिघ्रथः	जिघ्रथ
प्र. T.	जिघ्रति	जिघ्रतः	जिघ्रन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अजिघ्रम्	अजिघ्राव	अजिघ्राम
म. S.	अजिघ्रः	अजिघ्रतम्	अजिघ्रत
प्र. T.	अजिघ्रत्	अजिघ्रताम्	अजिघ्रन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	जिघ्राणि	जिघ्राव	जिघ्राम
म. S.	जिघ्र	जिघ्रतम्	जिघ्रत
प्र. T.	जिघ्रतु	जिघ्रताम्	जिघ्रन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	जिघ्रेयम्	जिघ्रेव	जिघ्रेम
म. S.	जिघ्रेः	जिघ्रेतम्	जिघ्रेत
प्र. T.	जिघ्रेत्	जिघ्रेताम्	जिघ्रेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	जघ्रौ	जघ्रिव	जघ्रिम
म. S.	जघ्रिथ—जघ्राथ	जघ्रथुः	जघ्र
प्र. T.	जघ्रौ	जघ्रतुः	जघ्रुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	घ्रातास्मि	घ्रातास्वः	घ्रातास्मः
म. S.	घ्रातासि	घ्रातास्थः	घ्रातास्थ
प्र. T.	घ्राता	घ्रातारौ	घ्रातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	घ्रास्यामि	घ्रास्यावः	घ्रास्यामः
म. S.	घ्रास्यसि	घ्रास्यथः	घ्रास्यथ
प्र. T.	घ्रास्यति	घ्रास्यतः	घ्रास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अघ्रास्यम्	अघ्रास्याव	अघ्रास्याम
म. S.	अघ्रास्यः	अघ्रास्यतम्	अघ्रास्यत
प्र. T.	अघ्रास्यत्	अघ्रास्यताम्	अघ्रास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	घ्रायासम्	घ्रायास्व	घ्रायास्म
म. S.	घ्रायाः	घ्रायास्तम्	घ्रायास्त
प्र. T.	घ्रायात्	घ्रायास्ताम्	घ्रायासुः

— *or* —

उ. F.	घ्रेयासम्	घ्रेयास्व	घ्रेयास्म
म. S.	घ्रेयाः	घ्रेयास्तम्	घ्रेयास्त
प्र. T.	घ्रेयात्	घ्रेयास्ताम्	घ्रेयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अघ्रासिषम्	अघ्रासिष्व	अघ्रासिष्म
म. S.	अघ्रासीः	अघ्रासिष्टम्	अघ्रासिष्ट
प्र. T.	अघ्रासीत्	अघ्रासिष्टाम्	अघ्रासिषुः

— *or* —

उ. F.	अघ्राम्	अघ्राव	अघ्राम
म. S.	अघ्राः	अघ्रातम्	अघ्रात
प्र. T.	अघ्रात्	अघ्राताम्	अघ्रुः

यत् = to strive.— Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	यते	यतावहे	यतामहे
म. S.	यतसे	यतेथे	यतध्वे
प्र. T.	यतते	यतेते	यतन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अयते	अयतावहि	अयतामहि
म. S.	अयतथाः	अयतेथाम्	अयतध्वम्
प्र. T.	अयतत	अयतेताम्	अयतन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	यतै	यतावहै	यतामहै
म. S.	यतस्व	यतेथाम्	यतध्वम्
प्र. T.	यतताम्	यतेताम्	यतन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	यतेय	यतेवहि	यतेमहि
म. S.	यतेथाः	यतेयाथाम्	यतेध्वम्
प्र. T.	यतेत	यतेयाताम्	यतेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	येते	येतिवहे	येतिमहे
म. S.	येतिषे	येताथे	येतिध्वे
प्र. T.	येते	येताते	येतिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	यतिताहे	यतितास्वहे	यतितास्महे
म. S.	यतितासे	यतितासाथे	यतिताध्वे
प्र. T.	यतिता	यतितारौ	यतितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	यतिष्ये	यतिष्यावहे	यतिष्यामहे
म. S.	यतिष्यसे	यतिष्येथे	यतिष्यध्वे
प्र. T.	यतिष्यते	यतिष्येते	यतिष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अयतिष्ये	अयतिष्यावहि	अयतिष्यामहि
म. S.	अयतिष्यथाः	अयतिष्येथाम्	अयतिष्यध्वम्
प्र. T.	अयतिष्यत	अयतिष्येताम्	अयतिष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	यतिषीय	यतिषीवहि	यतिषीमहि
म. S.	यतिषीष्ठाः	यतिषीयास्थाम्	यतिषीध्वम्
प्र. T.	यतिषीष्ट	यतिषीयास्ताम्	यतिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अयतिषि	अयतिष्वहि	अयतिष्महि
म. S.	अयतिष्ठाः	अयतिषाथाम्	अयतिध्वं—ढ्वम्
प्र. T.	अयतिष्ट	अयतिषाताम्	अयतिषत

क्रीड्=to play.—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	क्रीडामि	क्रीडावः	क्रीडामः
म. S.	क्रीडसि	क्रीडथः	क्रीडथ
प्र. T.	क्रीडति	क्रीडतः	क्रीडन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अक्रीडम्	अक्रीडाव	अक्रीडाम
म. S.	अक्रीडः	अक्रीडतम्	अक्रीडत
प्र. T.	अक्रीडत्	अक्रीडताम्	अक्रीडन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	क्रीडानि	क्रीडाव	क्रीडाम
म. S.	क्रीड	क्रीडतम्	क्रीडत
प्र. T.	क्रीडतु	क्रीडताम्	क्रीडन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	क्रीडेयम्	क्रीडेव	क्रीडेम
म. S.	क्रीडेः	क्रीडेतम्	क्रीडेत
प्र. T.	क्रीडेत्	क्रीडेताम्	क्रीडेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	चिक्रीड	चिक्रीडिव	चिक्रीडिम
म. S.	चिक्रीडिथ	चिक्रीडथुः	चिक्रीड
प्र. T.	चिक्रीड	चिक्रीडतुः	चिक्रीडुः

Non Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	क्रीडितास्मि	क्रीडितास्वः	क्रीडितास्मः
म. S.	क्रीडितासि	क्रीडितास्थः	क्रीडितास्थ
प्र. T.	क्रीडिता	क्रीडितारौ	क्रीडितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	क्रीडिष्यामि	क्रीडिष्यावः	क्रीडिष्यामः
म. S.	क्रीडिष्यसि	क्रीडिष्यथः	क्रीडिष्यथ
प्र. T.	क्रीडिष्यति	क्रीडिष्यतः	क्रीडिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अक्रीडिष्यम्	अक्रीडिष्याव	अक्रीडिष्याम
म. S.	अक्रीडिष्यः	अक्रीडिष्यतम्	अक्रीडिष्यत
प्र. T.	अक्रीडिष्यत्	अक्रीडिष्यताम्	अक्रीडिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	क्रीड्यासम्	क्रीड्यास्व	क्रीड्यास्म
म. S.	क्रीड्याः	क्रीड्यास्तम्	क्रीड्यास्त
प्र. T.	क्रीड्यात्	क्रीड्यास्ताम्	क्रीड्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अक्रीडिषम्	अक्रीडिष्व	अक्रीडिष्म
म. S.	अक्रीडीः	अक्रीडिष्टम्	अक्रीडिष्ट
प्र. T.	अक्रीडीत्	अक्रीडिष्टाम्	अक्रीडिषुः

रुह्=to grow.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।
Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	रोहामि	रोहावः	रोहामः
म. S.	रोहसि	रोहथः	रोहथ
प्र. T.	रोहति	रोहतः	रोहन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अरोहम्	अरोहाव	अरोहाम
म. S.	अरोहः	अरोहतम्	अरोहत
प्र. T.	अरोहत्	अरोहताम्	अरोहन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	रोहाणि	रोहाव	रोहाम
म. S.	रोह	रोहतम्	रोहत
प्र. T.	रोहतु	रोहताम्	रोहन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	रोहेयम्	रोहेव	रोहेम
म. S.	रोहेः	रोहेतम्	रोहेत
प्र. T.	रोहेत्	रोहेताम्	रोहेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।
Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	रुरोह	रुरुहिव	रुरुहिम
म. S.	रुरोहिथ	रुरुहथुः	रुरुह
प्र. T.	रुरोह	रुरुहतुः	रुरुहुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	रोढास्मि	रोढास्वः	रोढास्मः
म. S.	रोढासि	रोढास्थः	रोढास्थ
प्र. T.	रोढा	रोढारौ	रोढारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	रोक्ष्यामि	रोक्ष्यावः	रोक्ष्यामः
म. S.	रोक्ष्यसि	रोक्ष्यथः	रोक्ष्यथ
प्र. T.	रोक्ष्यति	रोक्ष्यतः	रोक्ष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अरोक्ष्यम्	अरोक्ष्याव	अरोक्ष्याम
म. S.	अरोक्ष्यः	अरोक्ष्यतम्	अरोक्ष्यत
प्र. T.	अरोक्ष्यत्	अरोक्ष्यताम्	अरोक्ष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	रुह्यासम्	रुह्यास्व	रुह्यास्म
म. S.	रुह्याः	रुह्यास्तम्	रुह्यास्त
प्र. T.	रुह्यात्	रुह्यास्ताम्	रुह्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अरुक्षम्	अरुक्षाव	अरुक्षाम
म. S.	अरुक्षः	अरुक्षतम्	अरुक्षत
प्र. T.	अरुक्षत्	अरुक्षताम्	अरुक्षन्

भू = to be.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	भवामि	भवावः	भवामः
म. S.	भवसि	भवथः	भवथ
प्र. T.	भवति	भवतः	भवन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अभवम्	अभवाव	अभवाम
म. S.	अभवः	अभवतम्	अभवत
प्र. T.	अभवत्	अभवताम्	अभवन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	भवानि	भवाव	भवाम
म. S.	भव	भवतम्	भवत
प्र. T.	भवतु	भवताम्	भवन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	भवेयम्	भवेव	भवेम
म. S.	भवेः	भवेतम्	भवेत
प्र. T.	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	बभूव	बभूविव	बभूविम
म. S.	बभूविथ	बभूवथुः	बभूव
प्र. T.	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः
म. S.	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ
प्र. T.	भविता	भवितारौ	भवितारः

लृट् । SECOND FUTURE

उ. F	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः
म. S.	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
प्र. T.	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अभविष्यम्	अभविष्याव	अभविष्याम
म. S.	अभविष्यः	अभविष्यतम्	अभविष्यत
प्र. T.	अभविष्यत्	अभविष्यताम्	अभविष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	भूयासम्	भूयास्व	भूयास्म
म. S.	भूयाः	भूयास्तम्	भूयास्त
प्र. T.	भूयात्	भूयास्ताम्	भूयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अभूवम्	अभूव	अभूम
म. S.	अभूः	अभूतम्	अभूत
प्र. T.	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्

एध्=to increase.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।
Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	एधे	एधावहे	एधामहे
म. S.	एधसे	एधेथे	एधध्वे
प्र. T.	एधते	एधेते	एधन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	ऐधे	ऐधावहि	ऐधामहि
म. S.	ऐधथाः	ऐधेथाम्	ऐधध्वम्
प्र. T.	ऐधत	ऐधेताम्	ऐधन्त

लोट । IMPERATIVE.

उ. F.	एधै	एधावहै	एधामहै
मं. S.	एधस्व	एधेथाम्	एधध्वम्
प्र. T.	एधताम्	एधेताम्	एधन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	एधेय	एधेवहि	एधेमहि
म. S.	एधेथाः	एधेयाथाम्	एधेध्वम्
प्र. T.	एधेत	एधेयाताम्	एधेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।
Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	एधाञ्चक्रे	एधाञ्चकृवहे	एधाञ्चकृमहे
म. S.	एधाञ्चकृषे	एधाञ्चक्राथे	एधाञ्चकृढ्वे
प्र. T.	एधाञ्चक्रे	एधाञ्चक्राते	एधाञ्चक्रिरे

— *or* —

उ. F.	एधामास	एधामासिव	एधामासिम
म. S.	एधामासिथ	एधामासथुः	एधामास
प्र. T.	एधामास	एधामासतुः	एधामासुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

— *or* —

उ. F.	एधाम्बभूव	एधाम्बभूविव	एधाम्बभूविम
म. S.	एधाम्बभूविथ	एधाम्बभूवथुः	एधाम्बभूव
प्र. T.	एधाम्बभूव	एधम्बभूवतुः	एधाम्बभूवुः

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	एधिताहे	एधितास्वहे	एधितास्महे
म. S.	एधितासे	एधितासाथे	एधिताध्वे
प्र. T.	एधिता	एधितारौ	एधितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	एधिष्ये	एधिष्यावहे	एधिष्यामहे
म. S.	एधिष्यसे	एधिष्येथे	एधिष्यध्वे
प्र. T.	एधिष्यते	एधिष्येते	एधिष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	ऐधिष्ये	ऐधिष्यावहि	ऐधिष्यामहि
म. S.	ऐधिष्यथाः	ऐधिष्येथाम्	ऐधिष्यध्वम्
प्र. T.	ऐधिष्यत	ऐधिष्येताम्	ऐधिष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	एधिषीय	एधिषीवहि	एधिषीमहि
म. S.	एधिषीष्ठाः	एधिषीयास्थाम्	एधिषीध्वम्
प्र. T.	एधिषीष्ट	एधिषीयास्ताम्	एधिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	ऐधिषि	ऐधिष्वहि	ऐधिष्महि
म. S.	ऐधिष्ठाः	ऐधिषाथाम्	ऐधिढ्वम्
प्र. T.	ऐधिष्ट	ऐधिषाताम्	ऐधिषत

18

जि = to conquer.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	जयामि	जयावः	जयामः
म. S.	जयसि	जयथः	जयथ
प्र. T.	जयति	जयतः	जयन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अजयम्	अजयाव	अजयाम
म. S.	अजयः	अजयतम्	अजयत
प्र. T.	अजयत्	अजयताम्	अजयन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	जयानि	जयाव	जयाम
म. S.	जय	जयतम्	जयत
प्र. T.	जयतु	जयताम्	जयन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL

उ. F.	जयेयम्	जयेव	जयेम
म. S.	जयेः	जयेतम्	जयेत
प्र. T.	जयेत्	जयेताम्	जयेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	जिगाय—जिगय	जिग्यिव	जिग्यिम
म. S.	जिगयिथ—जिगेथ	जिग्यथुः	जिग्य
प्र. T.	जिगाय	जिग्यतुः	जिग्युः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	जेतास्मि	जेतास्वः	जेतास्मः
म. S.	जेतासि	जेतास्थः	जेतास्थ
प्र. T.	जेता	जेतारौ	जेतारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	जेष्यामि	जेष्यावः	जेष्यामः
म. S.	जेष्यसि	जेष्यथः	जेष्यथ
प्र. T.	जेष्यति	जेष्यतः	जेष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अजेष्यम्	अजेष्याव	अजेष्याम
म. S	अजेष्यः	अजेष्यतम्	अजेष्यत
प्र. T.	अजेष्यत्	अजेष्यताम्	अजेष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	जीयासम्	जीयास्व	जीयास्म
म. S.	जीयाः	जीयास्तम्	जीयास्त
प्र. T.	जीयात्	जीयास्ताम्	जीयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अजैषम्	अजैष्व	अजैष्म
म. S.	अजैषीः	अजैष्टम्	अजैष्ट
प्र. T.	अजैषीत्	अजैष्टाम्	अजैषुः

वृत्=to be.—Atmanepada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	वर्ते	वर्तावहे	वर्तामहे
म. S.	वर्तसे	वर्तेथे	वर्तध्वे
प्र. T.	वर्तते	वर्तेते	वर्तन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अवर्ते	अवर्तावहि	अवर्तामहि
म. S.	अवर्तथाः	अवर्तेथाम्	अवर्तध्वम्
प्र. T.	अवर्तत	अवर्तेताम्	अवर्तन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	वर्तै	वर्तावहै	वर्तामहै
म. S.	वर्तस्व	वर्तेथाम्	वर्तध्वम्
प्र. T.	वर्तताम्	वर्तेताम्	वर्तन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	वर्तेय	वर्तेवहि	वर्तेमहि
म. S.	वर्तेथाः	वर्तेयाथाम्	वर्तेध्वम्
प्र. T.	वर्तेत	वर्तेयाताम्	वर्तेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	ववृते	ववृतिवहे	ववृतिमहे
म. S.	ववृतिषे	ववृताथे	ववृतिध्वे
प्र. T.	ववृते	ववृताते	ववृतिरे

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	वर्तिताहे	वर्तितास्वहे	वर्तितास्महे
म. S.	वर्तितासे	वर्तितासाथे	वर्तिताध्वे
T.	वर्तिता	वर्तितारौ	वर्तितारः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	वर्तिष्ये	वर्तिष्यावहे	वर्तिष्यामहे
म. S.	वर्तिष्यसे	वर्तिष्येथे	वर्तिष्यध्वे
प्र. T.	वर्तिष्यते	वर्तिष्येते	वर्तिष्यन्ते
		— *or* —	
उ. F.	वर्त्स्यामि	वर्त्स्यावः	वर्त्स्यामः
म. S.	वर्त्स्यसि	वर्त्स्यथः	वर्त्स्यथ
प्र. T.	वर्त्स्यति	वर्त्स्यतः	वर्त्स्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अवर्तिष्ये	अवर्तिष्यावहि	अवर्तिष्यामहि
म. S.	अवर्तिष्यथाः	अवर्तिष्येथाम्	अवर्तिष्यध्वम्
प्र. T.	अवर्तिष्यत	अवर्तिष्येताम्	अवर्तिष्यन्त
		— *or* —	
उ. F.	अवर्त्स्यम्	अवर्त्स्याव	अवर्त्स्याम
म. S.	अवर्त्स्यः	अवर्त्स्यतम्	अवर्त्स्यत
प्र. T.	अवर्त्स्यत्	अवर्त्स्यताम्	अवर्त्स्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	वर्तिषीय	वर्तिषीवहि	वर्तिषीमहि
म. S.	वर्तिषीष्ठाः	वर्तिषीयास्थाम्	वर्तिषीध्वम्
प्र. T.	वर्तिषीष्ट	वर्तिषीयास्ताम्	वर्तिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अवृतम्	अवृताव	अवृताम
म. S.	अवृतः	अवृततम्	अवृतत
प्र. T.	अवृतत्	अवृतताम्	अवृतन्
		— *or* —	
उ. F.	अवर्तिषि	अवर्तिष्वहि	अवर्तिष्महि
म. S.	अवर्तिष्ठाः	अवर्तिषाथाम्	अवर्तिध्वम्
प्र. T.	अवर्तिष्ट	अवर्तिषाताम्	अवर्तिषत

स्मृ = to remember.—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	स्मरामि	स्मरावः	स्मरामः
म. S.	स्मरसि	स्मरथः	स्मरथ
प्र. T.	स्मरति	स्मरतः	स्मरन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अस्मरम्	अस्मराव	अस्मराम
म. S.	अस्मरः	अस्मरतम्	अस्मरत
प्र. T.	अस्मरत्	अस्मरताम्	अस्मरन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	स्मराणि	स्मराव	स्मराम
म. S.	स्मर	स्मरतम्	स्मरत
प्र. T.	स्मरतु	स्मरताम्	स्मरन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	स्मरेयम्	स्मरेव	स्मरेम
म. S.	स्मरेः	स्मरेतम्	स्मरेत
प्र. T.	स्मरेत्	स्मरेताम्	स्मरेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	सस्मार—सस्मर	सस्मरिव	सस्मरिम
म. S.	सस्मर्थ	सस्मरथुः	सस्मर
प्र. T.	सस्मार	सस्मरतुः	सस्मरुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	स्मर्तास्मि	स्मर्तास्वः	स्मर्तास्मः
म. S.	स्मर्तासि	स्मर्तास्थः	स्मर्तास्थ
प्र. T.	स्मर्ता	स्मर्तारौ	स्मर्तारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	स्मरिष्यामि	स्मरिष्यावः	स्मरिष्यामः
म. S.	स्यरिष्यसि	स्यरिष्यथः	स्मरिष्यथ
प्र. T.	स्मारिष्यति	स्मरिष्यतः	स्मरिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अस्मरिष्यम्	अस्मारिष्याव	अस्मारिष्याम
म. S.	अस्मरिष्यः	अस्मारिष्यतम्	अस्मारिष्यत
प्र. T.	अस्मरिष्यत्	अस्मारिष्यताम्	अस्मारिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	स्मर्यासम्	स्मर्यास्व	स्मर्यास्म
म. S.	स्मर्याः	स्मर्यास्तम्	स्मर्यास्त
प्र. T.	स्मर्यात्	स्मर्यास्ताम्	स्मर्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अस्मार्षम्	अस्मार्ष्व	अस्मार्ष्म
म. S.	अस्मार्षीः	अस्मार्ष्टम्	अस्मार्ष्ट
प्र. T.	अस्मार्षीत्	अस्मार्ष्टाम्	अस्मार्षुः

सह् = to endure.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	सहे	सहावहे	सहामहे
म. S.	सहसे	सहेथे	सहध्वे
प्र. T.	सहते	सहेते	सहन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	असहे	असहावहि	असहामहि
म. S.	असहथाः	असहेथाम्	असहध्वम्
प्र. T.	असहत	असहेताम्	असहन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	सहै	सहावहै	सहामहै
म. S.	सहस्व	सहेथाम्	सहध्वम्
प्र. T.	सहताम्	सहेताम्	सहन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	सहेय	सहेवहि	सहेमहि
म. S.	सहेथाः	सहेयाथाम्	सहेध्वम्
प्र. T.	सहेत	सहेयाताम्	सहेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	सेहे	सेहिवहे	सेहिमहे
म. S.	सेहिषे	सेहाथे	सेहिध्वे
प्र. T.	सेहे	सेहाते	सेहिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	सोढाहे	सोढास्वहे	सोढास्महे
म. S.	सोढासे	सोढासाथे	सोढाध्वे
प्र. T.	सोढा	सोढारौ	सोढारः

— *or* —

उ. F	सहिताहे	सहितास्वहे	सहितास्महे
म. S.	सहितासे	सहितासाथे	सहिताध्वे
प्र. T.	सहिता	सहितारौ	सहितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	सहिष्ये	सहिष्यावहे	सहिष्यामहे
म. S.	सहिष्यसे	सहिष्येथे	सहिष्यध्वे
प्र. T.	सहिष्यते	सहिष्येते	सहिष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	असहिष्ये	असहिष्यावहि	असहिष्यामहि
म. S.	असहिष्यथाः	असहिष्येथाम्	असहिष्यध्वम्
प्र. T.	असहिष्यत	असहिष्येताम्	असहिष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE

उ. F.	साहिषीय	साहिषीवहि	सहिषीमहि
म. S.	साहिषीष्ठाः	सहिषीयास्थाम्	सहिषीध्वम्
प्र. T.	सहिषीष्ट	सहिषीयास्ताम्	सहिषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	असहिषि	असाहिष्वहि	असाहिष्महि
म. S.	असाहिष्ठाः	असाहिषाथाम्	असहिढ्वम्
प्र. T.	असहिष्ट	असहिषाताम्	असहिषत

पत् = to fall—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	पतामि	पतावः	पतामः
म. S.	पतसि	पतथः	पतथ
प्र. T.	पतति	पततः	पतन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अपतम्	अपताव	अपताम
म. S.	अपतः	अपततम्	अपतत
प्र. T.	अपतत्	अपतताम्	अपतन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	पतानि	पताव	पताम
म. S.	पत	पततम्	पतत
प्र. T.	पततु	पतताम्	पतन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	पतेयम्	पतेव	पतेम
म. S.	पतेः	पतेतम्	पतेत
प्र. T.	पतेत्	पतेताम्	पतेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	पपात—पपत	पेतिव	पेतिम
म. S.	पेतिथ	पेतथुः	पेत
प्र. T.	पपात	पेततुः	पेतुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	पतितास्मि	पतितास्वः	पतितास्मः
म. S.	पतितासि	पतितास्थः	पतितास्थ
प्र. T.	पतिता	पतितारौ	पतितारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	पतिष्यामि	पतिष्यावः	पतिष्यामः
म. S.	पतिष्यसि	पतिष्यथः	पतिष्यथ
प्र. T.	पतिष्यति	पतिष्यतः	पतिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अपतिष्यम्	अपतिष्याव	अपतिष्याम
म. S.	अपतिष्यः	अपतिष्यतम्	अपतिष्यत
प्र. T.	अपतिष्यत्	अपतिष्यताम्	अपतिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	पत्यासम्	पत्यास्व	पत्यास्म
म. S.	पत्याः	पत्यास्तम्	पत्यास्त
प्र. T.	पत्यात्	पत्यास्ताम्	पत्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अपप्तम्	अपप्ताव	अपप्ताम
म. S.	अपप्तः	अपप्ततम्	अपप्तत
प्र. T.	अपप्तत्	अपप्तताम्	अपप्तन्

पा (पिब्) = to drink.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	पिबामि	पिबावः	पिबामः
म. S.	पिबसि	पिबथः	पिबथ
प्र. T.	पिबति	पिबतः	पिबन्ति

लङ् । IMPERFECT

उ. F.	अपिबम्	अपिबाव	अपिबाम
म. S.	अपिबः	अपिबतम्	अपिबत
प्र. T.	अपिबत्	अपिबताम्	अपिबन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	पिबानि	पिबाव	पिबाम
म. S.	पिब	पिबतम्	पिबत
प्र. T.	पिबतु	पिबताम्	पिबन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	पिबेयम्	पिबेव	पिबेम
म. S.	पिबेः	पिबेतम्	पिबेत
प्र. T.	पिबेत्	पिबेताम्	पिबेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	पपौ	पपिव	पपिम
म. S.	पपिथ—पपाथ	पपथुः	पप
प्र. T.	पपौ	पपतुः	पपुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	पातास्मि	पातास्वः	पातास्मः
म. S.	पातासि	पातास्थः	पातास्थ
प्र. T.	पाता	पातारौ	पातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	पास्यामि	पास्यावः	पास्यामः
म. S.	पास्यसि	पास्यथः	पास्यथ
प्र. T.	पास्यति	पास्यतः	पास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अपास्यम्	अपास्याव	अपास्याम
म. S.	अपास्यः	अपास्यतम्	अपास्यत
प्र. T.	अपास्यत्	अपास्यताम्	अपास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	पेयासम्	पेयास्व	पेयास्म
म. S.	पेयाः	पेयास्तम्	पेयास्त
प्र. T.	पेयात्	पेयास्ताम्	पेयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अपाम्	अपाव	अपाम
म. S.	अपाः	अपातम्	अपात
प्र. T.	अपात्	अपाताम्	अपुः

वह्=to bear—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।
Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	वहामि	वहावः	वहामः
म. S.	वहसि	वहथः	वहथ
प्र. T.	वहति	वहतः	वहन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अवहम्	अवहाव	अवहाम
म. S.	अवहः	अवहतम्	अवहत
प्र. T.	अवहत्	अवहताम्	अवहन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	वहानि	वहाव	वहाम
म. S.	वह	वहतम्	वहत
प्र. T.	वहतु	वहताम्	वहन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	वहेयम्	वहेव	वहेम
म. S.	वहेः	वहेतम्	वहेत
प्र. T.	वहेत्	वहेताम्	वहेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।
Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	उवाह—उवह	ऊहिव	ऊहिम
म. S.	उवहिथ—उवोढ	ऊहथुः	ऊह
प्र. T.	उवाह	ऊहतुः	ऊहुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	वोढास्मि	वोढास्वः	वोढास्मः
म. S.	वोढासि	वोढास्थः	वोढास्थ
प्र. T.	वोढा	वोढारौ	वोढारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	वक्ष्यामि	वक्ष्यावः	वक्ष्यामः
म. S.	वक्ष्यसि	वक्ष्यथः	वक्ष्यथ
प्र. T.	वक्ष्यति	वक्ष्यतः	वक्ष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अवक्ष्यम	अवक्ष्याव	अवक्ष्याम
म. S.	अवक्ष्यः	अवक्ष्यतम्	अवक्ष्यत
प्र. T.	अवक्ष्यत्	अवक्ष्यताम्	अवक्ष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	उह्यासम्	उह्यास्व	उह्यास्म
म. S.	उह्याः	उह्यास्तम्	उह्यास्त
प्र. T.	उह्यात्	उह्यास्ताम्	उह्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F	अवाक्षम्	अवाक्ष्व	अवाक्ष्म
म. S.	अवाक्षीः	अवोढम्	अवोढ
प्र. T.	अवाक्षीत्	अवोढाम्	अवाक्षुः

वह् = to bear.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	वहे	वहावहे	वहामहे
म. S.	वहसे	वहेथे	वहध्वे
प्र. T.	वहते	वहेते	वहन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अवहे	अवहावहि	अवहामहि
म. S.	अवहथाः	अवहेथाम्	अवहध्वम्
प्र. T.	अवहत	अवहेताम्	अवहन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	वहै	वहावहै	वहामहै
म. S.	वहस्व	वहेथाम्	वहध्वम्
प्र. T.	वहताम्	वहेताम्	वहन्ताम

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	वहेय	वहेवहि	वहेमहि
म. S.	वहेथाः	वहेयाथाम्	वहेध्वम्
प्र. T.	वहेत	वहेयाताम्	वहेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	ऊहे	ऊहिवहे	ऊहिमहे
म. S.	ऊहिषे	ऊहाथे	ऊहिध्वे
प्र. T.	ऊहे	ऊहाते	ऊहिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	वोढाहे	वोढास्वहे	वोढास्महे
म. S.	वोढासे	वोढासाथे	वोढाध्वे
प्र. T.	वोढा	वोढारौ	वोढारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	वक्ष्ये	वक्ष्यावहे	वक्ष्यामहे
म. S.	वक्ष्यसे	वक्ष्येथे	वक्ष्यध्वे
प्र. T.	वक्ष्यते	वक्ष्येते	वक्ष्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अवक्ष्ये	अवक्ष्यावहि	अवक्ष्यामहि
म. S.	अवक्ष्यथाः	अवक्ष्येथाम्	अवक्ष्यध्वम्
प्र. T.	अवक्ष्यत	अवक्ष्येताम्	अवक्ष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	वक्षीय	वक्षीवहि	वक्षीमहि
म. S.	वक्षीष्ठाः	वक्षीयास्ताम्	वक्षीध्वम्
प्र. T.	वक्षीष्ट	वक्षीयास्ताम्	वक्षीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अवाक्षि	अवक्ष्वहि	अवक्ष्महि
म. S.	अवोढाः	अवक्षाथाम्	अवोढ्वम्
प्र. T.	अवोढ	अवाक्षाताम्	अवक्षत

20

नी (नय्) = to lead or carry.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	नयामि	नयावः	नयामः
म. S.	नयसि	नयथः	नयथ
प्र. T.	नयति	नयतः	नयन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अनयम्	अनयाव	अनयाम
म. S.	अनयः	अनयतम्	अनयत
प्र. T.	अनयत्	अनयताम्	अनयन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	नयानि	नयाव	नयाम
म. S.	नय	नयतम्	नयत
प्र. T.	नयतु	नयताम्	नयन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	नयेयम्	नयेव	नयेम
म. S.	नयेः	नयेतम्	नयेत
प्र. T.	नयेत्	नयेताम्	नयेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	निनाय—निनय	निन्यिव	निन्यिम
म. S.	निनयिथ—निनेथ	निन्यथुः	निन्य
प्र. T.	निनाय	निन्यतुः	निन्युः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	नेतास्मि	नेतास्वः	नेतास्मः
म. S.	नेतासि	नेतास्थः	नेतास्थ
प्र. T.	नेता	नेतारौ	नेतारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	नेष्यामि	नेष्यावः	नेष्यामः
म. S.	नेष्यसि	नेष्यथः	नेष्यथ
प्र. T.	नेष्यति	नेष्यतः	नेष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अनेष्यम्	अनेष्याव	अनेष्याम
म. S.	अनेष्यः	अनेष्यतम्	अनेष्यत
प्र. T.	अनेष्यत्	अनेष्यताम्	अनेष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	नीयासम्	नीयास्व	नीयास्म
म. S.	नीयाः	नीयास्तम्	नीयास्त
प्र. T.	नीयात्	नीयास्ताम्	नीयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अनैषम्	अनैष्व	अनैष्म
म. S.	अनैषीः	अनैष्टम्	अनैष्ट
प्र. T.	अनैषीत्	अनैष्टाम्	अनैषुः

नी (नय्)=to carry.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	नये	नयावहे	नयामहे
म. S.	नयसे	नयेथे	नयध्वे
प्र. T.	नयते	नयेते	नयन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अनये	अनयावहि	अनयामहि
म. S.	अनयथाः	अनयेथाम्	अनयध्वम्
प्र. T.	अनयत	अनयेताम्	अनयन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	नयै	नयावहै	नयामहै
म. S.	नयस्व	नयेथाम्	नयध्वम्
प्र. T.	नयताम्	नयेताम्	नयन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	नयेय	नयेवहि	नयेमहि
म. S.	नयेथाः	नयेयाथाम्	नयेध्वम्
प्र. T.	नयेत	नयेयाताम्	नयेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	निन्ये	निन्यिवहे	निन्यिमहे
म. S.	निन्यिषे	निन्याथे	निन्यिध्वे
प्र. T.	निन्ये	निन्याते	निन्यिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	नेताहे	नेतास्वहे	नेतास्महे
म. S.	नेतासे	नेतासाथे	नेताध्वे
प्र. T.	नेता	नेतारौ	नेतारः

ऌट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	नेष्ये	नेष्यावहे	नेष्यामहे
म. S.	नेष्यसे	नेष्येथे	नेष्यध्वे
प्र. T.	नेष्यते	नेष्यसे	नेष्यन्ते

ऌङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अनेष्ये	अनेष्यावहि	अनेष्यामहि
म. S.	अनेष्यथाः	अनेष्येथाम्	अनेष्यध्वम्
प्र. T.	अनेष्यत	अनेष्येताम्	अनेष्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	नेषीय	नेषीवहि	नेषीमहि
म. S.	नेषीष्ठाः	नेषीयास्थाम्	नेषीध्वम्
प्र. T.	नेषीष्ट	नेषीयास्ताम्	नेषीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अनैषि	अनैष्वहि	अनैष्महि
म. S.	अनैष्ठाः	अनैषाथाम्	अनैढ्वम्
प्र. T.	अनैष्ट	अनैषाताम्	अनैषत

नम्=to salute —Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।
Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	नमामि	नमावः	नमामः
म. S.	नमसि	नमथः	नमथ
प्र. T.	नमति	नमतः	नमन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अनमम्	अनमाव	अनमाम
म. S.	अनमः	अनमतम्	अनमत
प्र. T.	अनमत्	अनमताम्	अनमन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	नमानि	नमाव	नमाम
म. S.	नम	नमतम्	नमत
प्र. T.	नमतु	नमताम्	नमन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	नमेयम्	नमेव	नमेम
म. S.	नमेः	नमेतम्	नमेत
प्र. T.	नमेत्	नमेताम्	नमेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।
Non Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	ननाम—ननम	नेमिव	नेमिम
म. S.	नेमिथ - ननन्थ	नेमथुः	नेम
प्र. T.	ननाम	नेमतुः	नेमुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	नन्तास्मि	नन्तास्वः	नन्तास्मः
म. S.	नन्तासि	नन्तास्थः	नन्तास्थ
प्र. T.	नन्ता	नन्तारौ	नन्तारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	नंस्यामि	नंस्यावः	नंस्यामः
म. S.	नंस्यसि	नंस्यथः	नंस्यथ
प्र. T.	नंस्यति	नंस्यतः	नंस्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अनंस्यम्	अनंस्याव	अनंस्याम
म. S.	अनंस्यः	अनंस्यतम्	अनंस्यत
प्र. T.	अनंस्यत्	अनंस्यताम्	अनंस्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	नम्यासम्	नम्यास्व	नम्यास्म
म. S.	नम्याः	नम्यास्तम्	नम्यास्त
प्र. T.	नम्यात्	नम्यास्ताम्	नम्यासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अनंसिषम्	अनंसिष्व	अनंसिष्म
म. S.	अनंसीः	अनंसिष्टम्	अनंसिष्ट
प्र. T.	अनंसीत्	अनंसिष्टाम्	अनंसिषुः

त्रै = to protect.—Atmanepada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	त्राये	त्रायावहे	त्रायामहे
म. S.	त्रायसे	त्रायेथे	त्रायध्वे
प्र. T.	त्रायते	त्रायेते	त्रायन्ते

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अत्राये	अत्रायावहि	अत्रायामहि
म. S.	अत्रायथाः	अत्रायेथाम्	अत्रायध्वम्
प्र. T.	अत्रायत	अत्रायेताम्	अत्रायन्त

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	त्रायै	त्रायावहै	त्रायामहै
म. S.	त्रायस्व	त्रायेथाम्	त्रायध्वम्
प्र. T.	त्रायताम्	त्रायेताम्	त्रायन्ताम्

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	त्रायेय	त्रायेवहि	त्रायेमहि
म. S.	त्रायेथाः	त्रायेयाथाम्	त्रायेध्वम्
प्र. T.	त्रायेत	त्रायेयाताम्	त्रायेरन्

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	तत्रे	तत्रिवहे	तत्रिमहे
म. S.	तत्रिषे	तत्राथे	तत्रिध्वे
प्र. T.	तत्रे	तत्राते	तत्रिरे

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	त्राताहे	त्रातास्वहे	त्रातास्महे
म. S.	त्रातासे	त्रातासाथे	त्राताध्वे
प्र. T.	त्राता	त्रातारौ	त्रातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	त्रास्ये	त्रास्यावहे	त्रास्यामहे
म. S.	त्रास्यसे	त्रास्येथे	त्रास्यध्वे
प्र. T.	त्रास्यते	त्रास्येते	त्रास्यन्ते

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अत्रास्ये	अत्रास्यावहि	अत्रास्यामहि
म. S.	अत्रास्यथाः	अत्रास्येथाम्	अत्रास्यध्वम्
प्र. T.	अत्रास्यत	अत्रास्येताम्	अत्रास्यन्त

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	त्रासीय	त्रासीवहि	त्रासीमहि
म. S.	त्रासीष्ठाः	त्रासीयास्थाम्	त्रासीध्वम्
प्र. T.	त्रासीष्ट	त्रासीयास्ताम्	त्रासीरन्

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अत्रासि	अत्रास्वहि	अत्रास्महि
म. S.	अत्रास्थाः	अत्रासाथाम्	अत्राध्वम्
प्र. T.	अत्रास्त	अत्रासाताम्	अत्रासत

ध्यै = to think.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	ध्यायामि	ध्यायावः	ध्यायामः
म. S	ध्यायसि	ध्यायथः	ध्यायथ
प्र. T.	ध्यायति	ध्यायतः	ध्यायन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अध्यायम्	अध्यायाव	अध्यायाम
म. S.	अध्यायः	अध्यायतम्	अध्यायत
प्र. T.	अध्यायत्	अध्यायताम्	अध्यायन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	ध्यायानि	ध्यायाव	ध्यायाम
म. S.	ध्याय	ध्यायतम्	ध्यायत
प्र. T.	ध्यायतु	ध्यायताम्	ध्यायन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL

उ. F.	ध्यायेयम्	ध्यायेव	ध्यायेम
म. S.	ध्यायेः	ध्यायेतम्	ध्यायेत
प्र. T.	ध्यायेत्	ध्यायेताम्	ध्यायेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	दध्यौ	दध्यिव	दध्यिम
म. S.	दध्यिथ—दध्याथ	दध्यथुः	दध्य
प्र. T.	दध्यौ	दध्यतुः	दध्युः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	ध्यातास्मि	ध्यातास्वः	ध्यातास्मः
म. S.	ध्यातासि	ध्यातास्थः	ध्यातास्थ
प्र. T.	ध्याता	ध्यातारौ	ध्यातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	ध्यास्यामि	ध्यास्यावः	ध्यास्यामः
म. S.	ध्यास्यसि	ध्यास्यथः	ध्यास्यथ
प्र. T.	ध्यास्यति	ध्यास्यतः	ध्यास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अध्यास्यम्	अध्यास्याव	अध्यास्याम
म. S.	अध्यास्यः	अध्यास्यतम्	अध्यास्यत
प्र. T.	अध्यास्यत्	अध्यास्यताम्	अध्यास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	ध्येयासम्	ध्येयास्व	ध्येयास्म
म. S.	ध्येयाः	ध्येयास्तम्	ध्येयास्त
प्र. T.	ध्येयात्	ध्येयास्ताम्	ध्येयासुः

— *or* —

उ. F.	ध्यायासम्	ध्यायास्व	ध्यायास्म
म. S.	ध्यायाः	ध्मायास्तम्	ध्यायास्त
प्र. T.	ध्यायात्	ध्यायास्ताम्	ध्यायासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अध्यासिषम्	अध्यासिष्व	अध्यासिष्म
म. S.	अध्यासीः	अध्यासिष्टम्	अध्यासिष्ट
प्र. T.	अध्यासीत्	अध्यासिष्टाम्	अध्यासिषुः

गै=to make noise.—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	गायामि	गायावः	गायामः
म. S.	गायसि	गायथः	गायथ
प्र. T.	गायति	गायतः	गायन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अगायम्	आगायाव	अगायाम
म. S.	अगायः	अगायतम्	अगायत
प्र. T.	अगायत्	अगायताम्	अगायन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	गायानि	गायाव	गायाम
म. S.	गाय	गायतम्	गायत
प्र. T.	गायतु	गायताम्	गायन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	गायेयम्	गायेव	गायेम
म. S.	गायेः	गायेतम्	गायेत
प्र. T.	गांयेत्	गायेताम्	गायेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses

लिट् । PERFECT.

उ. F.	जगौ	जगिव	जगिम
म. S.	जगिथ—जगाथ	जगथुः	जग
प्र. T.	जगौ	जगतुः	जगुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	गातास्मि	गातास्वः	गातास्मः
म. S.	गातासि	गातास्थः	गातास्थ
प्र. T.	गाता	गातारौ	गातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	गास्यामि	गास्यावः	गास्यामः
म. S.	गास्यसि	गास्यथः	गास्यथ
प्र. T.	गास्यति	गास्यतः	गास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अगास्यम्	अगास्याव	अगास्याम
म. S.	अगास्यः	अगास्यतम्	अगास्यत
प्र. T.	अगास्यत्	अगास्यताम्	अगास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	गेयासम्	गेयास्व	गेयास्म
म. S.	गेयाः	गेयास्तम्	गेयास्त
प्र. T.	गेयात्	गेयास्ताम्	गेयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अगासिषम्	अगासिष्व	अगासिष्म
म. S.	अगासीः	अगासिष्टम्	अगासिष्ट
प्र. T.	अगासीत्	अगासिष्टाम्	अगासिषुः

दा (यच्छ्)=to give.—Parasmaipada.

सार्वधातुकरूपाणि ।
Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	यच्छामि	यच्छावः	यच्छामः
म. S.	यच्छसि	यच्छथः	यच्छथ
प्र. T.	यच्छति	यच्छतः	यच्छन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अयच्छम्	अयच्छाव	अयच्छाम
म. S.	अयच्छः	अयच्छतम्	अयच्छत
प्र. T.	अयच्छत्	अयच्छताम्	अयच्छन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	यच्छानि	यच्छाव	यच्छाम
म. S.	यच्छ	यच्छतम्	यच्छत
प्र. T.	यच्छतु	यच्छताम्	यच्छन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	यच्छेयम्	यच्छेव	यच्छेम
म. S.	यच्छेः	यच्छेतम्	यच्छेत
प्र. T.	यच्छेत्	यच्छेताम्	यच्छेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।
Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	ददौ	ददिव	ददिम
म. S.	ददिथ—ददाथ	ददथुः	दद
प्र. T.	ददौ	ददतुः	ददुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	दातास्मि	दातास्वः	दातास्मः
म. S.	दातासि	दातास्थः	दातास्थ
प्र. T.	दाता	दातारौ	दातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	दास्यामि	दास्यावः	दास्यामः
म. S.	दास्यसि	दास्यथः	दास्यथ
प्र. T.	दास्यति	दास्यतः	दास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अदास्यम्	अदास्याव	अदास्याम
म. S.	अदास्यः	अदास्यतम्	अदास्यत
प्र. T.	अदास्यत्	अदास्यताम्	अदास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	देयासम्	देयास्व	देयास्म
म. S.	देयाः	देयास्तम्	देयास्त
प्र. T.	देयात्	देयास्ताम्	देयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अदाम्	अदाव	अदाम
म. S.	अदाः	अदातम्	अदात
प्र. T.	अदात्	अदाताम्	अदुः

हृ (हर्)=to take away—Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses.

लट् । PRESENT.

उ. F.	हरामि	हरावः	हरामः
म. S.	हरसि	हरथः	हरथ
प्र. T.	हरति	हरतः	हरन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अहरम्	अहराव	अहराम
म. S.	अहरः	अहरतम्	अहरत
प्र. T.	अहरत्	अहरताम्	अहरन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	हराणि	हराव	हराम
म. S.	हर	हरतम्	हरत
प्र. T.	हरतु	हरताम्	हरन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	हरेयम्	हरेव	हरेम
म. S.	हरेः	हरेतम्	हरेत
प्र. T.	हरेत्	हरेताम्	हरेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	जहार—जहर	जह्रिव	जह्रिम
म. S.	जहर्थ	जह्रथुः	जह्र
प्र. T.	जहार	जह्रतुः	जह्रुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued).

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	हर्तास्मि	हर्तास्वः	हर्तास्मः
म. S.	हर्तासि	हर्तास्थः	हर्तास्थ
प्र. T.	हर्ता	हर्तारौ	हर्तारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	हरिष्यामि	हरिष्यावः	हरिष्यामः
म. S.	हरिष्यसि	हरिष्यथः	हरिष्यथ
प्र. T.	हरिष्यति	हरिष्यतः	हरिष्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अहरिष्यम्	अहरिष्याव	अहरिष्याम
म. S.	अहरिष्यः	अहरिष्यतम्	अहरिष्यत
प्र. T.	अहरिष्यत्	अहरिष्यताम्	अहरिष्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	ह्रीयासम्	ह्रीयास्व	ह्रीयास्म
म. S.	ह्रीयाः	ह्रीयास्तम्	ह्रीयास्त
प्र. T.	ह्रीयात्	ह्रीयास्ताम्	ह्रीयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अहार्षम्	अहार्ष्व	अहार्ष्म
म. S.	अहार्षीः	अहार्ष्टम्	अहार्ष्ट
प्र. T.	अहार्षीत्	अहार्ष्टाम्	अहार्षुः

ध्मा = to blow —Parasmaipada

सार्वधातुकरूपाणि ।

Conjugational Tenses

लट् । PRESENT.

उ. F.	धमामि	धमावः	धमामः
म. S.	धमसि	धमथः	धमथ
प्र. T.	धमति	धमतः	धमन्ति

लङ् । IMPERFECT.

उ. F.	अधमम्	अधमाव	अधमाम
म. S.	अधमः	अधमतम्	अधमत
प्र. T	अधमत्	अधमताम्	अधमन्

लोट् । IMPERATIVE.

उ. F.	धमानि	धमाव	धमाम
म. S.	धम	धमतम्	धमत
प्र. T.	धमतु	धमताम्	धमन्तु

विधिलिङ् । POTENTIAL.

उ. F.	धमेयम्	धमेव	धमेम
म. S.	धमेः	धमेतम्	धमेत
प्र. T.	धमेत्	धमेताम्	धमेयुः

आर्धधातुकरूपाणि ।

Non-Conjugational Tenses.

लिट् । PERFECT.

उ. F.	दध्मौ	दध्मिव	दध्मिम
म. S.	दध्मिथ—दध्माथ	दध्मथुः	दध्म
प्र. T.	धध्मौ	दध्मतुः	दध्मुः

Non-Conjugational Tenses—(Continued)

लुट् । FIRST FUTURE.

उ. F.	ध्मातास्मि	ध्मातास्वः	ध्मातास्मः
म. S.	ध्मातासि	ध्मातास्थः	ध्मातास्थ
प्र. T.	ध्माता	ध्मातारौ	ध्मातारः

लृट् । SECOND FUTURE.

उ. F.	ध्मास्यामि	ध्मास्यावः	ध्मास्यामः
म. S.	ध्मास्यसि	ध्मास्यथः	ध्मास्यथ
प्र. T.	ध्मास्यति	ध्मास्यतः	ध्मास्यन्ति

लृङ् । CONDITIONAL.

उ. F.	अध्मास्यम्	अध्मास्याव	अध्मास्याम
म. S.	अध्मास्यः	अध्मास्यतम्	अध्मास्यत
प्र. T.	अध्मास्यत्	अध्मास्यताम्	अध्मास्यन्

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

उ. F.	ध्मायासम्	ध्मायास्व	ध्मायास्म
म. S.	ध्मायाः	ध्मायास्तम्	ध्मायास्त
प्र. T.	ध्मायात्	ध्मायास्ताम्	ध्मायासुः

— *or* —

उ. F.	ध्मेयासम्	ध्मेयास्व	ध्मेयास्म
म. S.	ध्मेयाः	ध्मेयास्तम्	ध्मेयास्त
प्र. T.	ध्मेयात्	ध्मेयास्ताम्	ध्मेयासुः

लुङ् । AORIST.

उ. F.	अध्मासिषम्	अध्मासिष्व	अध्मासिष्म
म. S.	अध्मासीः	अध्मासिष्टम्	अध्मासिष्ट
प्र. T.	अध्मासीत्	अध्मासिष्टाम्	अध्मासिषुः

CHAPTER IX—*C*.

॥ शब्विकरणधातु प्रथमपुरुषैकवचनानि ॥

FIRST CONJUGATION OF ROOTS IN THE THIRD PERSON SINGULAR.

Note :—All ancient sanskrit grammarians used to begin the conjugation of verbs in each tense and mood, with the third person singular and this practice is followed here. As the forms in the other persons and numbers can be easily made out by the student who learns by heart the rules and the forms already given in relation to the fully conjugated roots, the third person singular alone is shown here. This plan allows the treatment of a large number of roots in a short space.

धातु	विकरण	पदम्	अर्थः	लट्	लङ्	लोट्	विधिलिङ्
Root.	Conj.	Pada.	Meaning.	Present.	Imperfect	Imperative.	Potential.
शङ्क्	1	A	to suspect	शङ्कते	अशङ्कत	शङ्कताम्	शङ्केत
स्पन्द्	1	A	to throb	स्पन्दते	अस्पन्दत	स्पन्दताम्	स्पन्देत
द्युत्	1	A	to shine	द्योतते	अद्योतत	द्योतताम्	द्योतेत
कम्प्	1	A	to shake	कम्पते	अकम्पत	कम्पताम्	कम्पेत
भास्	1	A	to shine	भासते	अभासत	भासताम्	भासेत
वृध्	1	A	to increase	वर्धते	अवर्धत	वर्धताम्	वर्धेत
लम्ब्	1	A	to hang down	लम्बते	अलम्बत	लम्बताम्	लम्बेत
लोच्	1	A	to see	लोचते	अलोचत	लोचताम्	लोचेत
शिक्ष्	1	A	to learn	शिक्षते	अशिक्षत	शिक्षताम्	शिक्षेत
स्मिङ्	1	A	to smile	स्मयते	अस्मयत	स्मयताम्	स्मयेत
रम्	1	A	to sport	रमते	अरमत	रमताम्	रमेत
त्रपू	1	A	to feel ashamed	त्रपते	अत्रपत	त्रपताम्	त्रपेत
वप्	1	A	to sow	वपते	अवपत	वपताम्	वपेत
ग्रस्	1	A	to eat	ग्रसते	अग्रसत	ग्रसताम्	ग्रसेत
गर्ह्	1	A	to censure	गर्हते	अगर्हत	गर्हताम्	गर्हेत
कम्	1	A	to desire	कामयते	अकामयत	कामयताम्	कामयेत
क्षम्	1	A	to bear	क्षमते	अक्षमत	क्षमताम्	क्षमेत
क्षुभ्	1	A	to get agitated	क्षोभते	अक्षोभत	क्षोभताम्	क्षोभेत
दीक्ष्	1	A	to prepare oneself for ceremonies or rituals	दीक्षते	अदीक्षत	दीक्षताम्	दीक्षेत
चेष्ट्	1	A	to strive	चेष्टते	अचेष्टत	चेष्टताम्	चेष्टेत
ध्मा	1	P	to blow	धमति	अधमत्	धमतु	धमेत

लिट् Perfect.	लुट् First future.	लृट् Second future.	लृङ् Conditional.	आशीर्लिङ् Benedictive.	लुङ् Aorist.
शशङ्के	शङ्किता	शङ्किष्यते	अशङ्किष्यत	शङ्किषीष्ट	अशङ्किष्ट
पस्पन्दे	स्पन्दिता	स्पन्दिष्यते	अस्पन्दिष्यत	स्पन्दिषीष्ट	अस्पन्दिष्ट
दिद्युते	द्योतिता	द्योतिष्यते	अद्योतिष्यत	द्योतिषीष्ट	अद्योतिष्ट अद्युतत्
चकम्पे	कम्पिता	कम्पिष्यते	अकम्पिष्यत	कम्पिषीष्ट	अकम्पिष्ट
बभासे	भासिता	भासिष्यते	अभासिष्यत	भासिषीष्ट	अभासिष्ट
ववृधे	वर्धिता	वर्धिष्यते वर्त्स्यते	अवर्धिष्यत अवर्त्स्यत	वर्धिषीष्ट	अवर्धिष्ट अवृधत्
ललम्बे	लम्बिता	लम्बिष्यते	अलम्बिष्यत	लम्बिषीष्ट	अलम्बिष्ट
लुलोचे	लोचिता	लोचिष्यते	अलोचिष्यत	लोचिषीष्ट	अलोचिष्ट
शिशिक्षे	शिक्षिता	शिक्षिष्यते	अशिक्षिष्यत	शिक्षिषीष्ट	अशिक्षिष्ट
सिष्मिये	स्मेता	स्मेष्यते	अस्मेष्यत	स्मेषीष्ट	अस्मेष्ट
रेमे	रन्ता	रम्स्यते	अरम्स्यत	रम्सीष्ट	अरम्स्त
त्रेपे	त्रपिता	त्रपिष्यते	अत्रपिष्यत	त्रपिषीष्ट	अत्रपिष्ट
ऊपे	वप्ता	वप्स्यते	अवप्स्यत	वप्सीष्ट	अवप्त
जग्रसे	ग्रसिता	ग्रसिष्यते	अग्रसिष्यत	ग्रसिषीष्ट	अग्रसिष्ट
जगर्हे	गर्हिता	गर्हिष्यते	अगर्हिष्यत	गर्हिषीष्ट	अगर्हिष्ट
कामयांचक्रे	कामयिता कमिता	कामयिष्यते कमिष्यते	अकामयिष्यत अकमिष्यत	कामयिषीष्ट कमिषीष्ट	अचीकमत अचकमत
चक्षमे	क्षन्ता क्षमिता	क्षम्स्यते क्षमिष्यते	अक्षम्स्यत अक्षमिष्यत	क्षम्सीष्ट क्षमिषीष्ट	अक्षम्स्त अक्षमिष्ट
चुक्षुभे	क्षोभिता	क्षोभिष्यते	अक्षोभिष्यत	क्षोभिषीष्ट	अक्षोभिष्ट
दिदीक्षे	दीक्षिता	दीक्षिष्यते	अदीक्षिष्यत	दीक्षिषीष्ट	अदीक्षिष्ट
चिचेष्टे	चेष्टिता	चेष्टिष्यते	अचेष्टिष्यत	चेष्टिषीष्ट	अचेष्टिष्ट
दध्मौ	ध्माता	ध्मास्यति	अध्मास्यत्	ध्मायात् ध्मेयात्	अध्मासीत्

धातु Root.	विकरण Conj.	पदम् Pada.	अर्थ. Meaning.	लट् Present.	लङ् Imperfect.	लोट् Imperative.	विधिलिङ् Potential.
सृ	1	P	to run	धावति	अधावत्	धावतु	धावेत्
फल्	1	P	to bear fruit	फलति	अफलत्	फलतु	फलेत्
शंस्	1	P	to praise	शंसति	अशंसत्	शंसतु	शंसेत्
अर्द्	1	P	to beg	अर्दति	आर्दत्	अर्दतु	अर्देत्
अञ्चु	1	P	to worship	अञ्चति	आञ्चत्	अञ्चतु	अञ्चेत्
क्रुश्	1	P	to cry	क्रोशति	अक्रोशत्	क्रोशतु	क्रोशेत्
चल्	1	P	to move	चलति	अचलत्	चलतु	चलेत्
ध्वन्	1	P	to make noise	ध्वनति	अध्वनत्	ध्वनतु	ध्वनेत्
फुल्ल	1	P	to flower	फुल्लति	अफुल्लत्	फुल्लतु	फुल्लेत्
भृ	1	P	to maintain	भरति	अभरत्	भरतु	भरेत्
वृष्	1	P	to sprinkle	वर्षति	अवर्षत्	वर्षतु	वर्षेत्
इ	1	P	to go	अयति	आयत्	अयतु	अयेत्
दह्	1	P	to burn	दहति	अदहत्	दहतु	दहेत्
सृ	1	P	to move	सरति	असरत्	सरतु	सरेत्
मूर्छा	1	P	to lose sense or consciousness	मूर्छति	अमूर्छत्	मूर्छतु	मूर्छेत्
वद्	1	P	to speak	वदति	अवदत्	वदतु	वदेत्
भ्रम्	1	P	to wander	भ्रमति	अभ्रमत्	भ्रमतु	भ्रमेत्
वम्	1	P	to vomit	वमति	अवमत्	वमतु	वमेत्
निन्द्	1	P	to blame	निन्दति	अनिन्दत्	निन्दतु	निन्देत्
अर्च्	1	P	to worship	अर्चति	आर्चत्	अर्चतु	अर्चेत्
दंश	1	P	to bite	दशति	अदशत्	दशतु	दशेत्
नन्द्	1	P	to feel happy	नन्दति	अनन्दत्	नन्दतु	नन्देत्
तप्	1	P	to heat	तपति	अतपत्	तपतु	तपेत्
त्यज्	1	P	to abandon	त्यजति	अत्यजत्	त्यजतु	त्यजेत्
रक्ष्	1	P	to protect	रक्षति	अरक्षत्	रक्षतु	रक्षेत्
ग्लै	1	P	to fade	ग्लायति	अग्लायत्	ग्लायतु	ग्लायेत्

लिट्	लुट्	लृट्	लृङ्	आशीर्लिङ्	लुङ्
Perfect.	First future.	Second future.	Conditional.	Benedictive	Aorist.
ससार	सर्ता	सारिष्यतिं	असारिष्यत्	स्रियात्	असार्षीत्
पफाल	फलिता	फालिष्याति	अफालिष्यत्	फल्यात्	अफालीत्
शशंस	शंशिता	शंसिष्याति	अशंसिष्यत्	शस्यात्	अशंसीत्
आनर्द	अर्दिता	अर्दिष्याति	आर्दिष्यत्	अर्द्यात्	आर्दीत्
आनञ्च	अञ्चिता	अञ्चिष्याति	आञ्चिष्यत्	अञ्चयात्	आञ्चीत्
चुक्रोश	क्रोष्टा	क्रोक्ष्याति	अक्रोक्ष्यत्	क्रुश्यात्	अक्रुक्षत्
चचाल	चालिता	चलिष्याति	अचालिष्यत्	चल्यात्	अचालीत्
दध्वान	ध्वनिता	ध्वनिष्याति	अध्वानिष्यत्	ध्वन्यात्	अध्वानीत्
					अध्वनीत्
पुफुल्ल	फुल्लिता	फुल्लिष्याति	अफुल्लिष्यत्	फुल्यात्	अफुल्लीत्
बभार	भर्ता	भरिष्याति	अभरिष्यत्	भ्रियात्	अभार्षीत्
ववर्ष	वर्षिता	वर्षिष्याति	अवार्षिष्यत्	वृष्यात्	अवर्षीत्
इयाय	एता	एष्यति	ऐष्यत्	ईयात्	ऐषीत्
ददाह	दग्धा	धक्ष्यति	अधक्ष्यत्	दह्यात्	अधाक्षीत्
ससार	सर्ता	सरिष्यति	असरिष्यत्	स्रियात्	असार्षीत्
मुमूर्छ	मूर्छिता	मूर्छिष्याति	अमूर्छिष्यत्	मूर्छ्यात्	अमूर्छीत्
उवाद	वदिता	वादिष्यतिं	अवदिष्यत्	उद्यात्	अवादीत
					अवदीत्
बभ्राम	भ्रमिता	भ्रमिष्यति	अभ्रमिष्यत्	भ्रम्यात्	अभ्रमीत्
ववाम	वमिता	वमिष्यति	अवमिष्यत्	वम्यात्	अवमीत्
निनिन्द	निन्दिता	निन्दिष्याति	अनिन्दिष्यत्	निन्द्यात्	अनिन्दीत्
आनर्च	अर्चिता	अर्चिष्यति	आर्चिष्यत्	अर्च्यात्	आर्चीत्
ददंश	दंष्टा	दडक्ष्याति	अदडक्ष्यत्	दश्यात्	अदाडक्षीत्
ननन्द	नन्दिता	नान्दिष्याति	अनन्दिष्यत्	नन्द्यात्	अनन्दीत्
ततापं	तप्ता	तप्स्यति	अतप्स्यत्	तप्यात्	अताप्सीत
तत्याज	त्यक्ता	त्यक्ष्यति	अत्यक्ष्यत्	त्यज्यात्	अत्याक्षीत्
ररक्ष	रक्षिता	राक्षिष्यति	अराक्षिष्यत	रक्ष्यात्	अरक्षीत्
जग्लौ	ग्लाता	ग्लास्यति	अग्लास्यत्	ग्लेयात्	अग्लासीत्
				ग्लायात्	

धातु Root.	विकरण Conj.	पदम् Pada.	अर्थः Meaning	लट् Present.	लङ् Imperfect.	लोट् Imperative.	विधिलिङ् Potential.
गुह्	1	P	to cover	गूहति	अगूहत्	गूहतु	गूहेत्
क्वण्	1	P	to sound	क्वणति	अक्वणत्	क्वणतु	क्वणेत्
कूज्	1	P	to make any noise	कूजति	अकूजत्	कूजतु	कूजेत्
काङ्क्ष्	1	P	to wish	काङ्क्षति	अकाङ्क्षत्	काङ्क्षतु	काङ्क्षेत्
कृष्	1	P	to draw	कर्षति	अकर्षत्	कर्षतु	कर्षेत्
क्वथ्	1	P	to boil	क्वथति	अक्वथत्	क्वथतु	क्वथेत्
जल्प्	1	P	to prattle	जल्पति	अजल्पत्	जल्पतु	जल्पेत्
जीव्	1	P	to live	जीवति	अजीवत्	जीवतु	जीवेत्
जॄ	1	P	to become old	जरति	अजरत्	जरतु	जरेत्
च्छद्	1	P	to cover	च्छदति	अच्छदत्	च्छंदतु	च्छदेत्
राजृ	1	P	to shine	राजति	अराजत	राजतु	राजेत्
राजृ	1	A	to shine	राजते	अराजत	राजताम्	राजेत
वे	1	P	to weave	वयति	अवयत्	वयतु	वयेत्
वे	1	A	to weave	वयते	अवयत	वयताम्	वयेत
बुध्	1	P	to know	बोधति	अबोधत्	बोधतु	बोधेत्
बुध्	1	A	to know	बोधते	अबोधत	बोधताम्	बोधेत

लिट्	लुट्	लृट्	लृङ्	आशीर्लिङ्	लुङ्
Perfect.	First future.	Second future.	Conditional.	Benedictive.	Aorist.
जुगूह	गूहिता	गूहिष्यति	अगूहिष्यत्	गुह्यात्	अगूहीत्
चक्वाण	क्वणिता	क्वणिष्यति	अक्वणिष्यत्	क्वण्यात्	अक्वणीत्
चुकूज	कूजिता	कूजिष्यति	अकूजिष्यत्	कूज्यात्	अकूजीत्
चकाङ्क्ष	काङ्क्षिता	काङ्क्षिष्यति	अकाङ्क्षिष्यत्	काङ्क्ष्यात्	अकाङ्क्षीत्
चकर्ष	क्रष्टा	क्रक्ष्यति	अक्रक्ष्यत्	कृष्यात्	अक्राक्षीत्
चक्वाथ	क्वथिता	क्वथिष्यति	अक्वथिष्यत्	क्वथ्यात्	अक्वथीत्
जजल्प	जल्पिता	जल्पिष्यति	अजल्पिष्यत्	जल्प्यात्	अजल्पीत्
जिजीव	जीविता	जीविष्यति	अजीविष्यत्	जीव्यात्	अजीवीत्
जजार	जरिता	जरिष्यति	अजरिष्यत	जीर्यात्	अजारीत्
चच्छाद	च्छदिता	च्छादिष्यति	अच्छदिष्यत्	च्छद्यात्	अच्छादीत्
रराज	राजिता	राजिष्यति	अराजिष्यत्	राज्यात्	अराजीत्
रराजे	राजिता	राजिष्यते	अराजिष्यत	राजिषीष्ट	अराजिष्ट
उवाय ववौ	वाता	वास्यति	अवास्यत्	ऊयात्	अवासीत्
ऊये ऊवे	वाता	वास्यते	अवास्यत	वासीष्ट	अवास्त
बुबोध	बोधिता	बोधिष्यति	अबोधिष्यत्	बुध्यात्	अबोधीत्
बुबुधे	बोधिता	बोधिष्यते	अबोधिष्यत	बोधिषीष्ट	अबोधिष्ट

CHAPTER X—*A*.

कारकप्रकरणम् ।

अत्र संक्षेपेण उच्यते द्वितीयभागे नवमप्रकरणे विस्तरेणवक्ष्यते.

It is shown briefly here and treated fully in the 2nd part of the Chapter that,

१. स्वतन्त्रः कर्ता.

क्रियायांस्वतन्त्रः कर्ताभवति.

That which is the agent in an action is the doer or कर्ता

तत्रकर्तरिप्रयोगे कर्तुः प्रथमाविभक्तिः भवति.

The substantiative expressing the agent in a sentence in the Active Voice always takes the Nominative Case.

Examples :—रामोविराजते रामोवनम्गच्छति.

२. कर्मणिद्वितीया.

The object takes the Accusative case.

Examples :—रामोवनम्गच्छति.

३. कर्मणिप्रयोगे भावेप्रयोगेचकर्तुः तृतीयाभवति.

In the passive voice and the Impersonal use of the verb, the agent of the action denoted by it, is put in the instrumental case.

Examples :—रामेणवनंगम्यते रामेणभूयते.

४. रुच्यर्थानाम्प्रीयमाणः

रुच्यर्थानांधातूनां प्रयोगेप्रीयमाणः अर्थः चतुर्थीलभते.

रुच् and other verbs having the same meaning govern the Dative case of the person or thing pleased or satisfied.

Examples .—हरयेरोचतेभक्तिः

५. ध्रुवमपायेऽपादानम्ः

उभयोः वस्तुनोः वियोगे यत् अवधिभूतम् तत् पंचमींलभते.

Separation from a fixed point or a person is expressed by the term Ablative.

Examples —ग्रामात् आयाति.

६. षष्ठीशेषे.

संबन्धरूपार्थे षष्ठीभवति.

The Genitive is generally used wherever relation of one thing to another is meant.

Examples :—राज्ञः पुरुषः

७. सप्तम्यधिकरणेच

अधिकरणेसप्तमीस्यात्.

Adhikarana takes the Locative case.

Examples :—कटेशेते.

CHAPTER X—*B*.
PARTICIPLES.

अत्रकृत्प्रत्ययान्तरूपंसंक्षेपेणउच्यते.

द्वितीयभागेकृदन्ताव्ययप्रकरणेसुष्ठवक्ष्यते.

In this first Chapter this is stated in brief and in the Second Chapter it is stated in detail.

सान्धिप्रकरणानुसारेणदृश्धातोः रूपम् उच्यते.

In the same manner the forms of all roots can be formed according to sandhi rules.

१.	तुमुन्नन्तः		द्रष्टुम्

Infinitive of purpose.

२.	क्त्वान्तः	अनुपसर्ग धातोः	दृष्ट्वा
	ल्यबन्तः	सोपसर्ग धातोः	सन्दृश्य

Indeclinable past participle.

३.	तव्यान्तः		द्रष्टव्यः

Potential participle.

४.	कर्तरिक्तवत्वन्तः		दृष्टवान्

Past active participle.

५.	कर्मणिक्तान्तः		दृष्टः

Past passive participle.

६,	लृडन्तात् शत्रन्तः	परस्मैपदिधातोः	द्रक्ष्यन्
	शानजन्तः	आत्मनेपदिधातोः	सन्द्रक्ष्यमाणः

Future participle.

७.	कर्मणिशानजन्तः		दृश्यमानः

Present passive participle.

८.	कर्तरिशत्रन्तः	परस्मैपदिधातोः	पश्यन्
	शानजन्तः	आत्मनेपदिधातोः	संपश्यमानः

Present active participle.

CHAPTER X—*C*.

GLOSSARY OF SELECT WORDS.

CHAPTER I—C.

रा॰ = Wealth.
ग्लौ = Moon.
द्यौः = Heaven.
नौः = Boat.
विद् = Man.
अनड्वान् = Bullock.
स्रक् = Garland.
गी. = Utterance.
प्रावृद् = Rainy season.
उपानत् = Sandals.
दाराः = Wife.
आपः = Water.
सुमनसः = Flower.
समाः = Year.
कति = How many.
दोः = Arm.

CHAPTER III—A.

Lesson 3.

शची = Wife of Indra.

Lesson 5.

याता = Sister-in-law.
ननान्दा = Husband's sister.
प्रजावती = Elder brother's wife.
पितृव्यः = Paternal uncle.
देवरः = Husband's brother.

Lesson 6.

मूकः = Dumb.
पोगण्ड. = Wanting in a limb.
विग्रः = Noseless.
खर्वः = Dwarf.
चिरण्टी = Married woman.
स्नुषा = Daughter-in-law.
अन्तर्वत्नी = Pregnant woman.
विश्वस्ता = Widow.

Lesson 7.

कानीनः = Son born of a maid.
प्राड्विवाकः = Judge.
बधिरः = Deaf.
नाडिन्धमः = Goldsmith.
कुलालः = Potter.
काष्ठवाहः = Fuel seller.
गायकः = Singer.
शौण्डिकः = Grogman (arrack seller).
तक्ष॰ = Carpenter.
चित्रकारः = Artist.
मालिकः = Garland maker.

Lesson 8.

मार्दङ्गिकः = Drummer.
वैणविकः = Flute-player.
रजकः = Washerman.

वैणिक. = One who plays on veena.
पादूकृत् = Cobbler.
कुविन्द. = Weaver.
सौचिकः = Tailor.
लेपकः = One who smears.
कुशीलव: = Singer.
शाकुनिक = One who catches bird.

Lesson 9.

जाबाल: = Shepherd.
देवल = Priest.
भारिकः = One who carries burden.
वावदूक: = Vakil.

Lesson 10.

कुल्माषः = Speckled pea.
चणक: = Bengal gram.
अतसीपत्रम् = Leaf of Atasi plant.

Lesson 11.

कुळत्थ. = Horse-gram.
मुद्ग = Green pea.
आढकी = Dhal.
माषः = Pulse.
हेम = Gold.
विद्रुमर्भ् = Coral.
रजतम् = Silver.
नागम् = Tin.

Lesson 12.

त्रपु = Lead.
ताम्रम् = Copper.
अयः = Iron
काच: = A little coin.
शिक्यम् = Swing or hoop.
तूलिका = Brush. (artist's)
घटीयन्त्रम् = See-saw.
कौशेयम् = Silk.
अवग्रहः = Famine.
इरंमदः = Thunder.
करकः = Hail.
ऊधः = Udder.
मृगतृष्णिका = Mirage.

CHAPTER III—B.

Lesson 13.

विचिकित्सा = Doubt.
उपदंशः = Pickle.
मूषा = Crucible.
महानस: = Kitchen.
कण्टक: = Thorn.
ण्पादः = Hatred.
मृगमदः = Musk.
वर्तिः = Scented stick.
अनावृष्टि: = Want of rain.
आरनाळकम् = Gruel.

Lesson 14.

सिरा = Nerve.
प्रतीकः = Limb.

प्रपदम् = Fore part of the foot.
पत्रिका = Letter (paper).
जङ्घा = Bicep's (legs).
जानु = Knee.

LESSON 15

सिकित = Thigh.
कूर्परः = Elbow.
प्रकोष्ठः = Wrist

LESSON 16.

सृक = Corner of the mouth.
कनीनिका = Pupil of the eye.

LESSON 17

उत्कोचः = Bribe.
कुसीदः = Interest.

LESSON 18.

मन्दुरा = Stable.
रङ्गवल्ली = Decking of the floor.
छुरिका = Knife.
पाञ्चालिका = Doll.
घरट्टः = Mill.
खनित्रम् = Spade.
करपत्रम् = Sickle.
टङ्कः = Chisel.
खलीनम् = Bit.

LESSON 19.

खेटकः = Buckler.
उलूखलम् = Mortar.
मुसलः = Pestle.
परशुः = Axe.
शाणः = Whet-stone.
शूर्पम् = Winnow.
चालिनी = Sieve.
चुल्ली = Hearth.
हसन्ती = Oven

मन्थः = Churning handle.
भ्राष्ट्रः = Frying pan.
शरावः = Basin.
कन्दम् = Root.
अङ्गारः = Embers

LESSON 20.

अलातम् = Fire brand.
मृगया = Hunting.
कुञ्चिका = Key.
कुल्या = Canal.

LESSON 21.

वृतिः = Hedge.
भस्त्रा = Bellows.
लेखिनी = Pen.

LESSON 22.

निष्कुटः = Garden attached to a house.
च्छदिः = Roof.
कठिनी = Slate pencil.
कङ्कतः = Comb.
फलकम् = Slate.
इष्टका = Brick.
कन्दुकः = Ball.

LESSON 23.

रथ्या = Street.
प्राश्निकः = Examiner.
मदिरा = Toddy.

LESSON 24

प्रपा = Water-shed.
नग्नः = Naked man.

LESSON 25.

मृगयुः = Hunter.
वागुरा = Net.

कर्णधारः = Sailor.

आवर्तः = Whirlpool in water.

Lesson 26.

उष्णीष = Turban.

कञ्चुकः = Coat.

Lesson 27.

पलालम् = Straw.

पिण्याकम् = A powder to rub the body with.

Lesson 28.

निष्क = Pagoda.

दीनारम् = Sovereign (coin).

उपालम्भः = Abuse

Lesson 29.

कौमुदी = Moon light.

सपर्या = Worshipping.

त्सरुः = Handle.

वापी = A well having steps to get down.

दीर्घिका = A well having steps to get down

जालम् = Net.

Lesson 30.

तमिस्रा = Dark-night.

निशीथः = Mid-night.

घुटिकाः = Cakes.

हाटकम् = Gold.

फेनः = Foam

CHAPTER X—*D.*

SOME OF THE IMPORTANT INDECLINABLES.

अव्ययानि ।

सुष्ठु = Well.
सदा = Always.
श्वः = To-morrow.
सर्वत्र = Everywhere.
ह्यः = Yesterday.
वृथा = In vain.
वा = Or.
हे = O !
अतः = Hence.
कथम् = In what manner?
तदा = Then.
अत्र = Here.
कदा = When?
पुनः = Again.
अद्य = To-day.
किन्तु = But.
पुरा = Formerly.
अधुना = Now.
कुतः = Whence?
यतः = Whence (relative) on what cause.
अपि = Even.
कुत्र = Where?
इति = So.
च = And.
यत्र = Where (relative).
इत्थम् = In this manner.
चिरम् = Long (time).
यथा = In what manner.
इव = Like, as.
ततः = Thence.
एव = Only.
तत्र = There.
एवम् = Thus.
मा = Not (prohibitive).
न = Not.
यदि = If.
परितः = All round.
सह = With.
अथ = Then.

CHAPTER X—*E*.

तरतमप्रत्ययान्ताः ।

COMPARATIVES AND SUPERLATIVES OF.

---

१. अतिशायनेतमबिष्ठनौ ॥

अतिशय विशिष्टार्थवृत्तेः स्वार्थेएतौस्तः ।

अयमेषामतिशयेनाढयः आढयतमः ॥

लघुतमः लघिष्ठः ॥

तम and इष्ठ are the suffixes added to form Superlative Degree.

२. द्विवचनाविभज्योपपदेतरबीयसुनौ ॥

द्वयोरेकस्यातिशयेविभक्तव्येचोपपदेसुप्तिङन्तादेतौस्तः ॥

अयमनयोरातिशयेनलघुः लघुतरः लघीयान्

उदीच्याः प्राच्येभ्यः पटुतराः पटीयांसः

पचतितराम् पचतितमाम् उच्चैस्तराम् उच्चैस्तमाम्.

उच्चैस्तरः उच्चैस्तमः.

When only two persons or things are compared तर and ईयस् are added to form comparative degree.

३. अजादीगुणवचनादेव ॥

इष्ठन्नीयसुनौगुणवचनादेवस्तः ॥

प्रथिष्ठः प्रथीयान् ।

ईयस् and ईष्ठ are added only after adjectives.

[तर and तम are added also after indeclinables and nite verbs where they become तराम् and तमाम् ।]

CHAPTER X—*F*.

Translate into Sanskrit the following sentences given the meaning of the words with which you are unacquainted.

स. He, तौ They (two), ते They, त्वम् You (singular), युवा You (two), यूयम् You (plural), अहम् I, आवाम् We (two), वयम् We, अयम् This man, इयम् This woman, इदम् This, क. Who (singular), कौ Who (two persons), के Who (plural).

SECOND FORM.

Lesson 1.

1. I salute Rama.
2. Hari went to town.
3. Friend is going.
4. I saluted father.
5. Mother is glad.
6. Sister is going to the village.
7. Three persons are looking.
8. Both of them are going to the forest.
9. Both of you are seeing.
10. We are going to salute the precepter.

Lesson 2.

1. You drink this water.
2. I am going to see the doctor.
3. Three boys are reading.
4. Govind is going to school.
5. Both of us have read the lessons.
6. Siva dwells in Kailasa.
7. Brahma is thinking of Vishnu.
8. I am protecting.
9. Both of them are living in the house.
10. You think of God.

Lesson 3.

1. You see the fruits that are on the tree.
2. I am smelling the flower.
3. Brother went to the town.
4. Rama went to the forest with Lakshmana.
5. Flowers are falling from the tree.

6. I strive for money.
7. You are going to drink water.
8. Subramanya salutes Parvathi every day.
9. My sister's son is going to read in the town.
10. The warrior endures the difficulties of war.

LESSON 4.

1. Indra's son was Jayantha.
2. Father calls the son.
3. Children are playing in the garden.
4. The dhobi is coming to-morrow.
5. Two songsters are singing.
6. You will see your elder brother.
7. Boys are running in the street.
8. Indra is the Lord of Heaven.
9. Bring the flower garland.
10. He is a deaf man.

THIRD FORM.

LESSON 1.

1. The weaver is in the village.
2. There are rogues in the town.
3. Cross the river by the boat.
4. I am going to meet four men.
5. Krishna is blowing the conch.
6. He is laughing.
7. He is seeing the people through the window.
8. Monkeys are hanging from the branches.
9. These pray to God in the temple.

Both of them are going home.

LESSON 2.

1. Govinda beats Gopal.
2. There are ten lotus-flowers in the tank.
3. He will know this matter.
4. Both of you read well.
5. Twelve months are in a year.
6. Sixty days have gone by since I came here.
7. I am going to my village in ten days.
8. You see me on the eleventh day.
9. The nine planets are shining in the sky.
10. People are happy on seeing the moon.

LESSON 3

1. Why are they laughing?
2. You come here to-morrow.
3. When are you going to return my money?
4. Give me the fan again.
5. Who is your brother?
6. Why did you get that doubt?
7. Smell the musk.
8. When is your brother-in-law going to his village?
9. But I am not going.
10. In the kitchen the cooks have prepared the food.

LESSON 4.

1. I am here for a long time.
2. Princes are playing in the garden.
3. They are striving to see the aged.
4. Fruits are falling from the trees.
5. Cows eat grass.
6. Merchants are selling things in the bazaar.
7. Read well like this.
8. Just now my mother came from her native place.
9. You go and tell him this.
10. He is always going along the path.

LESSON 5.

1. On seeing me, he suspects me.
2. You see him.
3. Balarama and Krishna are going to the garden.
4. Oh! Govinda, come here.
5. Where has your son gone?
6. Both of you are scolding me in vain.
7. The good are seen everywhere.
8. Who is speaking there?
9. The hunter kills beasts with arrows in the forest
10. All three of them are our friends.

LESSON 6.

1. You sit in the moonlight and tell us stories.
2. The good always do away with anger.
3. Good and bad live everywhere.
4. How would you go there without me?
5. Travellers cross rivers on their way.
6. Houses are burnt in the fire.
7. The rich live happily in this town.
8. Horses eat gram in the stable.

9. If you pray to God, God will come to you.
10. Hence forward both of you go here daily.

Lesson 7.

1. On seeing me yesterday both of them left this town.
2. We are going to see to-morrow all the three of them.
3. In this house at night musquitoes bite.
4. Cows mistake mirage for water.
5. In this town tributaries run in all directions.
6. There are no wells in some places.
7. How many rupees are there in your box ?
8. Give me two sovereigns on the occasion of my marriage.
9. This is our house.
10. Where have my boys gone ?

Lesson 8.

1. The father of both these girls trembles on seeing the thief.
2. Who are those that are coming ?
3. I am trying to go to town.
4. He laughs at the man who has no nose.
5. Tree grows well in this country
6. The old man is unable to travel.
7. He should always be happy.
8. Even enemies should not suffer from misery.
9. The rich live in the Chola Desa.
10. If you proceed like this he won't see you.

Lesson 9.

1. They all came with me.
2. Whose book is this ?
3. Enemies are defeated by the prince.
4. Mangoes are carried to villages by the servants.
5. Let both of them go to-morrow.
6. Oh Rama ! Dont go to his house in vain.
7. There are many tanks round the town.
8. It is long since I came here.
9. When do you go there ?
10. I don't like to remain here.

Lesson 10.

1. Is this the man seen by me ?
2. Who are these women ?

3. Servants always remain at the palace of the Raja.
4. I am insulted by him.
5. What is there in their hands?
6. The Raja should protect his country.
7. Musicians are going to sing in the palace to-day.
8. Birds produce noise in the cage.
9. Why did your eyes flutter?
10. Flowers are fully blossomed in this tank.

LESSON 11.

1. The world should be happy.
2. How many men went yesterday?
3. The eighth boy in this class reads well.
4. I went only to see him.
5 All the people are protected by God.
6. How many days is it since my mother-in-law went to the town?
7. Boys should salute their teachers always before they begin their lessons.
8. Beggars wander in the streets without clothes.
9. In this kaliyuga the people in every house worship God.
10. Never forget God.

LESSON 12

1. This man is the duller of the two.
2. This man is the best among many cooks.
3. Give him my book.
4. Go home quickly.
5. In the evening go to beach and return soon.
6. This boy reads best among all these boys.
7. This man is the nobler of the two.
8. Why do you not prepare your lessons daily?
9. Go to town and buy for me fifty fruits.
10. Give your brother three fruits.

यश्श्रीपद्मपरिभ्रमद्भ्रमरभाः कारुण्यकल्लोलिनी-

कान्तस्तस्य रघूत्तमस्य रुचिरापाङ्गानुषङ्गेण च ।

ख्याताहोबिलनाथभक्तयतिराडाशीर्भिरुद्दामभिः

पूर्तिं प्रापदनाविलाकृतिरियं निर्विघ्नलेशोदयम् ॥

वीक्षारण्यपुराणपूरुषपदाम्भोजैकसेवारतः

विद्वद्भिर्गतमत्सरैरभिमतः सूरेश्शठारेस्सुतः ।

श्रीमत्कैरविणीपुरीविलसितश्री "हिन्दुहैस्कूलि" ति

प्रख्याताङ्गलपाठमन्दिरमहागीर्वाणभाषागुरुः ॥

दुरसामीति प्रथितः श्रीशैलार्यापराभिधानोऽयम् ।

श्रीधातुरूपमुक्तावळीमकार्षीदिमां ललिताम् ॥

श्रीपार्थसारथिर्नः कलयतु कल्याणसन्ततीरेषः ।

यस्य कृपया कृतिरियं परिपूर्तिमगादविघ्नेन ॥

तृतीयमुद्रणं चास्य कृपया पार्थसारथेः ।

परिपूर्तिमगादेतत्तनोतु विदुषां मुदम् ॥

इति धातुरूपमुक्तावळी परिसमाप्ता ।

PRINTED AT THE LAW PRINTING HOUSE, MOUNT ROAD, MADRAS—1923

ERRATA.

Page.	Line.	For.		Read.
23	17	श्वः	....	श्वश्रूः
25	16	अधीयंते	....	अधीयते
35	15	रधं	....	रथं
37	17	विकृतमुरवी	....	मुखी
38	14	भिभाय	....	बिभाय
42	14	नखै	....	नखैं
43	8	वार्या	...	वीर्या
44	6	व्यथाम्	....	व्यधाम्
44	14	मूनोः	....	सूनोः
44	23	पातिन्	....	पतीन्
46	16	वर्ता	....	वर्ती
48	1	कुभि	...	कुम्भि
48	2	तार्व	...	तीव्र
48	13	जार्विर्ना	....	जीविनी
49	11	गृद्य	....	गृह्य
49	18	नार्य	....	नीय
50	3	मातणां	....	मातृणाम्
51	6	ष	....	षट्
61	22	हरिंभ्यः	....	हरिभ्यः
71	8	वार्राणाम्	....	वारीणाम्
80	7	अनडाहौ	....	अनड्वाहौ
80	8	डाहौ	...	ड्वाहौ
80	14	डा	....	ड्वा
81	6	वांचे	....	वाचे
83	18	नुद्भ्याम्	....	नद्भ्याम्
85	20	लिङ्गः	....	लिङ्गाः
86	2	सार्म	....	सीम
96	21		....	कतिभिः

Page.	Line.	For.		Read.
98	4	द्वितोय	....	द्वितीय
108	8	तिष्ठं	....	तिष्ठ
109	6	स्थाग्यन्ति	....	स्थास्यन्ति
109	15	अस्थाम्	....	अस्थात्
122	18	तरितारा	....	तरितारौ
125	10	लन्सीय	....	लप्सीय
140	17	साथे	....	साथे
141	14	वार्तिपी	....	वर्तिषी
157	6	नेष्यसे	...	नेष्येते
166	4	ल	....	लङ्
175	6	कम्पिषोष्ट	....	कम्पिषीट
176	10	ध्वन	....	ध्वन
177	5	शंशिता	....	शंसिता
188	5	नाढ्य:	....	नाढ्यतम:
188	16	दव	....	देव